Ovaj broj ima 64 stranice!

Poštarina plaćena u gotovom.

ŽIVOT

G. XII. LIPANJ 1931. BR. 6.

Sadržaj

IZLAZI U ZAGREBU DESET PUTA NA GODINU.

Uredništvo i uprava »ŽIVOTA«: Zagreb I 147, Palmotićeva 31.
Urednik Karlo Grimm D. I.
Pretplata 50 Dinara. Omladini 30 Dinara.
Pojedini broj 5 dinara.

PAPIN PRIMAT NA EFESKOM SABORU

(Prigodom 1600-godišnjeg jubileja svečane definicije, da je Prebl. Djevica Marija prava istinska Bogorodica.)

SVRHA je katoličke Crkve, da nastavlja i konkretno primjenjuje spasiteljsko djelo, što ga njezin božanski Osnivač svojom smrću na križu za sav ljudski rod izvrši. To je raison d' être katoličke Crkve; svoj zadatak vrši na razne načine, kaošto je i život sam, posmatrajući ga kod pojedinaca, u društvu i dobi vrlo različan, ali, što je u tome najznačajnije, ona kod vršenja svoga zadatka naučava uvijek i s t e spasonosne istine, upotrebljava i s t a temeljna spasonosna sredstva, te djeluje uvijek kao organizam, **kome** je poglavar rimski biskup. Povijest Crkve nam sve to iznosi i pokazuje. Ova nepromjenljivost u katoličkoj Crkvi upravo zapanjuje i tako je impozantna i otskače nad svim, što inače postoji na svijetu, da svakoga ozbiljnog čovjeka upravo i nehotice sili te se pita: Otkud taj pojav, otkuda ta nečuvena razlika, jedincata na svijetu?

Mi katolici znamo, otkuda taj pojav.

Crkva je katolička božanska ustanova i sigurno plovi pod božanskom zaštitom kroz prostrani neizmjerni ocean ljudskog života na zemlji. Ocean ljudskoga života nije nikada u miru, naprotiv često projure nad njim strašni i silni vihori, koje uzrokuju ljudske strasti i ljudske zablude te se kreću protiv Crkve i udaraju o nju, da je unište. To im ne će nikada uspjeti. I zanimljivo je, kako pripravlja Božji promisao Crkvi u vremenima najvećih opasnosti sidrišta, da može takoreći u njima otpočinuti, sabrati se i spremiti za daljni rad i otpor na oceanu. Sidrišta mogu biti sad veliki pape i veliki sveci sad posebni zamašiti događaji. Jedno od takovih sidrišta sačinjava u životu Crkve i efeski opći sabor u g. 431. Crkva je kod one zgode sebi postavila jak svjetionik, koji baca svoje zrake na sve strane zemlje i obzora i na sva kasnija stoljeća i pače, da govorimo modernim jezikom, postavila je sebi najsjajniju radiostanicu, s kojom je svaki od nas, premda možda nesvijesno i neznajući, u stalnoj vezi, da preuzimlje misli i poticaje, kako ih njezine antene iz tajinstvenih vrhunaravnih daljina donose.

Promotrimo malo potanje svetionik i radiostanicu efeskog sabora.*

* *Opaska uredništva:* Nazočna rasprava ima četiri poglavlja: Pozadina velikog događaja; Razvitak problema; Papin primat i Efeski sabor; Theotokos. Iz tehničkih razloga priopćuje se sada samo prvo i treće poglavlje; drugo i četvrto izaći će u narednom broju.

Pozadina velikog događaja.

Nakon smrti Teodozija Velikog (395) rimska je država rapidno propadala. Carevi, koji su vladali na zapadu i na istoku, nijesu ni izdaleka odgovarali svojoj vladalačkoj zadaći, te su često bili samo lutke u rukama drugih, pa radi toga i u potpunoj nemogućnosti, da sami vladaju. Valentijanu III. na zapadu bilo je za vrijeme našeg koncila tek 14 godina, a nastupio je vladu u svojoj sedmoj. Drugi su vladali mjesto njega, ali oni su tražili sebe, a ne državnu probit. Tako je sâm ministar i carski namjesnik Bonifacije g. 419. pozvao Vandale u Afriku. Ti su došli i podjarmili Afriku, Siciliju i Sardiniju. Veliki Augustin je umro baš, kad su Vandali podsjedali njegov Hippon. Sva je Španjolska bila u rukama barbara, sav zapad njima otvoren i od njih pustošen. Već 401. bi Alarih u Italiji; 408. mora mu Rim platiti golemu kontribuciju; 410. pala je prijestolnica rimske države u njegove ruke; a barbari su je tri dana po miloj volji plijenili. Kolikog li poniženja za Rim! A cara nije bilo da ga brani. On se povukao u Ravenu, da ga ondje štite ne brojne vojske, nego široke močvare.

Na zapadu nema više carskog auktoriteta te je, pošto je bila je g. 330. prijestolnica rimske države prenesena na Bospor, jedini auktoritet na zapadu biskup u Rimu. Velik je bio taj auktoritet, jer mu ga davala stolica sv. Petra. Taj se auktoritet općenito priznaje, premda do Leona Velikoga (441-460) nema u Rimu biskupâ, koji bi se po svojoj učenosti i po svojoj djelatnosti mogli mjeriti s jednim Hilarijem, Ambrozijem, Augustinom. Kad u januaru 417. papa Inocencije I. osudi pelagijske zablude, izjavi veliki Augustin u Africi ovo: »Već su dva sabora svoje akte u toj stvari poslala Apostolskoj Stolici te je ona i odgovorila. Stvar je sada zaključena; o došla kraju i zabluda«![1] Za velikog Augustina bila je stvar zaključena, netom je biskup u Rimu odlučio!

Još prije je Teodozije Veliki naredio, da mora njegova zemlja slijediti onu vjeru, što ju je Petar u Rimu naučavao, i koja je od njegovih nasljednika dosada očuvana.[2] »Stvar je rimskog biskupa«, pisa Valentijan III. Teodoziju II., »da sudi o vjeri i svećenicima.«[3] Auktoritet rimskoga biskupa postaje sve veći nesamo radi njegove veze s Petrom, nego i radi toga, jer je on u ono teško doba na zapadu jedino utočište svim bijednima, a bijeda je bila radi haranja barbara velika.

U istočnoj polovici rimske države ima biskup u Bizantu druge ciljeve. On nastoji, da se sve više ističe. Bez obzira na Aleksandriju i Antiohiju pala je u trećem kanonu carigradskog sabora g. 381. izjava, da ima carigradski biskup prednost časti odmah iza

[1] Kirch, Enchiridion fontium Hist. Eccl. Ant., ed. 2., n 745.

[2] Pichler, Geschichte d. kirchl. Trennung zw. Orient und Occident, I., 121.

[3] Ib.

rimskoga biskupa, jer da je Carigrad novi Rim![4] Papa toga kanona ne potvrdi, ali ga je potvrdio Teodozije I. Skoro si prisvojiše carigradski patrijarhe pomoću cara Teodozija II. jurizdikciju nad prostranim provincijama,[5] te njihova stolica polući prvo mjesto u vlasti i ugledu na čitavom Istoku. Ali nažalost prvu riječ na njoj nijesu imali sami patrijarhe nego carevi. Sv. Ivan Zlatousti je doduše nastojao, da bude u vjeri i moralu prva riječ njegova, ali je radi toga umro u progonstvu, a Teodozije II., mladić od 20 godina, izdao je g. 421. dekret, u kojem među ostalim veli, da »carigradska crkva uživa ovlasticu staroga Rima«,[6] t. j. da je biskup u Carigradu jednak rimskomu. Car doduše po nastojanju pape Bonifacija taj dekret doskoro opozove opravdavajući se, da »mu je biskupskom prevarom bio izmamljen«;[7] ali ovaj nam slučaj jasno očituje težnje tadašnjeg carigradskog patrijarhe Atika, koji je od cara dekret izmamio, pa prema tome i njegovo raspoloženje prema Rimu, Aleksandriji i Antiohiji; očituje poviše uplitanje carevo u crkvene stvari te napokon nesposobnost Teodozija II., jer vladar, koji dopušta da mu se izmamljuju dekreti najvećeg zamašaja, nije vladar nego dijete. A to je Teodozije malo ne i bio. Potpisivao je naređenja, a da ih prije nije niti čitao. Sestra mu je Pulherija jednom dokazala njegovu lakoumnost upravo vidljivo, jer joj je uspjelo, da je on potpisao povelju, kojom bi svoju vlastitu ženu Arkadiju prodao u ropstvo.[8] Toga cara zatekao je i sabor u Efezu g. 431., te je nesposobnost careva skrivila velike smetnje za vrijeme njegovo. Velika sreća bijaše, što je vladu u Carigradu vodila careva sestra, vrlo obrazovana, razborita i pobožna Pulherija. Crkva je štuje kao sveticu. Temeljito je znala grčki i latinski. U starosti od 15 godina proglasi je senat caricom te je za brata ona vodila vladalačke poslove, pazila na njegove nespretnosti i ispravljala njegove zalutalosti. Za efeski sabor stekla je ona prevelikih zasluga.

Dok su u zapadnoj polovici rimske države harali po miloj volji barbari, a domaće pučanstvo je morila briga za životnu sigurnost i svakidašnji kruh, vladao je u istočnim pokrajinama priličan politički mir. Ali mira nije bilo na vjersko-kulturnom području. Onamo od Arija naprijed naučio se sam narod, da se miješa i učestvuje u teološkim borbama, što su ih izazivale velike hereze pogledom na Presveto Trojstvo i Kristovu osobu. Glavnu ulogu u tim borbama imale su teološke škole, nazvane po Aleksandriji i Antiohiji. Svaka je od njih imala svoj smjer. Prva ima svoje početke još u II. vijeku u samoj Aleksandriji te je radi grčke filozofije, koja je baš ondje za razne svoje

[4] Kirch, o. c., n 648.

[5] Marković, Cezarizam i Bizantinstvo, Zagreb 1891, I. str. 120. sq Patriarha Atik (406-425) već si utvrdi jurizdikciju u Trakiji, Pontu i Ariji! —

[6] Ib., 155.

[7] Ib., 156 s. Ali je ipak dekret g. 421. prešao u Codex Just.; cfr. Pichler o. c., 69.

[8] Marković, o. c., 152 s; Pichler o. c. 68.

grane imala svoje zastupnike i učitelje, osobito voljela spekulativno istraživanje objavljenih istina, a u tumačenju sv. Pisma iz istog razloga znala se osobito služiti alegoričkom mističkom metodom. Druga je nastala na početku IV. vijeka te je njezina značajka, da pomoću hladnog logičkog umskog deduciranja vodi u potanje upoznavanje objavljenih vjerskih činjenica, dok je njezina metoda u tumačenju sv. Pisma bila verbalno, historičko, gramatičko, logičko razlaganje. U doba velikih vjerskih borbi pripadali su području prve škole sv. Atanazije, Didim Slijepi, Bazilije Veliki, Grgur Nazijanski, Ćiril Aleksandrijski, na zapadu Hilarije, Ambrozije, Augustin, muževi najveće učenosti i svetosti i najvećih zasluga za Crkvu.[9] Području druge, antiohijske škole pripadali su sv. Lucijan, sv. Ćiril Jerusalemski, Eustahije Antiohijski, Diodor iz Tarza, Teodor iz Mopsuestije, Teodoret Cirski, sv. Ivan Zlatousti pa i Arije — početnik velike hereze, koja je po njemu dobila svoje ime; Macedonije, koji je nijekao božanstvo Duha Svetoga, te Nestorije, radi kojega bi sazvan sabor u Efezu, dok je Apolinarije, koji je Platonovu nauku krivo primijenio osobi Kristovoj, pripadao području prve škole.[10]

Iz područja antiohijske škole izašle su velike vjerske zablude radi samog smjera, koji je u tumačenju objavljenih tajna razumu davao odviše. Taj smjer nije morao da nužno vodi u zablude, kako već sam Ivan Zlatousti, koji je izašao iz nje, svojom svetošću svjedoči, ali pogibao je prijetila, i toj su pogibli doista podlegli Arije, Macedonije, Teodor, Nestorije i dr. Oni se mogu nazvati racionalistima onog doba, jer su htjeli rastumačiti i shvatiti ono — Presveto Trojstvo, Osobu Isusa Krista —, što se rastumačiti i shvatiti ne da. Na zapadu su zapali na početku V. vijeka iz istog razloga u velike zablude Pelagije i Celestije, koji su čisto racionalistički širili nauke o odnosu između Boga i čovjeka.

Unatoč velikim saobraćajnim poteškoćama neprestano se biskupi sakupljali u raznim gradovima na veće i manje sinode i sabore; hereze, njihovo pobijanje, i obrana proti njima, zauzimalo je gotovo sav njihov interes; bezbrojni spisi se izdavali s jedne strane protiv zabluda a s druge u njihovu obranu; sami biskupi zazivali su pomoć carevu sad u zaštitu hereza sad opet u zaštitu pravovjerja, i tako se carevi miješali u vjerske sporove i nastupali ili kao progonitelji zabluda i njihovih pristaša, ili kao njihovi zaštitnici. Na isti način je kod tih teoloških borbi učestvovao i narod, kako se to i prigodom efeskog sabora pokazuje. Od g. 381. do 400. držale se na raznim stranama 33 sinode, od g. 400. do 431. opet 35 zborova,[11] u kojima su se biskupi sakupljali ne iz jedne same provincije, nego od svuda. Danas tome nema ni traga. Takve prilike bjelodano pokazuju, kako su vjerske borbe držale u najvećoj napetosti episkopat, narod i civilne vlasti. Na saboru u Efezu g. 431. došli su u sukob pripadnici škole aleksandrijske s Ćirilom, i pripadnici škole antiohijske s Nestorijem i njegovim pristašama na čelu. Prvi su branili pravovjerje, drugi zabludu.

[9] Kirsch, Kirchengeschichte, 1931, I., 529 ss; Bardenhewer, Geschichte der Altkirchlichen Literatur, 1912, III., 7 ss.

[10] Kihn, Patrologie, 1908, II., 167.

[11] Hefele, Conciliengeschichte II.[2]

Ali u Efezu se pokazuje i borba između Aleksandrije i Carigrada o prevlast u Crkvi na istoku. Sve do osnutka Konstaninopola g. 330., a i kasnije, zauzimali su biskupi u Aleksandriji prema šestom kanonu nicejskog sabora g. 325. prvo mjesto iza Rima u sveopćoj Crkvi.[12] Ali netom se podigla carska prijestolnica na Bosporu, počeli su i njezini biskupi, do tada jednostavni biskupi malenog gradića Bizanta, da rade za svoju što veću ulogu među episkopatom na istoku. Carevi su ih u tome nastojanju podupirali, jer je bilo i njima do toga, da rezidencija njihovog biskupa ne bude podređena biskupima izvana. Osobito se to nastojanje očitovalo prigodom carigradskog sabora g. 381., kad je bio po želji Teodozija I. od nazočnih biskupa izabran kao predsjednik sabora, ne patrijarha aleksandrijski, kako je to moralo biti, i koji je bio prisutan, ili onaj iz Atiohije ili metropolita iz Herakleje, kome je bio carigradski biskup podređen, nego Nestorije, biskup carigradski. Pod njegovim predsjedanjem prihvatio se već spomenuti treći kanon, i tako se dogodilo, da je udvornost većine nazočnih biskupa prema carevim željama mimoišla stare crkvene zakone i tradicije te dužne i utemeljene obzire, koje Crkva drukčije uvijek štuje.[13] Dakako da aleksandrijski patrijarhe sa svojom slavnom prošlošću nijesu bili voljni dopustiti, da budu zapostavljeni i poniženi, te je radi toga nastalo veliko suprotstvo između Aleksandrije i Carigrada. Sam sv. Ivan Zlatousti, patrijarha carigradski (387-407), bio je barem djelomično žrtva tog takmičenja, kad je intrigama aleksandrijskog patrijarhe Teofila (385-412) uspjelo, da bude progonjen i pače maknut sa svoje stolice.[14] U Efezu izbija ponovno sukob između Aleksandrije i Carigrada, u kojem Aleksandrija ponovno pobjeđuje, ali dakako ne u borbi o prestiž, kako je to Nestorije htio, nego u borbi za interese sveopće Crkve.

Nestorije je izašao iz antiohijske škole, gdje je svoju teološku naobrazbu primio od učitelja Teodora. G. 392. postao je Teodor biskupom Mopsuestije u Ciliciji te se po tome mjestu i nazivlje. Bio je vrlo darovit pisac, uživao je opći ugled, pa su ga, dok je živio, i muževi kao sv. Bazilije, sv. Grgur Nazijanski, sv. Ivan Zlatousti itd. visoko štovali. Umro je g. 428., iste godine, kad je Nestorije bio posvećen za biskupa u Carigradu. Teodor je među ostalim u brojnim spisima pobijao zablude arijanstva i apolinarstva. Prvi je učinio od Sina Božjega stvorenje Očevo te je prema tome nijekao božanstvo Kristovo. Teodor je doduše isticao, da je Sin (Logos) Bog kao i Otac, ali je proti apolinarizmu dokazivao, da je Krist nesamo čovjek kao svaki od nas, nego da je i prava ljudska osoba, kao što je to svaki od nas. Apolinarizam je naime gledao u Kristu jedno jedinstveno biće, u kojem zauzimlje Bog mjesto duše u čovjeku, te je time nijekao pravu ljudsku narav u Kristu. Naprotiv je Teodor u Kristu proveo posvemašnji dualizam, učeći da su u nje-

[12] Kirch, Enchiridion o. c., n 406.

[13] Hergenröther, Photius, I., 25 ss, 53 ss.

[14] Bardenhewer, o. c., III., 325 ss.

mu dvije osobe, božanska i ljudska, koje su samo moralna cjelina. Prema Teodoru Sin Božji u ljudskoj osobi Krista samo prebiva. Marija je rodila samo čovjeka Krista, u kojem se kao u hramu nalazio Sin Božji; ona dakle nije i ne može biti Majka Sina Božjega, nego samo majka Kristova.

U toj je nauci odgojen i Nestorije i nesmetano ju je tumačio, dok je u Antiohiji djelovao kao propovjednik.[15] Bio je Nestorije gotovo fanatičan protivnik vjerskih zabluda, ali je radi svoje nerazborite gorljivosti nemilosrdno progonio nesamo osobe, koje su uistinu ispovijedale ovu ili onu herezu, nego je bezobzirno navaljivao i na one, koji su radi još neustaljene terminologije sa svojim izrazima uzbuđivali sumnju, da nijesu korektni u vjeri.[16] Nije dakle nikakvo čudo, da je kod ovakva Nestorijeva temperamenta prije ili kasnije moralo doći do sukoba to više, jer je bio Nestorije radi svoje rječitosti veoma tašt, pa nije držao do nazora starih uvaženih učitelja i pisaca, nego je držao, da on sam nadilazi sve ostale, da sam sv. Pismo najbolje razumije i da je tajnu Kristovu spoznao.[17] Dakako da nije bio više nikakav velik misterij držati, da je Krist jedno biće, kad je Nestoriju ono »jedno« značilo samo jedinstvenu pojavu prema vani, prema sjetilnom opažanju, dok su ono »jedno« zapravo sačinjavale dvije osobe.[18] Lako je Nestorije sebi svojim racionalizmom znao obrazložiti najdublje tajne, ali je baš radi toga zapao u najveće zablude.

Papin Primat i Efeski Sabor.

Nesjedinjeni grčkoistočnjaci rado dopuštaju, da je rimski biskup od vajkada uživao primat, ali samo primat honoris, koji se doduše odlikuje raznim većim ili manjim počasnim naslovima i precedencijama, ali je značajka primata honoris, da je odnosni biskup kao njegov nosilac samo primus inter pares, bez ikakve jurizdikcije da može izvan svoje biskupije uspješno pred Bogom i Crkvom izdavati naređenja u vjeri i disciplini te drugim biskupima zapovijedati i s njima disponirati.

Ali efeski sabor pruža vidljive činjenice, iz kojih nepobitno izlazi, da je nesamo zapad nego i sav istok rimskome biskupu priznavao najvišu jurizdikcijsku vlast u Crkvi te da je rimski biskup i sam od svoje strane svijesno vršio najvišu jurizdikciju i na istoku.[56]

Ponajprije gledamo, kako Rim u našem slučaju inicijativno zahvaća u čitavu stvar, netom je za nju doznao.

Nestorije se glavom poskrbio, da se njegove homilije u prijepisima posvuda raširе, više puta anonimno, ali uvijek s odnos-

[15] Eberle, Die Mariologie des hl. Cyrillus v. Alexandrien, 1921, 47.

[16] Bardenhewer, o. c., IV., 75.

[17] Migne, P. L. 50, 51-52: Ćiril Aleksandrijski u pismu papi Celestinu I.

[18] Eberle, o. c., 26-33.

[56] Unatoč mnogom traženju rasprave: Jugie, La Primauté romaine au concile d' Ephèse, što je izašla u Echos d' Orient, t. XIV., 1911, p. 136-146 nijesam je mogao naći te mi nije bila pri ruci.

nim zabludama, te su došle i u Rim.[57] U Rim poviše posla svoje izvješće Euzebije iz Carigrada. U Rim je pisao Celestinu mnogo pisama o tome sam Nestorije.[58] On je papu molio, neka ga pouči, što mu treba učiniti radi nekih zapadnih biskupa,[59] koji su pribjegli u Carigrad (bili su naime kao tvrdokorni pelagijevci iz svojih mjesta protjerani, a Nestorije hini, kao da mu je nepoznato, da je bilo pelagijevstvo već g. 418. osuđeno), te ujedno upotrebljava zgodu, da papi tumači svoje stanovište pogledom na Krista i Bogorodicu s namjerom, da ga predobije za svoje nazore.

Iz pisma se jasno razabire, da je Nestorije htio iznuditi jednu izjavu od Celestina, t. j. izjavu i odredbu u stvari onih biskupa, da li su pravedno skinuti sa svojih mjesta ili ne. Nestorije se dakle obraća na Celestina s uvjerenjem, da ima samo on pravu vrhovnu jurizdikciju i povodi se u tome za primjerom svog predšasnika Ivana Hrizostoma, koji je apelirao na Inocencija I., kad su ga g. 404. nepravedno svrgnuli s patrijarške stolice u Carigradu. Inocencije I. je tada kao vrhovni zakonodavac proglasio odnosnu odluku nevaljalom i pozvao Hrizostomova protivnika Teofila preda se u Rim.[60]

Rim je Nestorijevu nauku svestrano proučavao. Tadašnji arhiđakon i kasniji papa Leo Veliki pozvao je znamenitog Ivana Kasijana u Galiji, da napiše proti novoj herezi u Carigradu obrambenu raspravu, što je Kasijan i učinio te napisao 7 knjiga »De incarnatione Domini contra Nestorium«. Spis je bio gotov još prije sinode, koja se na poziv pape održala u Rimu u prvoj polovici augusta g. 430.[61] Tako su došli na zapadu i u Rimu do potpunog većeg znanstvenog djela o spornom predmetu, što ga napisao stručnjak na latinskom jeziku, jer se u Rimu tada malo znalo grčki; sam Celestin piše Nestoriju, da ne pozna grčkog jezika, pa je trebalo njegova pisma najprije prevesti na latinski, radi česa se i s odgovorom zakasnilo.[62] Ali pored toga zatražio je papa izvješće i od Ćirila u Aleksandriji.[63] Ćiril je papu o čitavom pitanju opširno i potanko izvijestio i dostavio mu u originalu i u latinskom prijevodu sve spise, što ih je on glavom u istoj stvari već izdao (pisma monasima, homilije, pisma Nestoriju itd.), a osim toga i odnosne homilije samoga Nestorija.

[57] Mansi IV., 883 ss.

[58] »*Saepe* scripsi beatitudini tuae . . . « veli Nestorije; cfr Migne, P. L. 50, 442.

[59] »*Dignetur* igitur amatissima Dei anima tua *informare nos . . .* « »*Doceri autem volumus,* quam de his sententiam teneamus« — piše Nestorije Celestinu papi; cfr Migne, P. L. 50, 442 s.

[60] cfr. Niccolo Card. Marini: Il primato di S. Pietro e de' suoi successori in San Giovanni Crisostomo, Roma 1919. Pismo sa prizivom str. 310 ss.

[61] Bardenhewer o. c. IV., 562 s; Migne, P. L. 50, 9-272.

[62] Migne, P. L. 50, 470 ss.

[63] Hefele, o. c., 158.

Značajne su riječi, što ih je Ćiril među ostalim papi pisao: »Stari je običaj u Crkvama, da se o takvim stvarima (naime o pogiblima, koje vjeri prijete) svetost tvoja izvješćuje . . . ,«[64] a prema koncu moli papu: »Izvoli dakle propisati nam ono, što misliš u toj stvari, da nam bude jasno, da li smijemo s njime općiti ili da mu otvoreno javimo, da ne smije nitko općiti s njime, pošto drži i propovijeda ovakovu zabludu.«[65] Jasno je iz ovih riječi, da gleda Ćiril u Celestinu poglavara s vrhovnom jurizdikcijom u vaskolikoj Crkvi!

Tako je došlo do sinode u augustu 430., u kojoj je na temelju proučenih akata i činjenica papa Celestin proglasio Nestorija heretikom[66] te mu ujedno zaprijetio sa skinućem, ako ne bi svojih zabluda u roku od deset dana nakon primitka presude opozvao.

Zar nije ovaj nastup Celestinov čin jurizdikcije u stvari vjere, jer zapovijeda, što mora Nestorije kao zabludu zabaciti, a što kao istinu prihvatiti; čin jurizdikcije u stvari discipline, jer mu prijeti sa skinućem, ako ne bude poslušan, i on postupa tako s patrijarhom u Carigradu, kome je Teodozije posebnim zakonom osigurao u svemu jednaku čast s biskupom u Rimu?

Kao nosilac vrhovne jurizdikcije nastupa Celestin i naprijed.

Za ovršenje svoje osude nad Nestorijem imenuje Papa svojim legatom Ćirila Aleksandrijskoga, te mu u tu svrhu daje velika ovlaštenja.[67] S velikim auktoritetom piše Ćirilu:

»Ako se Nestorije popravi,« neka se nada oproštenju; »ako ostane tvrdokoran, neka se rana izreže, jer škodi nesamo jednom udu, nego čitavom tijelu Crkve«, »svi, što se njegovoj nauci protive te su bili radi toga od njega izopćeni, oni su bili te jesu i danas u jedinstvu s nama.«[68] »Na temelju pak oblasti, što je s Našom Stolicom združena i kao naš zamjenik izvršit ćeš tačno i pomno ovu osudu: On mora u roku od deset dana, pošto dozna za našu odluku, svoje zablude pismenom vjeroispovijesti zabaciti te izjaviti, da ispovijeda gledom na rođenje Kristovo onu istu vjeru, koju ispovijeda rimska Crkva, Crkva Tvoje Svetosti te uopće svi ostali vjernici; ako ne bi toga učinio, onda je dužnost Tvoje Svetosti, da priskočiš onoj Crkvi (u Carigradu) u pomoć, a on neka se od našega tijela na svaki način i posve otstrani«.[69]

---

[64] »*Vetus* Ecclesiarum consuetudo suadet, ut ejusmodi res sanctitati tuae communicentur«; cfr. Migne, P. L. 50, 448, Ep. VIII., n 1. — Zar se nije i Nestorije sam u snazi istog starog običaja obratio na biskupa u Rimu?

[65] Migne, ib., n 7.

[66] Papa piše Nestoriju nakon sinode u Rimu, da je on — Nestorije — sam sebe osudio: »U svojim si listovima osudu stvorio ne o našoj vjeri, nego o sebi, pošto hoćeš drugačije govoriti o Riječi Božjoj, nego što vjera uči«; cfr Migne, P. L., 50 470 ss n 2.

[67] Migne, P. L. 50, 485 ss: pismo papino svećenstvu i narodu u Carigradu; papa veli n 8: »vicem nostram Cyrillo delegavimus.«

[68] Ib., n 7 (na kraju); ili cfr. pismo pape Ćirilu ib. 459 ss, n 3.

[69] Ib.,iz pisma pape Ćirilu n 4.

O svome ovlaštenju i o punomoći, što je Ćirilu bila podijeljena, izvješćuje papa auktoritativno Carigrad, Nestorija napose, te glavne metropolite na istoku u Antiohiji, Jeruzalemu, Solunu i Filipima.

Svi su papinu osudu uzeli na znanje i ravnanje. Pače Ivan, patrijarha antiohijski, piše Nestoriju prijateljsko pismo, u kojem ga pozivlje, neka se papi pokori te neka prihvati Theotokos, budući da su ovu riječ mnogi i znameniti Oci upotrebljavali, te se nije nitko našao, koji bi im bio radi toga štogod prigovorio. Dakle Antiohija nesamo da papi ni najmanje ne osporava vlasti, kojom nastupa protiv Nestorija, ona ga pače podupire i Nestorija pozivlje, da popusti i da bude Celestinu poslušan!

U smislu svoje punomoći nastupi Ćiril proti Nestoriju prema kraju g. 430., kad mu posla papino pismo aleksandrijske sinode. Ali međutim car je Teodozije već sazvao crkveni sabor u Efezu za Duhove u godini 431.[70]

Da se sabor sazove, zahtijevao je od cara i Ćiril, valjda baš u smislu svoje punomoći, te je iz toga razloga tako kasno Nestoriju dao dostaviti papino pismo.[71]

Budući da Nestorije ni tokom onih deset dana ni nakon njih nije svojih zabluda opozvao, pisa Ćiril u Rim za upute, da li se smije Nestoriju dopustiti, da dođe i on na sabor.

Dne 7. maja 431. odgovori mu Celestin, da je Nestoriju slobodno doći na sabor, jer je Božja volja, da se svi ljudi spasu i dođu u poznanje istine (1 Tim 2, 4). Ćirilu pak neka bude dužnost, da u zajednici s vijećem braće nastale smutnje u Crkvi potlači.[72]

Caru pak javlja papa u pismu dana 15. maja 430., da šalje na sabor biskupe Arkadija i Projekta te presbitera Filipa i ujedno ga moli, da ne prepusti mjesta novotarijama niti da dopusti, te se narušuje mir u Crkvi.

Papa dakle šalje na sabor u Efez svoje legate, koji imaju posebnu misiju i koji dobivaju od pape dne 8. maja 431. u tu svrhu posebne poruke: »Držite se u svemu našega brata i subiskupa Ćirila i vršite ono, što bude odlučio on. Naređujem Vam, da morate čuvati auktoritet Apostolske Stolice, te se radi toga ravnajte prema uputama, što ste ih primili, naime: ako se pojave razna mišljenja, Vaša je dužnost, da sudite o njima, a nikako da u debati učestvujete.«[73]

Ovako može govoriti samo onaj, koji je svijestan, da ima vrhovnu jurizdikciju on sam, i da je ostali priznavaju.

Tko je saboru u Efezu predsjedao?

Predsjedali su u ime pape Celestina Ćiril i papinski legati.

---

[70] Mansi IV., 1061 ss.

[71] cfr. primjedbu [33]; Kirsch o. c., 551 toga ne opaža, premda je to vrlo važna okolnost.

[72] Migne, P. L., 50, 501; pismo papino Ćirilu n 2.

[73] Ib., Papin Commonitorium za legate, p. 503.

Nekoji misle, da je predsjedao sam Ćiril.[74] Ali da su i papinski legati odlučno utjecali na tečaj sabora, jasno slijedi iz druge i treće sjednice; da su bili oni zajedno s Ćirilom zamjenici papini na saboru te radi toga i predsjednici, izričito svjedoči carigradski patrijarha Mennas u vjeroispovijesti, što ju je predao papi Vigiliju g. 552. u ime svoje te u ime nekih drugih grčkih biskupa. Tu spominje među ostalim i efeski sabor te veli da »mu je predsjedao presveti Celestin papa Starijega Rima po svojim izaslanicima i zamjenicima, naime po presvetom Ćirilu, biskupu grada Aleksandrije, i po biskupima Arkadiju i Projektu i po presbiteru Filipu«.[75]

Ćiril je imao kao mandatar pape Celestina naređenje da ovrši njegovu osudu nad Nestorijem; radi toga ga zovu i sami saborni spisi »zamjenikom rimskoga biskupa«;[76] a ostala su trojica nastupili i radili u snazi posebnih zadataka, što su ih bili primili kao papinski legati. Sabor otvori 22. juna Ćiril Aleksandrijski; čitava je prva sjednica služila jedino svrsi, da se osuda Celestinova nad Nestorijem definitivno provede, što se i učinilo.

Ali je vrlo zanimljivo, što se dogodilo na drugoj sjednici 10. jula, u kojoj nastupaju papinski legati, koji su međutim stigli u Efez. Prvo, što se na njoj izvelo, bilo je čitanje papina pisma saboru. Jasno i svijesno ističe Celestin: »Prema skrbi, što nas napunjuje, šaljemo svetu braću i naše sasvećenike, biskupe Arkadija i Projekta i našega presbitera Filipa, muževe koji jednako misle s nama te su vrijedni svakog pouzdanja, da raspravama prisustvuju te ono ovrše, što smo mi već prije naredili. Ne sumnjamo, da će na to vaša svetost pristati, jer se stvar doista u interesu obrane sveopće Crkve naredila.«[77]

Papino pismo, koje sabor vrlo lijepo pozivlje, da ne trpi zabluda o Kristovoj osobi te da se pobrine za očuvanje prave vjere i mira u Crkvi, svi su prisutni biskupi oduševljeno aklamirali i povlađivali: »Da, ovo je pravi sud! Hvala novome Pavlu Celestinu, novome Pavlu Ćirilu! Hvala Celestinu, čuvaru vjere!«

Papin legat Projekt upozori nato prisutne biskupe, da u smislu papina pisma prihvate papinu osudu. Budući da bi se iz tog poziva dalo zaključivati, da se po svoj prilici na prvoj sjednici nije prema papinoj uputi postupalo, i da sabor nije imao dužnosti, da zablude Nestorijeve istom dokaže i Nestorija kao heretika osudi, nego bi tek bila njegova dužnost, da se jednostavno priključi onome, što je već Celestin učinio, izjavi nadbiskup Firmus iz Cezareje u Kapadociji, da su se oni ravnali prema naređenjima,

[74] V. por. Kirsch o. c., 552.

[75] Cfr. vjeroispovijest patrijarhe Menne u »Constitutum Vigilii Papae« od 14. maja g. 553, Mansi IX., 61 ss — gornji navod 62; Jelenić, Povijest Hristove Crkve II., Zagreb 1924, 53; Marković o. c., 398.

[76] Mansi IV., 1124; cfr. Mourret, Les Pères de l' Eglise, Paris 1925, 450.

[77] Migne, P. L. 50, 512 A.

što ih je Apostolska Stolica izdala te su prema njezinu propisu Nestorija i osudili. Radi te okolnosti prezbiter Filip saboru zahvali: »Jer se sveti udovi sjedinili sa svetom glavom dobro znajući, da je Petar glava vaskolike vjere i svih kolikih apostola.« A na njegovu molbu predao je sabor papinim legatima akte prve sjednice, da ih prouče i potvrde.[78]

Čitava druga sjednica stoji pod dojmom papinih legata te sabor čini ono, što oni zahtijevaju! Isto se opaža na trećoj sjednici dne 11. jula.

Papinski legati potvrđuju, da su akte pročitali, te zahtijevaju, da se svi akti prve sjednice, kojoj oni nijesu prisustvovali, ali bi joj u smislu papina pisma bili morali prisustvovati, ponovno pročitaju, da mogu i oni izreći svoj sud. Nakon svršenog čitanja izreče prezbiter Filip značajne riječi: »Nitko ne sumnja, pače svim je vjekovima poznato, da je sveti i preblaženi Petar pročelnik i glava Apostola, stup vjere i temelj katoličke Crkve primio od Gospodina našega Isusa Krista, Spasitelja ljudskog roda i Otkupitelja ključeve kraljevstva te da mu je predana vlast grijehe opraštati i zadržavati; on do danas i vazda u svojim nasljednicima živi i sudi. Njegov dakle zakoniti nasljednik i zamjenik sveti i preblaženi papa naš Celestin biskup, kojega mi ovdje zastupamo, poslao je nas na ovaj sveti sabor te izjavljujem, da je pravovaljana osuda, što se u ime svih Crkava proti njemu (Nestoriju) izrekla. Stoga neka Nestorije znade, da je iz svećeničke zajednice katoličke Crkve izopćen«![79]

Na isti način potvrđuju osudu i ostala dva legata. Ćiril pak zamoli papinske legate, pošto su izvršili naređenje Celestinovo te potvrdili osudu sabora, da i same saborske akte svojim potpisima potvrde, što legati i učiniše.

Vrhovna jurizdikcija rimskoga biskupa pokazuje se dakle u punom svijetlu: Celestin ima na saboru odlučnu riječ; on sudi u stvarima vjere, i njegovu odluku prihvaćaju i biskupi na istoku; on sudi jednoga od prvih patrijarha na istoku, on ga osudi, on ga liši biskupske časti, on ga iz Crkve izopćuje, a istok to prihvaća. Prihvaćaju biskupi, prihvaća car Teodozije, te se na mjesto Nestorijevo prema papinom naređenju bira pod vodstvom papinskog legata Filipa nov patrijarha Maksimilijan. Saborske odluke nemaju pravne snage, dok nijesu potvrđene od papinskih legata, koji nijesu došli na sabor da debatiraju, nego da sude i potvrđuju. Episkopat na istoku slavi rimskoga biskupa kao čuvara vjere, te se na Saboru izričito ističe, da sv. Petar živi u svojim nasljednicima, rimskim biskupima.

To sve bjelodano dokazuje jurizdikcijski primat rimskoga biskupa i na istoku te vjeru, koju istok u taj primat ispoljava, a ujedno iznosi i razloge, zašto ima rimski biskup vrhovnu jurizdikciju u Crkvi.

[78] Mansi IV., 1290.

[79] Ib., 1295 ss.

Nije dakle istina, ako se tvrdi, da je istočna crkva rimska potraživanja jurizdikcijskog primata uvijek odbijala, kaošto to dokazuje osobito istorija vaseljenskih sabora te »da su dokazi, što ih rimski bogoslovi i istoričari navode, da je i istok priznavao opći univerzalni jurizdikcijski primat rimskog episkopata, u najboljem slučaju dokazi, da je Istok panegirički priznavao rimski počasni primat«.[80]

Za sabora u Efezu skupio se doduše ondje i protivusabor od 30-40 biskupa pod vodstvom Ivana Antiohijskog. Ali i Ivan i njegovi drugovi biskupi prihvatili su konačno one iste odluke, što ih je papa izdao, dotično po svojim legatima potvrdio. Samo mali broj od nekih 15 biskupa toga nije htio učiniti, ali su oni bili od čitave Crkve nesamo na zapadu, nego i na istoku, a tako i od civilne vlasti proglašeni hereticima i lišeni svojega biskupskog dostojanstva, posve u smislu papinih odluka.

*

Nesjedinjeni grčkoistočnjaci imaju i danas velike predrasude proti vrhovnoj jurizdikciji rimskog biskupa. Njima je ta jurizdikcija pravo strašilo u prvom redu, kako je poznato, radi toga, jer su po svojem odgoju uvjereni, da uključuje autokratstvo, samovolju, despotizam, nasilje nad savješću, što se sve protivi ljubavi, bratstvu, jednakosti, koje bi morale pojedine kršćanske zajednice vezati u jednu cijelost.

Mi u vrhovnoj jurizdikciji rimskoga biskupa ne gledamo ni autokratstva ni samovolje ni despotizma ni nasilja nad savješću. Sve to iz njegove jurizdikcije isključujemo, jer **vrhovna jurizdikcija rimskoga biskupa jest prema našem shvaćanju vlast dobroga oca u obitelji.** Ta vlast je dakako u obitelji vrhovna, ali ujedno i očinska, koja u tome svojstvu ne može da bude despotska, autokratska i samovoljna. I ova strana jurizdikcijske vlasti rimskoga biskupa prelijepo je dokumentirana prigodom efeskog sabora. A to bi trebalo danas napose isticati, što se gotovo redovito zaboravlja.

Rimski biskup kao poglavar jedine Kristove Crkve nije samo čuvar stege u Crkvi, nego i čuvar vjere. To zadnje je i naš efeski sabor u Celestinu posebice istaknuo, jer biti čuvarom vjere od presudne je važnosti u Crkvi. Čuvara vjere gledamo u papi neprestano i danas. U tome svojstvu papa kao zamjenik Isusa Krista, same vječne i nepromjenljive Istine i Boga našega, ne može da prema zabludama ni u kom slučaju podnosi popuštanje, kompromis, toleranciju. Isto važi i za stegu u Crkvi, ukoliko se odnosi na zapovijedi Božje, bitni ustroj Crkve te na sve ono, što sačinjava dio vjere i morala.

Ali prema osobama, prema članovima u obitelji i ljudima izvan nje, on jest i hoće da bude samo otac i dobar pastir po primjeru Isusa Krista, koji je tako često i divno riječju i činom u sebi ocrtao upravo oca i dobra pastira.

[80] Popović-Stojkov, Opća Crkvena Istorija, Sremski Karlovci 1912. I. 517

Eto i Celestin tek nakon temeljitog proučavanja definitivno osudi kobnu zabludu u vjeri, koju je Nestorije počeo širiti, ali ne osudi definitivno samog Nestorija. Nestoriju daje vremena, da stvar ozbiljno promisli. Prođe više mjeseci, prije nego primi odnosni papin poziv; Nestoriju piše njegov prijatelj, koji i sam s papom njegovu nauku osuđuje, te ga pozivlje, da zablude opozove; Ćiril čeka s formalnim izopćenjem, premda je već davno prošlo onih deset dana; papa ne urgira izopćenje nego pristaje, da se Nestorije pripusti na sabor. Sabor pozivlje u najčasnijoj formi tri puta Nestorija, da dođe na sjednicu. Ali nije htio i nije htio — i bio je iz Crkve izopćen!

Tko bi mogao na očigled ove divne strpljivosti i obzirnosti još kazati, da je papa prema Nestoriju despotski ili samovoljno postupao? Krasno se Celestin u tome pogledu izrazuje u poslanici, što ju je 15. marta g. 432. upravio svećenstvu i narodu u Carigradu: »Postupali smo kao što postupa Onaj, koji ne će, da itko od najmanjih propade, ali je sva naša nastojanja odbio i radije je izabrao smrt. I kad je napokon zabacio i lijek, dopusti, da bude odsječen: Sam je nad sobom izrekao osudu Apostolske Stolice, kao da je istog mišljenja s nama, da bude naime odsječen on, koji nas je ožalošćivao te je htio evanđelje Kristovo izvrnuti. Sve smo poduzeli, da izliječimo nevoljnog čovjeka od njegove bolesti. Nije prouzročila naglost naše osude, da nam je postao carinikom ili neznabošcem (Mt. 18, 17). Znademo, što zahtijeva Pismo, kako i koliko puta treba opomenuti one, koji teže onamo, te se ovo u našem slučaju već ispunilo. Ali treba još na ovo upozoriti: Brat je njega kao brata opomenuo, ali budući da je ostao tvrdokoran, došli su k njemu u istoj svrsi još ovaj i onaj, pače mnogi su govorili s njime i odvraćali ga, napokon ga je opomenula svakolika Crkva i mi glavom. Ništa se nije propustilo, ništa se kod njega nije učinilo, što se ne bi prije bilo dobro promislilo, dok ga stega starih naredaba nije osudila. Nijesmo mogli više čekati, »jer bi se inače pričinjalo, da prema Pismu s tatom trčimo i da sarađujemo s onim, koji vjeru izdaje, to više jer postoji zapovijed, da iskopaš i baciš od sebe oko, koje te sablažnjuje (Mt. 5, 29).« Spominjući potom razbojnika na križu, koji je našao društvo s Bogom u raju, gorko izjavljuje: »Naoči ovakove suprotnosti moramo zbilja kliknuti i ujedno plakati: Zlo je veliko, da je biskup izgubio ono, što je razbojnik mogao naći! O nagrade za vjeru i nevjeru!«[81]

Budući da je Nestorije ostao nesamo u svojoj zabludi tvrdokoran te pače i nakon svoga skinuća u samostanskoj konfinaciji kod Antiohije svoje zablude i naprijed propovijedao i širio, bila je dužnost vrhovnog pastira, da pogibao ukloni. Radi toga se obraća dne 15. marta 432. kako na biskupe, što su bili na međutim već zaključenom saboru u Efezu, tako na samog

cara Teodozija, da se Nestorije od Antiohije udalji.[81] I sam je Ivan Antiohijski, nekadašnji prijatelj Nestorijev, kod cara u istoj stvari posredovao. Tako je Nestorije bio još u g. 433. iz Antiohije uklonjen te osuđen na bivanje u pustinji.[82]

Divnu je dakle papa prema Nestoriju pokazao strpljivost i obzirnost.

S istim oružjem papa djelova i prema biskupima, što su u Efezu bili prešli u opoziciju te su radi toga prouzročili toliku pometnju na istoku. U petoj sjednici dne 17. jula 431. sabor je 35 opozicijskih biskupa, među njima i patrijarhu antiohijskoga Ivana kaznio s izopćenjem i suspenzijom, a iz sedme se sjednice dne 31. jula izopćenje i suspenzija na sve strane razglasila. Ali je Celestin ovu saborsku odluku preinačio te odredio, da se Ivanu Antiohijskom ima ponovno pisati, da bi zablude Nestorijeve osudio: a i ostali biskupi ostali bi na svojim mjestima, kad bi osudili krivu vjeru i njegova početnika.[83]

Istu očinsku blagost prema biskupima opozicije pokazuje nakon smrti Celestinove (26. julija 432.) njegov nasljednik Siksto III. Odmah javlja biskupima na istoku, da ne će praviti nikakovih pitanja s njima te ih pozivlje, da prihvate odluke efeskoga sabora, koje on ponovno odobrava.[84] Tako je uspjelo njemu i Ćirilu, koji je zazirao od svih rekriminacija, da je došlo do pomirenja i konačno do onog lijepog pisma, što ga je Ivan Antiohijski na početku g. 433. upravio svojoj »Presvetoj i Bogu premiloj braći i susvećenicima Sikstu, Ćirilu i Maksimilijanu«, u kojem prihvaćaju on i ostali biskupi odluke efeskog sabora, osudu Nestorija i izbor patrijarhe Maksimilijana.

Pobijedile su odluke, što ih je stvorio rimski biskup; s njima je pobijedilo pravovjerje i stega u Crkvi. Ali su uz njih slavile svoju pobjedu i razboritost, blagost, strpljivost dobrog vrhovnog Oca i pastira.

U Krku, 22. juna 1931, na obljetnicu prve sjednice Sabora u Efezu 22. juna 431.

† Josip dr. Srebrnić,
biskup Krčki.

[81] Migne, P. L., 50, 549 ss; navodi iz n 9, 13.

[82] Migne, P. L. 50, 540 : n 5; 546 : n 4.

[83] Migne, P. L. 50, 607: n 2. i primjedba. Bardenhewer, o. c., IV., 75 je mišljenja, da je u Antiohiji ostao četiri godine, te da se ne zna za razloge, zašto je bio uklonjen odonuda. Papa Celestin te razloge izričito nabraja.

[84] Migne, P. L. 50, 543: n 8.

NIKOLA V. I HRVATI (1447.—1455.)

Opća karakteristika.

EUGENA IV. naslijedio je 6. III. 1447. Nikola V. Bio je to muž priprosta i vrlo umjerena života. Njegova je dobrota svakoga začaravala. Krasila ga svetost i učenost; on je proveo jedan od najznamenitijih preokreta na papinskoj stolici, jer se s njime popela na papinski prijesto i kršćanska renesansa.[1] Njegovo je milosrđe prema siromasima bilo neograničeno. Slabe mu strane bijahu naglost i žestina. Uvesti mir u kršćanstvu i to križem kao jedinim oružjem: to si uze za glavnu zadaću svoga života. »Tražiti jedino da se proširi slava Božja i spasenje ljudi, to će biti sve moje nastojanje i najveća čast«, rekao je odmah na početku svoje vlade češkim poslanicima 28. V. 1447.[2]

On je htio biti najveći mecena umjetnosti i znanosti; ali samo, da proslavi sv. Crkvu, tu duhovnu Kristovu zaručnicu plemenitim djelima duha.[3]

Nikola V. i crkv. život u hrv. pokrajinama.

Franjevci nastavljaju i u ovoj periodi svoj blagotvorni rad u hrvatskom narodu. Od vremena do vremena dolaze vrsne sile sa zapada, da podupru njihovo djelovanje i pomognu kat. vjeri u kritičnim danima, što ih je u ovim krajevima proživljavala. Tako poznati Jakov Marchia dobiva od svoga starješine dopuštenje 30. XII. 1452., da opet pođe u Bosnu i Dalmaciju, gdje će propovijedati proti krivovjercima.[4] A dogodilo se, da su i krvlju svojom znali zasvjedočiti sv. nauku evanđelja. Oko g. 1453. poginula su 2 Franjevca u Srbiji u selu Pudine: Grgur Karanić i Fra Hadrijan. Na tu strašnu vijest tješi bosanske Franjevce njihov general i opominje ih, neka ne ostavljaju svojih mjesta bez velike sile već nek smjela duha rade na obranu sv. vjere.[5]

Već 14. V. 1447. određuje on bosanskim Franjevcima, da izaberu za poglavara vikara, čija će se vlast prostirati u granicama staroga hrvat. kraljevstva t. j. od Drave do Jadranskoga mora. Jedino njemu, a nikome drugom neka pripadaju sve ovlastice, što su ih pape darovale bosanskim vikarima.[6]

Time je odlikovao starješinu ovoga reda u hrvatskim zemljama nad sve druge u susjednim pokrajinama. Isto je tako odmah počeo dijeliti iz riznice duhovnoga blaga hrvatskim svetištima

[1] Pastor, Geschichte der Päpste I., str. 300. i 306.

[2] Palacky, Geschichte von Böhmen IV. 1, 5. str. 168. Pastor, ib. I., 310.

[3] Pastor, ib. I., 310.

[4] Fermedžin, Acta Bosnae, br. 930.

[5] Ib., br. 942.

[6] Fermedžin, ib., br. 862.

u Bosni, zemlji, koju je baš u duhovnome životu teška bolest dovela do ruba propasti. Podijelio je 18. VI. 1447. godišnje oproštenje na utjehu vjernika na dan sv. Tome vjernicima u crkvi istoga sveca pod Vrandukom, koju je gradio kralj na čast svoga zaštitnika.[7]

Nadalje učini sličnu milost crkvi sv. Jurja u Jezeru; zatim crkvi sv. Marije u Vrbenu pod Vrandukom i crkvi presv. Trojstva, što ju počela graditi kraljica Katarina u mjestu Vrilih (čini se u tešanjskom kotaru, u župi Šivši).[8]

U Bosni, zemlji natopljenoj krvlju mnogih mučenika, dižu se, kako vidimo, darežljivošću plemstva kršćanske crkve navještajući mirnije dane. Nikola V. bijaše presretan saznavši za tolike uspjehe poslanika Tome. On ugađaše bosanskome kralju i njegovim velmožama u svemu i svačem.[9] Kralja, njegove potomke i zemlje, primio je pod osobitu zaštitu sv. Petra i apost. Stolice, »jer je on prvi od bosanskih kraljeva javno priznao kat. vjeru. Prijeti izopćenjem svakomu, tko bi mu se usudio učiniti kakvu nepravdu.«[10]

Hrvatskoga biskupa Tomu, legata u Bosni i Hrvatskoj sve od g. 1439., potvrdio je novi papa 18. lipnja 1447. u toj časti za sve hrvatske zemlje »radi njegove revnosti, razboritosti i drugih odličnih svojstava.« On ima i nadalje raditi za dobro naroda i učvršćivati kat. vjeru, da donosi dostojne plodove u narodu.[11] Ujedno naloži splitskom nadbiskupu, da legatu pripravi u Splitu kuću za stanovanje »na trošak svećenstva svoje biskupije i grada.«[12]

Vojvodu Vojsalića i njegove zemlje i potomke iznova primi pod osobitu zaštitu apost. Stolice. To je bilo najveće političko — crkveno odlikovanje za kojega velikaša. Bilo je skopčano s velikim ovlasticama, jer dotičnome nitko nije smio iz štovanja prema apost. Stolici nanijeti nepravdu. Biskupi pak i svećenici morali su ga uzimati u obranu.

Istu je milost iskazao Sladoji, gospodaru Rekvija, njegovoj djeci, potomcima i zemljama; zatim 2. II. 1448. Restoji, kraljevu protovestijaru, jer je »vrlo mnogo učinio za održanje i napredak kat. vjere.«[13]

26. rujna 1447. dade papa bosanskim Franjevcima za vikara Jakova de Primaditiis naredivši mu, da obiđe i reformira samostane, gdje je stega popustila; tà redovnička je stega jedini zalog blagoslovnoga djelovanja u narodu. Premda su se odmah na početku Nikoline vlade od bosanskih odcijepili hrvatsko-ugarski

[7] Theiner, Mon. Hung., br. 386 - 9.
[8] Batinić, Djelovanje Franjevaca I. 102., 17. bilj.
[9] Klaić, Povj. Bos., str. 290.
[10] Theiner, Mon. Hung., br. 395.
[11] Theiner, op. cit., br. 394. i 396.
[12] Ib., br. 397.
[13] Theiner, Mon. Hung., br. 392 - 3. i 411.

Franjevci na sjeveru od Drave, ipak se, kako vidimo iz ovoga pisma, bosanska franjevačka vikarija širila preko Bugarske i Vlaške sve do u južnu Rusiju.[14]

Papa je nadalje udovoljio želji dalmatinskih Franjevaca i postavio ih na vlastite noge. On ih naime odijeli od bosanske redovničke pokrajine, koja im je bila više na teret negoli na korist (27. IX. 1447.). Bilo je tada u Dalmaciji 5 franjevačkih samostana.[15]

1. veljače 1449. upravlja Nikola V. pismo na svoga poslanika u Bosni. U njemu veli, kako je biskup Toma nedavno osobno došao u Rim i papu izvijestio o prilikama u Bosni i u Humu. Kralj je istina poslušao opomene apostolske Stolice i nagovaranjem Tominim primio kat. vjeru; ali još su neki ostali u krivovjerju i od velikaša i od plemića; među tima se najviše ističe zet kraljev, vojvoda humski Stjepan. Ovaj je kao nekoć Eugenu IV. tako i Nikoli odmah, čim je postao papom, izaslao odaslanstvo, koje ga je uvjeravalo, da je herceg katolik i da papi izjavljuje svoju pokornost. Papa vidi, da su to bile samo riječi.

Tako se i vojvoda Pavlović bio odrekao heretičkih zabluda pa opet otpao od kat. vjere.

Toma je pohitio u Hum, pozvao patarenske prvake, da s njim raspravljaju o istinitosti kat. vjere. Oni obećaše, da će doći; odrede za to vrijeme i mjesto. Ali, kad je biskup došao u određeno vrijeme, oni se po starom »lisičjem« običaju iznevjeriše i ne dođoše. Legat pođe u Rim i tu ispriča sv. Ocu, kako je njegovo nastojanje ostalo besplodno.

Papa radi tolike beskarakternosti hercega Stjepana i patarena odluči upotrijebiti oštra sredstva, da se već jednom stane na kraj njihovome razornom djelovanju, kojim su rušili najsvetije temelje društva i vjere. Sam je biskup Toma izvijestio papu, »da je manihejska kuga tako zarazila ove zemlje, te se može jedino oružjem istrijebiti.«

Nikola pošalje iznova Tomu u Bosnu s većom pomoću, da može kršćane dići na oružje proti tvrdoglavim hereticima i zato im podijeliti velike oproste. To je učinio Nikola V., koji je kao možda nijedan knez njegove dobe mrzio na rat.[16]

Naloži legatu, neka izopći iz Crkve hercega, Pavlovića i druge, što su ponovno prekršili zadanu riječ. Zabrani susjedima trgovanje s hercegovom zemljom.[17]

Uza sve to herceg je tražio oslona na zapadu proti neprestanim navalama turskih čopora. Sklonio se pod okrilje rimskoga cara, slaboga Fridrika III., koji ga je počastio naslovom: »her-

[14] Fermedžin, op. cit. br. 874., Batinić, op. cit. I., 104.
[15] Wading t. XI., p. 534.; Batinić, ib.; Fermedžin, ib. br. 875.
[16] Pastor, op. cit. I. 306.
[17] Asseman, Kalendarium Ecclesiae V. 83.-4; Raynaldi annal. 1449. n. 9

ceg od sv. Save«.[18] Ali mu od njega bila slaba pomoć. Morao se sam braniti od Turaka. K tome se borio s vlastitim gospodarom, bosanskim kraljem, dok se nije predao Turčinu, najvećem neprijatelju svoga naroda.

Pa kako je sam bio beznačajan, dočekao je, da su se proti njemu pobunili rođeni sinovi. A što je sramotnije, oni se združe s Turčinom proti svome ocu!

Pape su bili jedina velevlast, što je sjedinjivala zapadne narode i vodila ih putem kršćanske kulture. Pa da obrane ta najveća dobra i slobodu kršćanskih naroda, često je bilo upravo nužno, da se narodi silom dignu protiv rušitelja na njihovu obranu. Da je herceg Stjepan imao i iskre ljubavi prema svomu narodu, ustao bi složno s bosanskim kraljem, da od njega odvrati ljutoga dušmanina i potpunu propast. A on je još pozivao svoje neprijatelje i pomogao iskopati grob vlastitoj domovini.

Brižni otac kršćanstva nije se zadovoljio samo jednim poslanikom, da obaspe hrvatski narod svojim blagodatima. Vidimo ga gdje već 20. lipnja 1449. šalje fra Antonija Napuljca u »Dalmaciju, Bosnu, Hrvatsku, Ugarsku i srpske zemlje«, da ondje naviješta evanđelje i da preporuča svećenstvu i narodu život po evanđelju.[19]

Sv. Stolica i kršćanske razmirice u našim stranama.

Bosna je u to vrijeme krvarila s još jedne rane. Bila je naime u ratnom stanju s Đurđem, srpskim despotom, radi Srebrenice. On je pače 6. rujna 1448. bosansku vojsku porazio.

Kralj Toma vapio je Nikoli V., neka mu pomogne proti raskolniku i turskom savezniku. Papa se zauzeo za kralja kod hrvatsko-ugarskoga gubernatora Ivana Hunjadija.

Toma i despot odašalju poslanstvo u Peštu na sabor.

Hunjadi odluči, da će njihovu razmiricu povjeriti posebnom sudu, pa će uz onoga pristati, tko bude imao pravo. Tako je pisao Nikoli V. 24. VI. 1449. po svom pouzdaniku glasovitom Hrvatu Ivanu od Sredne.[20] Kralj je Toma dobio pomoću pape i Hunjadija pravo, jer već na početku god. 1449. upravljaju Srebrenicom ljudi bosanskoga kralja.[21] Ugri i Hrvati izaberu poslije smrti kralja Vladislava I., koji slavno pade kod Varne (1444.) boreći se za slobodu kršćanstva, Ivana Hunjadija gubernatorom kraljevstva (6. IV. 1446.). Papin legat Ivan Karvajal preuzeo je tešku zadaću, da izmiri plemstvo s carem Fridrikom III.; ovaj naime nije htio da preda kraljevića Ladislava Postuma niti kru-

---

[18] Klaić, Povj. Bos., 297.
[19] Fermedžin, op. cit. br. 885.
[20] Klaić, Povj. Bos., 292.-4.
[21] Jireček, Geschichte der Serben II., 189.

ne sv. Stjepana. Pače radi toga plane rat. Pregovori nijesu uspjeli, te legat stavi Beč i ode u Češku.[22]

Ugarski sabor, što se sastao u ožujku god. 1447. pokušao je opet pomoću kardinala Karvajala doći s carem do sporazuma. Zato je revno radio i novi Papa Nikola V. Odmah prvih dana upravi pismo na ostrogonskoga primasa i Hunjadija, da porade s carem oko mira. Jednako zaklinje 21. svibnja 1447. Fridrika III., da se »kani svakoga rata«; nek odloži oružje i učini s Ugarskom primirje, dok ne dođe njegov legat, koji se sprema na put te će stići što prije. Ovo se primirje postiglo u lipnju 1447., a mir je imao slijediti posredovanjem legata još iste godine.

Ali ovaj pozva obje stranke tek g. 1448. u Požun. No Ugri nijesu htjeli iz Budima. Gubernator zaklinje Karvajala, neka pospješi mir, jer car svojim zatezanjem izvrgava stvar ruglu. Hunjadi čezne za mirom, da se može »predati obrani i napretku vjere i kraljevstva, na što ga nuka srce i dužnost.«[23] On je vazda mislio na rat proti Turcima, a osobito da opere sramotni poraz, što su ga kršćani doživjeli kod Varne. U tome je smislu pisao Eugenu IV. 11. V. 1445. tužeći se na one, koji mu se iznevjeriše u zadnjem kobnom ratu: »Ne ću mirovati, dokle ne izliječim rane domovine i ne izbrišem njezine sramote.«[24]

Nikola V. i ratovi protiv nekrsta.

U ovo je vrijeme sve više prevladavala u Evropi ideja, da je radi sramotnoga nerada grčkoga carstva hrvatsko-ugarsko kraljevstvo »**štit kršćanstva proti Turcima**«.

Te je misli bio i papa Nikola V. Od početka svoje vlade svratio je pažnju na istok te nastojao, da direktno i indirektno pomaže operacije proti Turcima. Obnovi stoga zabranu, po kojoj se ne smije nevjernicima prodati oružje niti hrana;[25] 6. IV. 1447. obećao je svima na molbu Hunjadija potpuno oproštenje, koji pođu u boj na Turke, »kao da bi pošli u boj za sv. Zemlju i za grob Gospodnji«, a samom vojvodi Ivanu dade naslov »knez« i daruje mu zlatni lanac u znak te časti. Ovaj zahvali papi na odlikovanju, ali ga ne htjede primiti, dok ne dobije velike pomoći proti Turaka. Na njih se baš tada spremao; no izdašne pomoći nije našao niti u Mlečana niti u napuljskoga kralja. Dubrovačko vijeće obećalo mu je 1. travnja malu pomoć od 2000 dukata, čim prijeđe s vojskom preko Dunava. U rujnu 1448. poveo je gubernator hrvatsko-ugarsku vojsku na Turke. Pridružilo mu se nešto češke vojske i njemačkih krstaša. Upravio je više pisama papi (6., 8., 12., 14. i 17. rujna) moleći ga za što obilniju pomoć; ujedno ga uvjerava, da rata nije mogao više odgađati, kako mu je to sv. Otac svjetovao.

---

[22] Klaić, Povjest Hrvata III., 217.
[23] Klaić, ib., 219.
[24] Ib.
[25] Pastor, op. cit. I, 479. i 2. bilj.

Papa ga je nagovarao, neka ne počinje vojne prije proljeća, kad bi mu i on mogao poslati veću potporu, jer da je gubernatorova osnova »više smjela negoli sigurna«. 8. rujna piše mu Hunjadi, kako je upravo sada prisiljen na rat, premda bi rado poslušao savjet papin, jer se sultan prikučio hrvatsko-ugarskim zemljama i već više puta pokušao u njih provaliti. »Mi se dižemo u ime Božje i poduzimljemo ovo sv. djelo, komu se gvožđem i oružjem posvećujem, i u kojem volim poginuti negoli i nadalje gledati bijedu naroda svoga.« 17. istog mjeseca piše Nikoli: »Trajnu pobjedu održati samo je onda moguće, ako mi pomognu sv. Stolica i druge kršćanske vlasti.« Despot Đurađ ne htjede se odazvati pozivu, da se Ivanu pridruži i da se digne na Turke. Hrvatsko-ugarska vojska plijenila je zato njegove zemlje, premda je on naložio svome narodu, da vojsci u svemu ide na ruku. Despot je pak dojavljivao sultanu osnove Ivanove, koji je baš u to vrijeme htio na ponuku Mlečana da satre Juru Kastriotića i njegove junačke Albance. Velika vojna dičnoga pobjeditelja Turaka svršila se ovajput posvemašnjim porazom njegove vojske na polju Kosovu 20. listopada, 1448.[26]

Nakon svoga povratka u Ugarsku uvjerava Hunjadi sv. Oca, da ga je ovaj poraz više raspalio nego skršio, a i ugarsko-hrvatski staleži snova su mu povjerili obranu kršćanstva.

Poraz na Kosovu tako je ustrašio miroljubivoga starca Nikolu V., te on poručuje Hrvatima i Ugrima po svome legatu ovo: papa misli, da je međutim bolje, ako se drže u granicama svoje države. Ali Ugri i gubernator nijesu htjeli o tome ni da čuju, nego su papu vruće molili za pomoć proti ljutom neprijatelju. Stoga je u jubilarnoj godini 1450. podijelio sv. Otac milost potpunoga oproštenja, što bi ga dobili u Rimu, svima, koji obave neke molitve u određenim crkvama i za rat daruju polovinu novca, koji bi potrošili za put u Rim te uz to sudjeluju u ratu; a svećenicima dade izvanrednu vlast, da odrješuju od grijeha. Osobito si je papa zadužio kraljevstvo, što je nastojao, da izmiri Hunjadija s češkim kapetanom Jiskrom, i što ga je 12. IV. 1450. oslobodio od zakletve, na koju ga je prisilio despot Đurađ, kada ga ono zarobio i u tamnicu bacio: naime da ne će nikada više voditi vojske kroz Srbiju. »Samo je tako bilo slavnom vojvodi moguće izvojštiti sjajnu pobjedu pod Beogradom (1456), kojom je osvetio Kosovo i Varnu«, veli Kayser, biograf Nikole V. Ugarski sabor zamolio je nadalje papu, da ih riješi i od svih drugih prisega, što su ih »u času nužde i nevolje dali despotu.« On im je ispunio molbu, a postupak despotov 12. IV. 1450. proglasio za: »nepravedan, nečovječan, bezuman i nedostojan.«[27]

---

[26] Klaić, Povj. Hrvata III., 220.-4. - Jireček, op. cit. II., str. 192.

[27] Klaić, Povj. Hrvata III. 229.

U isto se vrijeme papa trudi, da podupre Albance u teškoj borbi s Turcima i da ih potakne na borbu proti njima složivši se sa susjedima. »Od tih bijaše Bosna od najveće važnosti.«[28]

Nije dakle čudo, što je otac kršćanstva vodio upravo neobičnu brigu o ovoj zemlji, osobito otkako je turska pogibao postala kritičnom za papovanja Eugena IV., on je nije više puštao s vida. Da još više stane na put razornom djelovanju patarena te da podupre kralja proti nutarnjim i vanjskim neprijateljima, izaslao je u Bosnu 11. VI. 1450. novog poslanika, biskupa od Konstanca s najvećom vlašću, da »kao anđeo mira istrijebi korov, a dobro zasađuje, zalutale da privede na pravi put, skrušene odrješuje, uspostavlja mir među samim knezovima, te među njima i susjednim narodima.«[29]

Kralj Toma obnovi savez i prijateljstvo s plemenitim junakom Hunjadijem, da se međusobno pomažu osobito u borbi proti Turcima, proti kojima se kralj upravo spremao. Kako su sada papa i Hunjadi tražili, da ustane na patarene, obrekao je Toma svečano Hunjadiju pred papinim legatom, da će ih progoniti. G. 1450. počeo je kralj izvoditi svoje obećanje. Mnogi patareni pobjegoše u zemlju Stj. Vukčića te k srpskome despotu ili k susjednim turskim vojvodama pozivajući ih u pomoć proti svome kralju. Tako su nezadovoljni bosanski patareni ojačali turske čete. Nikola V. pozove 26. I. 1450. odane velmože, neka priteku kralju u pomoć, čim to zatraži njegov legat, biskup Toma.[30]

13. VI. 1450. obeća papa kralju, koji uz velike teškoće i troškove ratuje na svoju obranu proti Turcima i bogumilima, da obuzda njihov bijes, i svim njegovim pomagačima u tom ratu potpuno oproštenje grijeha uz obični uvjet: skrušene ispovijedi, jer ih želi obogatiti blagom sv. Crkve, krvlju Isusa Krista i sv. mučenika.«[31] »Ove nam kratke vijesti svjedoče, kako su se vjerske borbe okrenule u izdajničke osnove patarena, koji su se zgrnuli pod zastavu medinskog proroka proti svojoj otadžbini.«[32] Nije dakle čudo, ako je kralj sad još oštrije proti njima istupio. Stoga su se neki povratili u kat. crkvu. »U drugim pak mjestima nastanjenim od heretika, čim se tamo pojaviše Franjevci, iščezavaju heretici kao vosak ispred ognja«, piše legat Toma sv. Ivanu Kapistranu, franjevačkom generalu 19. veljače 1451. izvješćujući ga o stanju Bosne. Ujedno ga moli, da bi išao kralju na ruku i i potpomagao bosanskoga vikara, koji je kod kralja i katoličkih knezova vrlo dobro viđen; osim toga neka ne dopusti, da se neki samostani u Dalmaciji odcijepe od bosanske vikarije.[33]

---

[28] Pastor., op. cit. I., 479 - 80.

[29] Theiner, Mon. Hung., br. 416.

[30] Farlati, Illyricum sacrum IV., 259.

[31] Theiner, Mon. Hung., br. 417.

[32] Rački, Rad VIII., 159.

[33] Fermedžin, op. cit., br. 901.

Nikola V. i rat s izdajničkim bogomilima.

Nije samo briga za Crkvu sklonila papu da g. 1450. izašalje u Bosnu novog poslanika. Od velikog je zamašaja bila činjenica, da su patareni bili u sporazumu s Turcima; a u tome je, kako su u Rimu dobro znali, bila velika pogibelj za ovu zemlju. U izdaju bijahu pače upleteni neki svjetovni i redovni svećenici; a između posljednih osobito neki nevrijedni Benediktinci. Vidimo to iz lista Nikole V. biskupu Tomi. List je prviput objelodanio Pastor[34] a glasi ovako: »Nikola Tomi, biskupu hvarskom, u zemlji Bosni nunciju apostolske stolice.

...Nedavno smo čuli ne bez velike žalosti, da su neki klerici i svećenici svjetovni i redovni osobito iz reda sv. Benedikta, što stanuju u krajevima tebi povjerenim i u susjedstvu, utekli se turskom caru, zatražili od njega pomoć te uzdajući se u njega, lakoumno se usudili nepravedno otimati nekim crkvenim osobama njihova crkvena dobra, što su ih pravedno uživali; k tome da zločinački otimaju opatima samostane i druge redovničke kuće, što se nalaze na području Jurja Kastriotića, koji gospodari onim krajem. U ovima su se namjestili izdajničkom prijevarom i lukavstvom. Time počiniše veliku štetu spomenutom Jurju, koji se bez prestanka junački bori proti Turcima. Tom je pak varkom izbačen iz rečenoga zemljišta. Osim toga usudili su se nepravedno stečeno zemljište zadržati nimalo se ne bojeći izopćenja i drugih kazna, što ih crkveno pravo udara na takove; a padaju i u kazne, što se obično javno proglašuju na Vel. Četvrtak u apostolskome pismu (buli)...

Mi dakle nalažemo tebi, brate, da u ime Naše istražiš sve i pojedine rečene krivce da opomeneš, neka do određenoga roka ostave i povrate, što su oteli...« Inače neka se proti njima posluži crkvenim kaznama, a u potrebi prizove u pomoć svjetsku vlast. »U Rimu 11. V. 1453.«[34]

Srpski despot ponovno se spremio, da otme kralju Tomi Srebrenicu. Ovaj pritisnut s više strana prestade proganjati patarene i naumi obračunati s Đurđem. Ali se među njih umiješa Hunjadi. Kralj Toma u neprilici uteče se papi tužeći mu se, da gubernator krši mir i prijateljstvo, što ga je nedavno ugovorio s njime. Papa ozbiljno opomene Hunjadija preko uglednog Hrvata Ivana od Sredne, da se drži mira sklopljena »posredovanjem papina poslanika s bosanskim kraljem.« Hunjadi je odgovorio sv. Ocu, da je vazda pripravan držati se mira; ali da kralj ne vrši zadanih obećanja, osobito što ne zatire patarena, koji se jedino još u bosanskom kraljevstvu šire i zaštićuju na veliku sramotu i štetu katoličkoj Crkvi. Poručuje papi, neka živo opomene bosanskoga kralja, da obdržava uvjete mira. Ne zna se za daljni razvoj stvari, ali do otvorena rata nije došlo među ovom trojicom.[35]

---

[34] Papin tajni arhiv 425. f. 176.

Godine 1451. zavojštio je nasilni herceg Vukčić na Dubrovčane, nanosio im velike štete pustošeći i robeći njihovo zemljište, jer nijesu htjeli izagnati njegove žene, koja je protjerana od svoga muža utekla k njima; niti su htjeli da mu predaju župu Konavle, kako je on to tražio. Rat je trajao od g. 1451. - 1454. Patareni su u tome ratu svuda pustošili crkve, razbijali križeve i slike svetaca.[36] Tako na primjer: »Jošće odrije crkvu konavaosku i ne ostavi u njoj nego mire« (zidine).[37]

Dubrovčani u tolikoj nevolji traže pomoć u kršćanskih vladara proti bezdušnom patarenu. Ugarski sabor naloži Ivanu Hunjadiju, neka bi svom snagom podupro grad.[38] Nikoli V. pošalje Dominikanca Blaža, koji potanko razloži hercegovo pustošenje, i javi, kako mnogi kršćani dolaze iz Italije i kao njegovi plaćenici pomažu zatirati pravovjernu općinu.

Papu je ta vijest vrlo rastužila. Izda pismo 9. VI. 1451. na sve kršćane, kojim zabranjuje, »da bi itko stupio u službu vjerolomnome patarenu ili da ga ma kojim načinom pomaže.« Neposlušne kao i samoga hercega udara najvećom kaznom t. j. isključenjem iz Crkve, a od toga ih može samo papa odriješiti. Koji pak budu u ratu zarobljeni, neka im se oduzme imetak i sva građanska prava, i neka robuju onome, koji ih uhvati. Opominje nadalje sve knezove i vladare, da ovu naredbu javno oglase i izvrše.[39] Time je Nikola V. učinio za Dubrovnik sve, što mu je u to vrijeme bilo moguće. Proti hercega složio se s Dubrovnikom njegov sin Vladislav, da opere sramotu nanesenu svojoj majci, zatim kralj Toma i neka humska vlastela. Kralj Toma pozva svoje vazale, da s njime ustanu na hercega. No neka mu vlastela uskrate pokornost, osobito Petar Vojsalić, vojvoda Dolnjih Krajeva i Vladislav Klešić, vojvoda Zapadnih Strana, gospodar Dumna i Dlamoča. Kralj se obori na nepokorne velmože. Tako plane u Bosni opet građanski rat, dok je u Humu Vladislav sa svojim pristašama ratovao proti rođenome ocu. U tolikim strahotama pokazalo se blagotvorno djelovanje Crkve. Papin legat Toma i vikar bos. Franjevaca late se posla i izmire Vojsalića i Klešića s njihovim kraljem. Ovaj se najprije pomirio s Vladislavom Klešićem i obećao mu, da ga ne će nikada baciti u tamnicu ili u okove. Klešić zamoli papu, da bi potvrdio kraljevo obećanje. Nikola V. rado to učini 1. VII. 1452. »radi njegove odanosti prema kat. Crkvi.«[40] Nakon ogorčena rata s Petrom Vojsalićem zakleo mu se kralj dušom i sv. rimskom stolicom, da mu ne će učiniti nikakve štete. Petar se zakleo pred papinim poslanikom i pred 2 Franjevca, koji su ih izmirili i Petra »na svojim rukama donijeli

---

[35] Klaić, Pov. Bos., 296. - 7.

[36] Jireček, op. cit. II., str. 199. [37] Miklošić, Mon. Serbica 442., br. 357.

[38] Matković, Rad VII. 247. - Klaić, Pov. Bos., 298.

[39] Theiner, Mon. Slav., br. 482.

[40] Ib., br. 428. - Klaić, Povj. Bos., 301. - 2.

pred kralja«, da će kralju i njegovu sinu vjerno služiti. Papa potvrdi zauvijek povelju mira 1. VII. 1452. i naredi legatu Tomi, bosanskome vikaru i njihovim nasljednicima, neka uime kat. Crkve bdiju nad ovim mirom.[41]

Dubrovčani su opet javili papi, da je herceg Stjepan bez navještenja rata navalio s velikom vojskom na njihovo zemljište, nanio im goleme štete i druga velika zločinstva počinio protiv kat. vjere. Papa ga je opominjao po Paganinu, biskupu ulcinjskom, da odustane od nasilja. Nato i Stjepan opremi poslanike u Rim. Po onom, što su ovi govorili, nadao se papa, da će se herceg pomiriti s Dubrovnikom i odreći se smrtonosnog krivovjerja, te će se tako ono istrijebiti iz cijelog bosanskog kraljevstva, ako legat Toma posreduje. Ta on je obratio nesamo kralja i kraljicu, tako piše papa Tomi, nego i premnoge druge velikaše, vojnike i obične ljude, te mnoga druga djela izveo na slavu Božju, dobro duše i čast apostolske stolice. Nikola ga imenuje 1. VIII. 1452. »poslanikom a latere«, t. j. s najvećom vlašću, da izmiri Dubrovnik s hercegom, ako je moguće, bez ikakva bučnoga suda. Ispitavši istinu i saslušavši obje stranke neka izreče sud i odredi u ime papino sve, što služi za mir, da se iskorijeni krivovjerje i postigne sloga obiju stranaka. Uporne neka kazni crkv. kaznama.[42] Otac kršćanstva pokazao je ovim činom izvanredno povjerenje u svoga legata i ponio se kao najbrižljiviji otac prema svojoj djeci, što su se krvavila u okrutnom bratskom ratu. I napokon mu je uspjelo izmiriti stranke. Herceg se najprije pomirio sa ženom Jelenom i sinom Vladislavom 19. VII. 1453., a zatim uglavi mir s Dubrovnikom 10. IV. 1454. Na isti je način došlo do izmirenja posredovanjem legata između kralja Tome i hercega Sv. Save, kako se to vidi iz pisma Pija II. 1460.[43] Glavna svrha, za kojom je išla sv. Stolica, nije uspjela. Beznačajni Stj. Vukčić ostao je okorjeli pataren. Njegova makiavelistička politika nije se dala složiti s naukom kat. Crkve, da se treba, kako u svemu, tako i u politici držati pravde.

Patarenstvo je vladalo i dalje u Humu svojom žalosnom naukom i donosilo tužne plodove. Učenici Muhamedovi i Bogumilovi združiše se protiv katolika pod zajedničkim stijegom i to žalibože na hrvatskoj zemlji.[44] Voljeli su pristati uz najljućeg neprijatelja narodne slobode i kršćanske kulture nego se dično boriti za ta najveća dobra kršćanskih naroda. Već na početku 1456. bio je Mehmed gospodar hercegove zemlje, kojom upravljaše po svome sandžaku.[45] Sam se herceg još ljeti god. 1453. nazivao »milošću Božjom i gospodara . . . cara amir sultana herceg sv. Save«, kad je po svoj prilici s turskom pomoću svladao svoga sina i ostale protivnike.[46]

[41] Theiner, Mon. Hung., br. 429.
[42] Theiner, Mon. Hung., br. 428.
[43] Farlati, op. cit. IV., 263. - Rad. VIII., 162.
[44] Rački, Rad VIII., 163.
[45] Miklošić, op. cit., br. 374.
[46] Ib., br. 369.

Nikola V. i pad Carigrada (propast ist.-rim. carstva).

God. 1451. dne 27. II. zamolio je Dubrovnik od pape novu milost. Grad izvješćuje papu po svom poslaniku, koliko su potrošili na obranu od nevjernih susjeda; zatim za rat protiv Turaka, proti kojima su za Eugena IV. opremili 2 lađe; a i Ugrima su slali pomoć u istu svrhu. Kad su pak ovi od Turaka pobijeđeni, opet su mnogo potrošili u ratne svrhe i za bjegunce. Kastriotiću su isto tako pomagali, i, kad je k njima došao s papinim pismom, opet su mu dali novčanu pomoć protiv Turaka. Mole papu, da od novca, što se skuplja na dubrovačkom zemljištu kao dobro djelo za veliki oprost, smiju upotrijebiti ¾ na obranu od nevjernika, a ¼ poslati sv. ocu.[47] God. 1454. u listopadu šalje isti grad novog glasnika u Rim po nekom važnom poslu.[48]

Nikola V. pomagao je na razne načine Jurja Kastriotića, toga »braniča i štit kršćanstva od Turaka«, kako je to dokazao Kayzer iz vatikanskih povelja. Trudio se nadalje da pomogne Ivanovce u njihovoj herojskoj borbi protiv Islama prateći tjeskobno borbu za otok Rod. Papa je branio također Cipar, tadašnju važnu predstražu kršćanstva. On vapi za pomoć gotovo svim evropskim državama i dijeli blago oprosta onima, koji će iskazati milosrđe potlačenom kršćanstvu na istoku.

G. 1451. zasio je na prorokovo prijestolje veliki silnik Mehmed II. Srbin Mihajlo iz Ostrovice karakteriše ga ovako: »Mehmed je vladao srećno, a pored toga bijaše vrlo lukav; prevario bi pomoću primirja, gdjegod je mogao. Nije nimalo mario, da bi se držao sklopljenoga primirja; pa, ako ga tko toga radi ukorio, odmah bi se raženstio kao da je pobjesnio.«[49]

On je naumio zadati smrtni udarac bizantskome carstvu. Nikola V., prem vrlo miroljubiv, nije mirovao u tolikoj pogibelji za kršćanske narode. 29. V. 1453. postigao je sultan već 1000-ljetni cilj azijskih osvajača. Bio je gospodar novoga Rima. Jedan od glavnih uzroka padu nesretnoga grada bješe grčka škrtost. Premda su u gradu nagomilali golemo blago, kojim su mogli sakupiti golemu vojsku, ipak su tražili pomoći na zapadu od siromašne Italije.[50]

Papa je čuvši za pad Carigrada u Rimu ustanovio posebni zbor kardinala, koji imaju tražiti načine i sredstva, kako da se stane na put prodiranju Turaka.

Na razne je strane izaslao legate, da spremaju rat proti Turcima. Naredi, da se na njegov trošak od 17.352 dukata u Mlecima spremi 5 lađa za rat. (Povjesničar Kayser računa sve troškove papine za lađe preko 60.000 dukata.) 30. IX. 1453. izdade

[47] Gelčić, Thlloczy, Diplomatarium ragusinum, br. 286.
[48] Ib., br. 317.
[49] Klaić, Povjest Hrvata III., 254.
[50] Pastor, Geschichte der Päpste I., 501.

papa bulu na cijelo kršćanstvo, u kojoj zove Mehmeda pretečom antikrista; poziva sve kršćanske vladare, da skrše njegov đavolski bijes, neka žrtvuju svoje blago i krv na obranu sv. vjere. Obećaje potpuno oproštenje svakome, koji osobno pođe od 1. II. 1454. u sv. rat i ostane u njemu bar 6 mjeseci ili zato drugoga čovjeka opremi na svoj trošak. Svaki borac nek si ušije kao nekoć na ramena križ. Crkva će novcem pomagati ovo sv. djelo. Apostolska Komora poklanja za nj sve dohotke, što ih dobiva od nadbiskupâ, biskupâ, opatijâ i drugih samostana. Kardinali i svi službenici rimske kurije moraju dati desetinu od svih svojih dohodaka. Tko ne plati cijelog poreza, gubi službu i izopćen je iz Crkve. Na isti način imaju svi kršćani dati desetinu za ovaj rat pod prijetnjom istih kazna. Tko bude pomagao Turke ma kojim načinom, čekaju ga najoštrije kazne. Papa nadalje zapovijeda u ime Božje, da svi kršćani obdržavaju među sobom mir. Crkveni poglavari neka svakoga prisile bar na primirje i neka zavađene izmire. Otporne izopćuje iz Crkve, a općine kazni interdiktom.[51]

Bilo ih je, koji su tražili još oštrije mjere proti Turcima. Kard. Karvajal piše pod konac g. 1453.: »Nije bilo pape, koji je bio tako oduševljen za dobro kršćanstva. On vazda misli na to. Kastriotiću je poslao 5.000 dukata i obećao mu daljnu pomoć protiv Turaka. Rođanima dao je 60.000 dukata; za brodovlje proti Turaka odredio je 40.000 dukata. Knezovima je Karamanije darovao velik novac, da ih digne na zajedničkog neprijatelja. Nastojao je velikom požrtvovnošću da naoruža narod u Trapezuntu, Albaniji, Dalmaciji, t. j. u hrvatskim i ostalim Turcima susjednim zemljama na obranu kršćanstva.« Ali sve ovo golemo nastojanje svoga oca primala je zapadna Evropa vrlo mlitavo, a uspjeh bijaše slab. Odredbe i sredstva, što su nekad bila kadra da raspale cijeli svijet na oduševljeni rat za sv. grob i Obećanu Zemlju, sada su vrlo slabo micala ljudska srca. Ipak sabor ugarskih zemalja u Budimu stvori u siječnju 1454. u tu svrhu ozbiljne zaključke. Hunjadija izaberu zapovjednikom. Na ovu vojnu pozove on nesamo velike i male posjednike nego i prelate. Sultan je za sama primirja udario na Srbiju, strahovito je opustošio, oko 50.000 naroda poveo u roblje i počeo opsjedati Smederovo. Hunjadi je spasao Smederovo od propasti, zatim progonio Turke do Kruševca, gdje ih je natjerao u divlji bijeg, a mnoge s najodličnijim vojskovođama zarobio; spalivši tvrđu Vidin vrati se preko Dunava.[52] Naredne g. 1455. 1. VI. zauzeo je sultan Novo Brdo, plemiće poubijao, a proti svojem obećanju sve ostale protjerao osim rudara, 320 mladića uvrstio u vojsku, 700 žena poklonio svojim vojnicima; 12 godina kasnije preselio i ostale ljude u Carigrad. Papin legat Ivan Castiglione, biskup od Pavije, dođe u

[51] Zinkeisen, Geschichte des osmanischen Reichs II., 42. - Pastor, op. cit. I., 502. - 3.

[52] Klaić, Povjest Hrvata III., 264.

Prag te uime pape pozva kralja Ladislava, da se pridruži sa svojim zemljama velikoj krstaškoj vojni.

Od evropskih se država malne sve oglušile pozivu papinu; neke su davale lijepa obećanja; ali sve osta pri riječima. Osim Ugra i Hrvata, jedino je, kako se čini, ozbiljno mislio portugalski kralj Alfonzo obećavši, da će kroz godinu dana uzdržavati 12.000 vojnika. Glasnici s istoka osobito kijevski kard. Izidor javljahu na zapad o groznom krvoproliću, što ga Turci počiniše u Carigradu, a sultan da ima golemu vojsku na kopnu, samih konjanika 30.000, 230 lađa na moru i neizmjeran novac. Ako se kršćanske vlasti ne slože, eto ubrzo Turaka u Italiji. Nikola V. s grozom je primio vijest, da je Carigrad pao. On sazva kongres talijanskih država u Rim, da bi se izmirile na očigled tolike pogibelji. Ovaj se sastao u Rimu na početku listopada 1453.; ali do izmirenja nije došlo. Sam je papa silno trpio od kostobolje.[53] Poslije duge, teške bolesti ispusti plemenitu dušu 25. IV. 1455. Bio je »ures i svijetlo Crkve Božje i svojega vijeka.« Još na smrtnom času istaknuo je kardinalima, a proti klevetnicima, koliko je uradio, da spasi Carigrad.[54]

Zaključak.

Iskreno nastojanje Nikole V., da složi sve kršćanske sile protiv najljućeg neprijatelja kršćanske kulture i evropske civilizacije, i opet je jedan od sjajnih dokaza za nesebičnost politike sv. Stolice. Napose pokazuje to nastojanje, kako je sv. Stolica dobro mislila s našim narodom, i kako mu je ona i onda, kad je ostala Evropa bila zabavljena svojim sebičnim ciljevima, jedina pokazivala za nj pravog razumijevanja te mu bila, kako bi rekao naš Strossmayer, »i otac i majka«. Ako je sve njegovo nastojanje donijelo tako malo ploda, onda je za to mnogo odgovoran novi duh, koji je prošao Evropom, a kojemu »su se više sviđale ideje o načinu života i shvatanja sreće na zemlji starih Grka i Rimljana, nego srednjevjekovno hrišćansko zemaljsko pripremanje za nebeski život.« Moralni je naime ugled papinstva oslabio, a najmanje su koristi od otoga imali oni, koji su ga potkopavali. Rušenje toga najvišeg auktoriteta — docente historia vitae magistra — nije nigda donijelo pa i ne će donijeti Evropi koristi nego samo štete.

N. Maslać D. I.

[53] Pastor, op. cit. I., 512. - 16. [54] Ib., 529. - 30.

KAT. AKCIJA I POLITIKA.

KAT. Akcija se širi po svem katoličkom svijetu brzim korakom, jer sv. Otac svaku zgodu upotrijebi, da neprestano potiče na osnivanje i živu suradnju svih svjetovnjaka. Kad mu se 19. travnja o. g. pokloniše članovi rimskog dijecezanskog odbora Kat. Akcije, progovorio je tako lijepo o Kat. Akciji, da je »Osservatore romano« sjutradan donio o njemu dugi izvještaj pod naslovom »Il Santo Padre riafferma legittima, necessaria, inssurrogabile l' Azione Cattolica«.

1. Što je Kat. Akcija?

Pijo XI. definira Kat. Akciju onako, kako je i u pravilima talijanske Kat. Akcije: »Kat. Akcija je spoj organiziranih katoličkih sila, da se time učvrste, raširе, realiziraju i obrane katolička načela u individualnom, obiteljskom i socijalnom životu prema nauci Crkve, uputama sv. Stolice i u ovisnosti o crkvenim kompetentnim vlastima«. Dr. A. Bauer u zagrebačkoj sinodi g. 1925. slično veli: »Kat. Akcija je savez organiziranih katoličkih sila za afirmaciju, proširenje, primjenu i obranu kat. načela u životu individualnom, porodičnom i društvenom.« Tako i enciklika Pija XI. »Ubi arcano« g. 1923.

Dobro je, da ovo vazda imamo pred očima, jer se po tome vidi, da je područje Kat. Akcije veliko. To je polje katoličkih svjetovnjaka, i to pod vodstvom katoličkih biskupa. Iz navedenih definicija lako ćemo razumjeti, kako je sv. Stolica samo dosljedna, kad govori o primjeni Kat. Akcije na politiku, kako ćemo to ovdje izložiti.

2. Kat. Akcija mora vazda biti nepolitička.

Već je L a v XIII. pisao g. 1885. u okružnici »Immortale Dei« ovo: »Važno je za opće dobro, da katolici razborito sudjeluju u upravi općih posala i da uznastoje u tom pravcu djelovati, kako bi se javne vlasti tako brinule za vjerski i ćudoredni odgoj mladeži, kako dolikuje kršćanima. Jasno je, da katolici imaju opravdane razloge, te zahvate u politički život. Oni to čine i moraju da čine, ne da uzmognu dati svoje odobrenje svemu, što ima danas nevrijedno u političkim ustanovama, već da izvuku iz samih ovih ustanova, ukoliko se to može, sveopće i istinito dobro, da poput najzdravije krvi uliju u sve državne žile mudrost i snagu katoličke vjere. Nije lako odrediti jedan jedinstveni i siguran način, da se sve to izvede. Valja naime udešavati sve prema raznim mjestima i vremenima, koja su vrlo različita. Ipak valja prije svega sačuvati slogu htijenja i težiti za jednakošću u onom, što se radi. Sigurno će se postići ovaj dvostruki cilj, ako

svaki uzme za životno pravilo, da slijedi odredbe Apostolske Stolice i da bude poslušan biskupima.« I P i j o X. je 25. 8. 1910. Sillonistima dao slobodu »u svim političkim nazorima, očišćenim od svega, što nije u potpunom suglasju s crkvenom naukom«. Ipak je P i j o XI. 24. 3. 1924. za Kat. Akciju ovako odredio: »Mi smo jasno i više nego jedamput rekli, da nitko ne smije ni za političke ciljeve ni za promicanje probitaka kojih mu drago stranaka upotrebljavati vjerski ugled ili Kat. Akciju, pa smo to, koliko smo mogli, i zabranili.« Isti Papa pred kat. sveučilištarcima 9. 9. 1924. pita: »Treba li dakle potpuno izbaciti politiku iz Kat. Akcije?« i odgovara: »Ne. Ali politika u svoje vrijeme, kada i kako treba, i neka se njom bavi, tko je za to pozvan, nakon zgodne, potpune, vjerske, umne, ekonomske, socijalne priprave. Jer Kat. Akcija, ako sama i n e d j e l u j e p o l i t i č k i, h o ć e d a p o u č i k a t o l i k e, k a k o ć e s e p o l i t i k o m n a j b o l j e p o s l u ž i t i, š t o s u d u ž n i č i n i t i d o b r i g r a đ a n i u o p ć e, a p o s e b i c e k a t o l i c i.«

Isti je Pijo XI. drugda kazao: »Kat. Akcija se razvija i diže izvan i iznad svake političke stranke. Ona ne će da radi u politici, u stranačkom smjeru, niti da sama bude političkom strankom. No to ne znači, da se katolički muževi moraju proglasiti desinteresiranim u politici, kad politika znači skup općih dobara, od kojih zavise dobra porodična, privatna, pa i sami interesi vjere. I Kat. Akcija, ako i ne će da radi u stranačkoj politici, hoće ipak da p r i p r a v l j a, da mogu sudjelovati u dobroj politici; hoće da pripravi savjesti građanâ za politiku, i formirati ih u toj stvari kršćanski i katolički. U tom smislu nesamo da Kat. Akcija ne priječi pojedincima sudjelovati u dobroj politici, nego im to stavlja kao jasnu dužnost, da surađuju u političkim stvarima s prosvijetljenijom i s produbljenijom savješću« (Osservatore romano 2. 11. 1926.).

Iz ovoga se vide d v i j e stvari: **1.** Katolička Akcija nije politička organizacija niti je domena ma koje političke stranke; ona obuhvaća ljude svih stranaka, koje imaju kršćanski program, ili kojima se program ne kosi s kršćanskim načelima, te po sudu dijecezanskog biskupa katolici mogu pripadati i toj akatoličkoj stranci. Ipak Kat. Akcija odgaja teorijski, t. j. upućuje svoje članove u kat. načela, po kojima mora i politička stranka pospješivati kršćansko ćudoređe i zaštićivati interese katoličke vjere. **2.** Kat. Akcija ne priječi, da pojedini njezini članovi rade i djeluju u političkoj stranci; samo u Kat. Akciji ne smiju nastupati kao pripadnici ove ili one stranke. U Kat. Akciji su samo katolici, kakovi su i u Božjem hramu, gdje primaju pouku u vjeri i raznovrsnoj vjerskoj primjeni.

Sve je ovo jasno. Ali nije lako provesti ondje, gdje postoji samo jedna katolička politička stranka. Kako svaka politička stranka želi imati za se i omladinu i nju obično okuplja u svojim prostorijama, a s druge se strane Kat. Akcija mora osnovati i

sama mora biti izvan i iznad političke stranke, izgleda, da Kat. Akcija osuđuje dosadašnju praksu nekojih kat. zemalja ili barem da nameće sebi i stranci neugodan sukob ili barem prikriveno trvenje. Tako je konkretan slučaj bio u češkoslovačkoj republici, gdje postoji Pučka stranka, kojoj se priključila i katolička omladina. Stoga su se kat. biskupi lanjske godine obratili sv. Stolici, da im kaže, kako će konkretno postupati u pitanju Kat. Akcije. Prošle je jeseni kardinal Pacelli na to odgovorio. To je pismo u našem pitanju vrlo važno. Ono je taktično i potpuno se slaže sa direktivama i odredbama, koje je sv. Stolica već prije dala, i koje smo ovdje evo, djelomično barem, i naveli. Kard. Pacelli veli u svom reskriptu: Potrebno je, da se omladina pouči i pripravi za politički život. Ta i Kat. Akcija već po svojoj prirodi pripravlja omladinu, kako će pravo suditi o svim stvarima pa i o pitanjima politike; ona odgaja um omladine prema načelima katoličke vjere, da ova uzmogne u svoje doba rješavati politička pitanja spremno i spretno prema tom duhu. No kardinalov reskript ide dalje negoli dosadašnje izjave sv. Stolice. On naime određuje, da

3. Svjetovnjaci daju potanju političku pouku, i kazuje, kakovi smiju biti ti svjetovnjaci i gdje smiju poučavati.

Kardinal se o tome ovako izrazuje: Gdje se u krilu Kat. Akcije pokaže potrebnim upotpuniti političku izobrazbu posebnom i potanjom poukom, ne smije se ona podati u krilu organizacijâ Kat. Akcije niti u njihovim prostorijama, nego u drugim lokalima, i uz uvjet, da to obave osobe, kojima se s obzirom na ćudorednost ne može prigovoriti, a same se ustrajno i neustrašljivo drže katoličke nauke. Kler ne smije ni u kojem slučaju držati političke pouke niti poticati mladiće, da radije pristanu uz ovu negoli uz onu političku stranku, ako te stranke mogu jamčiti, da će ustati na pravednu obranu interesâ i pravâ katoličke Crkve. Pogibeljno bi naime bilo konfundirati Kat. Akciju s političkim strankama i povezati je s njihovim zgodama i nezgodama.

4. Omladinske organizacije Kat. Akcije ne smiju pristajati uz određene političke stranke; pojedini mladić kao građanin to može. Poglavice političke stranke ne smiju biti na čelu omladinskim organizacijama Kat. Akcije.

I ove su odredbe važne:

a) Omladinska udruženja Kat. Akcije ne smiju biti političke organizacije niti smiju pristajati uz stalne, određene političke stranke. Poglavice[1] političke stranke ne smiju u isto doba biti na čelu omladinske organizacije, koja je članom Kat. Akcije.

b) Mladići, koji pripadaju udruženjima Kat. Akcije, mogu kao građani pripadati onim strankama, koje će jamčiti da će hrabro braniti vjerske interese. Ali neka mladići svagda imaju pred očima, da stranački interesi nemaju prednosti pred interesima i zapovijedima Crkve.

5. Provedba u Moravskoj.

Katolici su u Moravskoj odmah proveli tu odredbu sv. Stolice. Stvorili su novu katoličku omladinsku središnjicu, i u nju su stupila sva katolička omladinska udruženja. Olomučki je nadbiskup Mgr. Prečan preuzeo pokroviteljstvo. Nova organizacija broji 400 skupina s 19.000 članova iz svih staleža, osobito seljačkog. Ta je središnjica pri koncu siječnja o. g. imala svoju glavnu skupštinu, na kojoj je prisustvovao i Mgr. Šramek, predsjednik Pučke stranke. On je izjavio, da je zadovoljan preustrojstvom omladinskih organizacija i da dokida posebnu političku organizaciju mladih katolika; da gleda u hijerarhiji dovoljno jamstvo da će katolička omladina u svoje doba znati pravo i odlučno nastupiti na obranu vjerskih interesa u javnom životu.

A. Alfirević D. I.

[1] Poglavica političke stranke? Tko je to? Je li to predsjednik stranke? Dakako; ali mislim, da se ta zabrana ne tiče samo njega, nego i svih članova uprave političke stranke. Tko poznaje život i ustrojstvo političkih stranaka našega demokratskog doba, zna, da odgovornost stranke za javni njezin nastup nosi zapravo vodstvo ili uprava stranke. Uprava redovito odlučuje o držanju i nastupu stranke za svaki konkretni slučaj, te ako se stranka kao stranka ogriješi o interese vjere ili naroda, krivicu valja pripisati upravi stranke. Iz pisma kard. Pacellija se vidi, da sv. Stolica ne želi, te bi se pogrješke ili neuspjesi političke stranke pripisali pročelniku ili vođama, koji u isto doba stoje i na čelu omladinske organizacije, koja je članom Kat. Akcije; sv. Stolica hoće da odstrani od spomenutih omladinskih udruženja Kat. Akcije i sjenu političkog rada, koji bi te organizacije izložio opravdanim ili neopravdanim napadajima i sumnjičenjima vjerskih neprijatelja ili bi mogao odbiti od katoličkih organizacija omladinu, koja je drugog političkog uvjerenja.

ISUS KRIST, SPASITELJ SVIJETA I „KLERIKALIZAM"

U VRIJEME drugoga hrama ustadoše mnogi lažni Mesije, koji svi padoše u zaborav poslije svoje nasilne smrti i ne mogoše stvoriti ničega, jer im nije pošlo za rukom osloboditi narod od rimskoga ropstva i donijeti otkupljenja,« piše jeruzalemski sveučilišni profesor Klausner. A onda se ogleda s pitanjem, koje mora mučiti svakoga misaonog Židova: »A Isus nije naroda politički oslobodio niti donio »dana Mesijinih«; i on je umro groznom i sramotnom smrću, pa zašto nisu i njega zaboravili? Zašto je Njegovo ime i Njegova uspomena postala temeljem nove vjere, koja eto postoji već gotovo dvije hiljade godina? Vrijeme je doduše pogodovalo takovu vjerovanju . . . Ali još ostaje pitanje: zašto se ta vjera veže baš uz Isusa? Odgovor glasi: jer nijedan od ostalih lažnih (sic!) Mesija nije svoje nade u otkupljenje tako jako i tako očito prenio na etičku bazu kao Isus. Stoga ostaje značenje njegove etike i kraj toga, što je on kao Mesija stradao, i ta etika je spasla njegovo ime i njegovu uspomenu kod njegovih učenika i kao Mesije i kao Otkupitelja.«[1] Nema sumnje, da u tim riječima Klausnerovim ima mnogo istine, ali i mnogo neistine. Istina je, da je Kristova objava upravo neizmjerna riznica religijskih i moralnih istina, kojima nema premca. Stoga veli s pravom biskup Strossmayer: ». . . na ljude umne i izobražene moraju djelovati i ona čudesa u redu moralnom, koja nam sv. pismo pripovijeda. Čudesa su moralna divni nauk Isusov ženi Samaritanki o štovanju Boga u duhu i istini; parabola o Samaritancu, koji vinom i uljem vida rane stradalniku; o otcu obitelji, koji sina rasipnika u naručaj svoj prima; pravo je čudo način, kako nas Isus otkupljuje smrću na križu i Ocu preporučuje neprijatelje svoje takvom ljubavlju i riječima, da izobraženom stotniku rimskom prodire od srca vapaj »vere hic homo filius Dei erat!«[2] A sv. Pavao veli, da je u Isusu »sve blago mudrosti i znanja sakriveno«,[3] tako da ljudski rod to blago troši evo već dvije hiljade godina, a da se nije

[1] Jesus von Nazareth, Jüdischer Verlag - Berlin 1930., str. 573. bilješka. Ali Klausner sam podrezuje granu, na kojoj sjedi, kad piše o toj etici, što je proizvela toliku revoluciju: »dessen (= Jesus) Ethik allerdings, abgesehen von ihrer Form und Anordnung, nichts grundsätzlich Neues bringt«! Kako to, da on ne nalazi u Isusovoj nauci ništa »načelno novo«, tumači možda ovaj primjer Klausnerove historijske kritike: »Er betrachtete sich auch nicht als »Sohn Gottes« im späteren Sinne der Trinitätslehre. *Ein solcher Glaube ist bei einem Juden aus der Zeit des Zweiten Tempels überhaupt undenkbar.*« (str. 524.)

[2] (Cepelić-Pavić), Josip Juraj Strossmayer, Zagreb 1900 - 04., str. 259.

[3] Kol. 2, 3.

potrošilo, i trošit će ga, dok bude svijeta i vijeka. Ali nije istina, kad Klausner drži, da je to jedini ili i glavni razlog Isusova uspjeha. Isusova etika, Isusov nauk nije svojom snagom pribavio Njemu aureolu Mesije, nego baš obratno aureola Mesije ulila je životnu snagu Isusovoj nauci. Da Isus nije čudesima dokazao svojega božanskog poslanja, njegova bi nauka danas bila možda u kojoj zaprašenoj knjizi, da zabavi ljubitelje starina, ali ne bi preporađala svijeta. Poput pečata velikaških na pragmatičkoj sankciji ovjerovljuju Kristova čudesa, među kojima se ističe kao najveći pečat, što bi i sam po sebi dostajao za ovjerovljenje, Kristovo uskrsnuće. Stoga veli sv. Pavao: »Ako Krist nije uskrsnuo, bez temelja je dakle propovijedanje naše, a bez temelja i vjera vaša.«[4] A biskup Strossmayer neposredno prije navedenih riječi kaže: »Vjera i moral kršćanski osnivaju se na čudesih, napose pak na čudu uzkrsa božjega . . . «[5] Stoga svakiput, kad pođemo u Isusovu školu, da čujemo njegovo mišljenje o pitanjima, koja muče našu dušu, moramo prije svega držati na pameti, da nam progovara Onaj, koji je poslat od samoga Boga i koji stoga govori kao »alter ego« Božanstva, uime Boga živoga. To moramo imati na pameti i ovdje, gdje pitamo Krista, što On misli o »klerikalizmu«!

»Status quaestionis«.

Staro i vrlo zanimljivo pitanje, koje se još uvijek vuče kao neumoljivi upitnik preko svih stranica povijesti čovječanstva, i vući će se do zadnje — do sudnjega dana, jest pitanje vječnog Žida. Isus se rodio kao sin židovskoga naroda, živio je kao Židov među Židovima, želio ispuniti najžarče želje i nade roda svojega, htio najprije svoj narod usrećiti, a gle! Njegovi učenici i sljedbenici sve se više udaljuju od Židova, i dok cijeli svijet pomalo prihvaća nauku Kristovu i priznaje Krista Bogom, Židovi kao cjelina bore se protiv najvećega svojega Sina i Njegova nauka. »Christus vincit, Christus regnat, Christus imperat«, a Njegov narod Ga progoni i odriče Ga se. Iako se na prvi pogled čini paradoksno, to je u suštini isto pitanje, koje nas ovdje zanima, t. j. pitanje o mišljenju i odnosu Kristovu prema »klerikalizmu«. Ako je židovstvo zabacilo i progonilo svojega Mesiju i tako ga izgubilo, onda je tomu kriv »klerikalizam«, i ako je Krist osvojio svijet i još uvijek osvaja srca ljudi, onda je tomu i opet razlog — »klerikalizam«.

[4] 1 Kor. 15, 14.

[5] L. c. stoga vrlo dobro razumijemo, da Klausnera na očigled Kristovih čudesa mora zaboliti glava: »Das Problem der Wundertaten in Jesu Wirken ist schwer und verwickelt« (str. 363.), ali ne razumijemo ovoga »znanstvenog« raisonniranja: »Auch wäre es aussergewöhnlich und beinahe ein Wunder, wenn Jesus . . . vom Tode und Auferstehung nach drei Tagen gesprochen hätte und dann tatsächlich getötet worden und seinen Jüngern nach drei Tagen auferstanden wäre.« (str. 412.)

Dakako »klerikalizam« u drugom značenju riječi negoli onaj, koji je pogubio Krista. Krist je s obzirom na klerikalizam postao »signum distinctivum«, »kamen mudraca«, što razlučuje pravi od lažnoga, koji se danas tako rado miješaju i zamjenjuju, kad se govori i piše o »klerikalizmu«.

Osobito je mnogo pisao o njemu Radićev »Slobodni dom«, koji je sad otvoreno sad prikriveno isticao tezu, »kako hrvatski seljak vjeruje u Boga, a ne u popa« (por. br. 26. 1922., gdje baš pod tim naslovom seljak Filip Lauš tvrdi, da je to Radićeva nauka.) U br. 1./1922. čitamo u članku »Seljačko sveučilište«: »Za klerikalizam sad znademo šta je: takvi popovi jedno narod uče, drugi mu primjer daju, treće da ga izrabljuju, četvrto da ga u rat šalju.« Br. 48./1921. propovijeda u članku »Hrvatski seljački preporod« neku »novu kulturu« kao nasljednicu kršćanske, a kojoj će biti dominantom »misao pravičnosti i misao čovječnosti«. Istina je, sam je leader znao javno, kao na pr. u Ljubljani i Veloj Loki g. 1925., govoriti: »Vjera je odnošaj čovjeka s Bogom a ne s popom.« Ali je karakteristika epigona, da ne znaju razlikovati na vođi slabosti od odlika. Drago nam je, da možemo konstatirati, kako su ozbiljniji i inteligentniji pristaše Radićevi u tom pogledu bili mnogo zreliji, ali nam je žao, što se baš u zadnje vrijeme našlo nekih »baštinika« Radićeve ideologije, koji hoće da idu navedenim »utrtim putevima«.

»Klerikalizam« katoličke Crkve bode i g. Mihaila Marinkovića u oči, kad piše u beogradskoj »Politici« od 16. IX. 1929. s očitim uvjerenjem, da će učiniti rodu glas: »Za razliku od mnogih drugih crkvi, naša crkva nikada nije težila svetovnoj prevlasti ni podjarmljivanju duhova. U nas nije bilo pobornika, i zato nije bilo ni antiklerikalizma ni ogorčenih protivnika crkve.« Protiv »istoga zla« bori se g. Vulović u svojoj »Opštoj istoriji srednjega veka«, kad piše: »Probuđeni demokratski duh građanskog staleža tražio je raskidanje lanaca ropstva crkvi i vlastelinu... Duhovno razvijen čovek XV veka nije mogao podnositi papsku svemoć, ustanovljenu još u rano doba Srednjega Veka i tražio je reformu katoličke crkve... Vladavina crkve, asketski ideal života i skolastika, koji su dugo upravljali ljudima, postali su nesavremeni...« Isti problem muči i g. Lazarevića, kako to probija iz njegove Istorije Jugoslavena, u kojoj piše na pr.: »On (= Nemanja) je za državnu veru uzeo onu, koju je narod hteo; veru sv. Ćirila i Metodija (sic!), koja je narodu bila najprilagodnija i koja mu svojim dogmama nije sputavala pravilni nacionalni razvitak.« Pa opet: »Poglavar istočnopravoslavne crkve — carigradski patrijarh... nije se mešao u državne poslove hrišćanskih vladara, dok je poglavar zapadne katoličke crkve — rimski papa, hteo da svim narodima nametne latinski jezik i da sve hrišćanske vladare potčini svojoj vlasti.« I »Narodi na raskršću« od g. Markovića rješavaju zapravo problem klerikalizma, kad propovijedaju nekakav protestantizam bez crkvene organizacije. Problem klerikalizma krije se u članku g. Magdića »Reforma bračnog prava«[6] u obliku pitanja: »da li Država (bez obzira na njeno ustrojstvo) ima pravo, da rješava sva pitanja u vlastitom djelokrugu ili je njena ingerencija ograničena (na pr. u pitanju uzgoja mladeži, braka i slično)«; isto mučno pitanje provejava i članak istoga pisca »Za dušu omladine« u kojem veli između ostaloga i ovo:[7] »Država mora bezuvjetno

[6] »Riječ« (Zagreb) 1931., br. 6., str. 3. [7] Ibidem br. 22., str. 4.

stajati na stanovištu neograničenog suvereniteta svog u ovim stvarima. — Crkva taj princip energično pobija. Katolička nauka o suverenosti Države smatra, da ta suverenost nije apsolutna, nego da ima svojih granica.« I, da ne duljimo, problem klerikalizma jedan je od osnovnih problema, kojim se zanimaju slobodnozidarske lože. »Koliko je katoličko sveštenstvo zabrazdilo u verskoj propagandi,« veli beogradski veliki besednik u svojoj »svečanoj besedi pri osvećenju lože Sime Milutinović-Sarajlije, 7. novembra 1930. god. u Sarajevu«,[8] »vidi se iz izjava biskupa na euharističkom sastanku u Zagrebu. Glavna nada se polaže na verska društva, koja treba da budu »rasadnici žive vere« i »katoličke neustrašivosti«...

Nas se malo tiču šuplje fraze, zlonamerne aluzije i promašeni gestovi, ali mi ne možemo ostati ravnodušni prema obrazovanju naše dece, našeg podmlatka. Nesmeju verske ustanove postati zavodi za porobljavanje savesti i zaglupljivanje naroda. Našem narodu i našoj otadžbini potrebni su pioniri narodnog jedinstva i sloge, prosvećeni i plemeniti duhovi, sinovi koji obožavaju svoga Kralja na zemlji i koji su vazda gotovi, da se svakog trenutka žrtvuju za život celine, a ne religijom zatrovani duhovi, koji od sumnjivih, imaginarnih sila traže svoje spasenje, u mesto da se prodube u božansku moć čovečijeg duha i da iz viših pobuda čine sve što je lepo, uzvišeno i plemenito. Eto na tom terenu mi ćemo se hvatati u koštac sa jezuitskim idejama i namerama zadahnutim delom katoličkog, pa i svakog drugog sveštenstva, ako bi njihov rad izašao iz okvira verskih zadataka i obreda i bio upravljen na trovanje mladeži na pogrešno građansko vaspitanje. Katolički klir se trudi, da kroz kongregacije, religiozno-vaspitne ustanove, razne letke i časopise u životu naroda i države na prvo mesto postavi religioznu nastavu i obrede, a mi smo otvoreni protivnici obmana, zabluda i sujevjerice... Što se mene lično tiče, ja verujem u istinitost Bernsove izreke, da, kad god je čovečanstvo pošlo na više, svećenstvo je na put njegovog uzvišenja stavljalo prepreke, a kad je klizalo na niže, ono ga je pustilo da se kotrlja zamahom.«

»Später bei Gründung der Loge »Hrvatska vila« in Zagreb«, piše Bojničić dakako »nur für die Brüder«[9], »im Jahre 1892 war die Gegnerschaft heftiger und allgemeiner. Die Klerisei wurde nach und nach immer ultramontaner und gerieht immer mehr unter den Einfluss der Jesuiten. Daher war und blieb unser Hauptgegner natürlich der Ultramontanismus, welcher wie überall seit dem Vatikanischen Konzil immer mächtiger anschwoll.« A na drugom mjestu veli još očitije[10]: »Die Loge hielt es immer für eine ihrer Aufgaben, dem grossen Einfluss des Klerikalismus auf unser kulturelles Leben nach Möglichkeit zu steuern.« Tako loža želeći »prosvijetliti« narod uzrokuje cijelu zbrku pojmova te govori o »klerikalizmu« u najrazličitijem smislu, eda ga mogne onda to odvažnije zabaciti u svakom značenju.

Kakav je dakle stav Isusov prema »klerikalizmu«, što zna o njemu Isusov nauk, ili što je isto: u čem je pravi, a u čemu lažni klerika-

[8] »Govori starješine lože Pobratim«, Beograd, str. 74. 75. 76.

[9] Die Freimaurerloge - »Ljubav bližnjega« in Zagreb, Manuskript, nur für Brüder!, Zagreb 1917. str. 114.

[10] Ibidem, str. 74. [11] L. c., str. 474.

lizam? Tako glasi naše pitanje, na koje ćemo polako i postepeno odgovoriti.

I. Isus je izravno od Boga i osim svake ljudske, napose političke vlasti poslani Mesija.

Osim možda Straussa (1808 - 1874) i Chr. Baura (1792 - 1860) jedva će biti općenito uzevši protivnika Kristova Mesijstva. Sam Klausner priznaje: »Jesus war von seiner Messianität überzeugt — daran ist gar kein Zweifel.«[11] Jedino se u novijoj racionalističkoj literaturi, koja je u vasionskoj putanji znanosti dospjela »u znak evolucije«, češće čuje, da Isus nije odmah spočetka bio svijestan svojega Mesijstva, nego da se pomalo »evolvirao« do tog uvjerenja.[12] To doduše nije istina, kako pokazuju sva Evanđelja jednodušno, ali za naše pitanje je to posve svejedno. Dosta je, da je Krist makar na koncu svojega života ozbiljno tvrdio, da je Bogom poslani Mesija.

Odmah na početku sv. Evanđelja po Mateju i po Luki čitamo, da je bila jasno precizirana zadaća Kristova, koju je Anđeo odredio riječima: »Isus.. će izbaviti narod svoj od grijeha« (Mt 1, 21) i »dat će mu Gospodin Bog prijestolje Davida, oca njegova, i kraljevat će u domu Jakobovu uvijeke« (Lk 1, 32.). Značajna je za mesijsku svijest Isusovu i ona scena iz Njegova djetinjstva u jeruzalemskom hramu, kad je Majci svojoj onako samosvijesno, upravo tuđe odgovorio: »Zašto ste me tražili? Niste li znali, da meni treba biti u onome, što je Oca mojega?« (Lk 2, 49.) A scena u Kani Galilejskoj, u kojoj je Isus imao učiniti prvo čudo svoje, jasno pokazuje, da je morao još u svojem skrovitom životu češće razgovarati s Majkom o svojem budućem mesijskom djelovanju. Iz svih tih i sličnih okolnosti, koje nam sv. Evanđeliste iznose, slijedi, da se ono zabranjivanje Isusovo, e se ne govori, da je On Mesija, i da se ne razglašuju Njegova čudesa (por. Marko 1, 24. 25. 34. 42 sqq.; Iv. 6, 14. 15.; Mat. 8, 4.), ne može i ne smije tumačiti kao pomanjkanje Mesijske svijesti u Isusa, ako su pisci Evanđelja znali iole misliti. A to su bez sumnje znali barem toliko, koliko naši moderni kritičari!

Budući dakle da je Isus sasvim jasno i otvoreno barem pri koncu svojega života izjavljivao, da je On obećani Mesija, i budući da je svoje izjave ovjerovio čudesima, napose svojim uskrsnućem, to mora biti istina, da je On zaista a) poslanik, legat Božji, koji u ime Božje kao »alter ego« Boga živoga, uči i uređuje odnos čovjeka prema Bogu i b) koji ima od Boga samoga danu vlast, da izbavi narode, napose izabrani narod Izrael od zla bilo moralnoga bilo političkoga bilo jednoga i drugoga. To je naime bio sadržaj pojma Mesije u Isusovo doba, i tako su ga morali svi razumjeti, kad je za se tražio taj naslov. Jasno je iz toga, da je Mesijina vlast osim svake druge ljudske i državne vlasti, jer On dolazi, da u

[12] Razlog, zašto se Isus »evolvira«, jest dakako taj, što drukčije nije moguće eliminirati natprirodni elemenat u njegovoj objavi.

[13] Promatramo ovdje Evanđelja kao i svaki drugi povijesni izvor.

ime samoga Boga uči i vodi svijet. Za tu svoju službu ne traži On nikakva ovlaštenja bilo od državne bilo od tadašnje židovske duhovne vlasti, premda priznaje, da je svaka vlast od Boga, nego je vrši i protiv njihove volje. I, kad se te dvije vlasti složiše te ga ubiše i pokopaše, on ustaje slavno iz groba i bez ikakova obzira na njih samosvijesno govori svojim učenicima: »Dana mi je sva vlast na nebu i na zemlji. Idite dakle i naučavajte sve narode krsteći ih u ime Oca itd.« (Mat. 28, 18. 19.)

II. Isus se smatrao religiozno-moralnim, a ne političkim Mesijom.

Ako je Isus bio pravi Mesija, i ako je Njegove izjave sankcionirao sam Bog čudesima, napose slavnim uskrsnućem Njegovim, tad slijedi, da je Isus jedini mogao odrediti zadaću Mesijinu. Već smo čuli riječ »Mesija« iz Njegovih usta, ali nam je ostalo nejasno, ima li ta mesijska misija da bude samo religiozno-moralna ili samo politička ili i jedno i drugo.

Jedva je potrebno pokazivati, kako je Isus shvaćao svoju misiju eminentno moralno. Čuli smo, kako Klausner baš u tom vidi svu tajnu Isusova uspjeha. I zaista! Promatrali mi, kako preteča Isusov pripravlja narod na dolazak Mesijin[14], gledali mi, kako sam Isus počinje svoje javno djelovanje s riječima »metanoeite« t. j. kajite se[15], ili Ga slušali, gdje govori: »Sin čovječji nije došao, da njemu služe, nego da on služi i da život svoj dade u otkup za mnoge«[16], vazda Ga nalazimo, kako točno i savjesno ispunjava onu zadaću, koju Mu je već Anđeo prije rođenja odredio, da će naime »otkupiti narod svoj od grijeha njihovih«.[17]

Da je Isusova misija bila religiozno-moralna, o tome nema sumnje, pitanje je samo, da li je ona bila samo takova, a ne možda i politička. I tu nas nije On ostavio u dvoumici tako, da je i sam Klausner došao do zaključka: »... für Jesus bedeutete die politische Macht nichts: »Gebt dem Kaiser, was des Kaisers ist...«; also es lohnt sich nicht gegen die politische Unterdrückung durch Rom und für die politische Freiheit des Volkes zu kämpfen.«[18] I u toj činjenici nalazi on odgovor i na pitanje, zašto je Izrael Mesiju odbacio: »Das Judentum... ist ganz »von dieser Welt«..., pa stoga »als solches konnte... einem schwärmerischen Glauben nicht folgen, der... ein Reich »nicht von dieser Welt« ankündigte.«[19] I u tom ima potpuno pravo. Židovstvo je zabacilo Mesiju Isusa stoga, jer je njegov kler zaboravio prvotnu zadaću svoju te iznakazio zadaću Mesije, načinio iz moralnog Me-

[14] Mat. 3, 2 sqq.; Marko 1, 4 sqq.; Ivan 1, 15-36.

[15] Mat. 4, 17.

[16] Mat. 20, 28. Por. 1 Tim. 1, 15; Kol. 1, 14; Ivan, pogl. 10 11 15 itd.

[17] Mat. 1, 21.

[18] L. c., str. 519.

[19] Ibidem, str. 563.

sije političkog, ili drugim riječima, jer se u tom narodu odomazetio »klerikalizam« u zlom smislu riječi.

I to baš protivljenje pretjeranih židovskih nacionalista i narodnih prvaka najboljim je dokazom, da je Isus shvaćao svoju misiju nepolitički. Dok su oni zahtijevali, da Mesija donese od Boga i u ime Boga i direktnu političku vlast, kojom će izvrnuti tadašnji politički poredak, što su ga Židovi teško osjećali, dotle je On proklamirajući »rastavu Crkve od države« onom klasičnom razlikom: »quae sunt Caesaris, Caesari« i »quae sunt Dei, Deo« jasno pokazao, da se On po svojoj misiji zanima samo s onim »quae sunt Dei«, dok direktno političke stvari »relinquit disputationi eorum«. Otuda onda ono Njegovo tako značajno držanje, kad mu javljaju, da je Pilat dao sasjeći Galilejce, što se pobuniše;[20] stoga odbija molbu, da povede ostavinsku raspravu dvojice braće, riječima: »Čovječe, tko je mene postavio sucem ili djeliteljem nad vama?«[21] Stoga bježi od kraljevske časti;[22] stoga daje učenicima svojim, koji imaju privilegovani položaj u Njegovu »kraljevstvu«, pouku: Nemojte raditi kao kraljevi neznabožački, »nego najveći među vama neka bude kao najmanji i poglavar kao sluga.«[23] Kad Ga je Pilat pitao za Njegovo kraljevsko dostojanstvo, odgovara: »jesam kralj, ali kraljevstvo moje nije od ovoga svijeta« t. j. političko[24], i kad je još na dan uzašašća Njegova klerikalizam, što je zavrtio glavom i Njegovim učenicima, provalio na njihova usta u obliku pitanja: »Gospodine! Hoćeš li u ovo vrijeme obnoviti kraljevstvo Izraelsko?«, ne će da direktno odgovori, nego veli: »Nije vaše, da znadete vremena ili časove, koje je Otac odredio vlašću svojom; nego ćete primiti silu... i bit ćete mi svjedoci... do kraja zemlje.«[25] To je bitno nova ideja, koju Isus konzekventno zastupa cijeli svoj život: zabacuje se starozavjetna teokracija i osuđuje se cezaropapizam, jer Isus ne će »nacionalne« Crkve nego za sve ljude, za sve narode »do kraja zemlje«. Radi te ideje, na koju treba tek malo pomalo pripraviti teokracijski, cezaropapistički i »klerikalno« orijentirane Židove, Spas isprva ne da, da se istina o Njegovu mesijskom poslanju prebrzo širi, jer zna, da su još nezreli za tu novu i uzvišenu ideju. Isus dakle određuje zadaću Mesije tako, da u njoj nema direktne političke misije, nego samo religiozno-moralna, koja dakako već po svojoj prirodi indirektno utječe i na političke prilike i odnose na zemlji.[26] I opet nemojmo zaboraviti, da je Isus tu i takovu mesijsku misiju primio direktno od Boga, koji ju je baš u tom opsegu sankcionirao čudesima, napose Isusovim uskrsnućem od mrtvih.

[20] Luka 13, 1 sqq.: »Mislite li, da su ovi Galilejci bili veći grješnici od svih Galilejaca, jer tako postradaše? Ne, kažem vam, nego ako ne budete činili pokore, svi ćete tako propasti.«

[21] Luka 12, 13. 14. [22] Ivan 6, 15.

[23] Luka 22, 25 sqq. [24] Ivan 18, 33 sqq. [25] Djela 1, 6 ss.

[26] To slijedi iz prirode same stvari, jer nema i ne može biti ništa bilo u privatnom bilo u javnom životu, što bi bilo izuzeto od moralnog zakona,

III. Svoju mesijsku religiozno-moralnu misiju smatrao je Krist tek temeljem i početkom misije, što će predati posebnoj vidljivoj zajednici, osnovanoj na principu nejednakosti t. j. zajednici, u kojoj će jedni poučavati, a drugi se učiti, jedni upravljati pravom vlašću, a drugi se pokoravati i to do konca svijeta.

Dojakošnjim razlaganjem pala je vulgarna teza židovska, koju zastupa i Reimar[27], da je naime Isus bio jedan od mnogih političkih pseudomesija. Obrazovaniji Židovi kao Klausner utječu se Baldenspergerovu i Loisy-jevu »eshatologizmu« tvrdeći, da je Isus pogrješno mislio i varao se iluzijom, da će slavno kraljevstvo Božje domala doći s velikom moći i slavom, pa da će On u njemu slavno kraljevati. Jasno je, da će se oni svim silama protiviti netom navedenoj tvrdnji, a pridružit će im se svi zastupnici protestantskog principa o »nevidljivoj crkvi«, o »autonomiji u tumačenju vjerskih istina« te o »demokratskom principu u upravljanju kršćanske zajednice«.[28] Svi će se ti boriti protiv »klerikalizma« nesamo u ovom smislu, u kojem vidjesmo, da ga i sam Krist zabacuje, nego i u obliku stupnjevite hijerarhije, kako postoji na pr. u katoličkoj i grčkoistočnoj Crkvi. I opet je jasno, da će zavisiti, imaju li pravo ili ne, o tome, kakav je stav zauzeo Krist prema »klerikalizmu« u tom smislu.

Promotrimo li dakle točnije ideologiju Isusovu, razabrat ćemo posve jasno, da On svoje djelo, svoju misiju smatra tek početkom, koji će drugi nastaviti, i temeljem, na kojem će drugi dalje graditi. Ta imaju li u protivnom slučaju još uopće smisla riječi Kristove: »Dana mi je sva vlast na nebu i na zemlji. Idite dakle i naučavajte sve narode..., da drže sve, što sam vam zapovjedio. I evo ja sam s vama u sve dane do svršetka svijeta.«[29] Ili riječi, što je ih zabilježio sv. Ivan: »Kao što je Otac poslao mene, i ja šaljem vas... Primite Duha svetoga! Kojima oprostite grijehe, bit će im oprošteni, a kojima zadržite, bit će im zadržani.«[30] Valja samo malo motriti Spasa u krugu učenika, kako ih pripravlja za buduću službu, da »svjedoče« za Krista, da trpe radi njega, riječ u jednu: da preuzmu i nastave djelo Učiteljevo, da se uvjerimo o gornjoj tvrdnji.[31]

Isus zamišlja nastavak svojega djela, što će ga izvoditi pojedini učenici ne svaki o svojem trošku, nego povezani u jednu organsku cjelinu, u društvo. Klasički to probija iz cijeloga Evanđelja po sv. Mateju, koje jasno pokazuje nastojanje Spasovo, da svoje djelo nadoveže na stari zavjet. Stoga pedagoški nastoji predobiti Židove za nj nadovezujući na poznate im stvari i pokazujući po-

[27] Por. Székely, Hermeneutica biblica, Freiburg 1902., str. 280. sqq.

[28] Opširnije o tom: Dieckmann, De Ecclesia I., str. 258. i 268.; str. 321. i 329. te osobito str. 467 - 494.

[29] Mat. 28, 19 sqq. [30] Ivan 20, 21 sqq.

[31] Por. Dieckmann I., str. 198 - 219. [32] Ib., str. 260 - 262; 273 - 277.

malo, u čemu će biti novo različno od staroga.[32] Tako smo vidjeli, da je jasno zabacio »narodnu« crkvu, teokraciju, cezaropapizam i istaknuo općenitost, katoličanstvo svojega djela. Već iz toga možemo s pravom zaključivati: Krist zamišlja i izvodi svoje djelo analogno prema starozavjetnom te izričito pokazuje njegove razlike od staroga. No u starom zavjetu je sinagoga bila prava organizacija s potpunim moralnim i vjerskim suverenitetom. Dakle, kad Krist zamišlja svoje djelo analogno starozavjetnom te u ovoj točki ne ispravlja staroga, mora se i Kristovo djelo nastavljati u organiziranoj zajednici, koja će biti nosiocem moralnog i religioznog suvereniteta. Stoga nas ništa ne iznenađuje, kad Krist polaže novi temeljni kamen »Crkvi svojoj«, kao što ćemo domala vidjeti, ili kad čitamo kod sv. Mateja, gdje upućuje svoje Apostole: »Ako li sagriješi brat tvoj protiv tebe, pođi i pokaraj ga među tobom i njim samim. Ako te posluša, dobio si brata svojega. Ako li te ne posluša, uzmi sa sobom još jednoga ili dvojicu... Ako li njih ne posluša, kaži Crkvi, a ako li Crkve ne posluša, neka ti bude kao neznabožac i carinik. Zaista vam kažem: Štogod svežete na zemlji, bit će svezano i na nebesima, i štogod razriješite na zemlji, bit će razriješeno i na nebesima.«[33] Nema dakle sumnje, da Krist zamišlja nastavak svojega djela kao organizaciju svojih Apostola, kojima su baš i upravljene navedene riječi Gospodinove, i koji će prema tome biti nosioci pravoga religiozno-moralnog suvereniteta, jer će njihova odluka imati obaveznu moć i pred Bogom, dobiti sankciju neba, i pred ljudima, jer će dijeliti i rezati zdravo od bolesna.

Da nije bilo prigovora tokom povijesti, mislimo, da bi ovo bilo posve dostatno, eda se dokaže, kako su nosiocima vlasti samo Apostoli, odnosno samo njihov zbor, a ne demokratski uređena crkvena zajednica ili »narod«. Ali zbog tih prigovora ad abundantiam upozorit ćemo na neke momente, koji posve bjelodano pokazuju uvjerenje samih Apostola i to uvjerenje, u kojem se zrcali misao i naredba samoga Krista.

Ponajprije udara u oči, da sv. pisci tako konstantno razlučuju dvanaestoricu kao posebni komunitet od ostalih, te ih zovu »hoi dodeka« (=dvanaestorica, njem. d i e Zwölfe; por. na pr. »stol s e d m o r i c e«!), i, ako koji manjka, onda su »hoi hendeka« (jedanaestorica) ili »hoi deka« (desetorica), dok je pojedinac »heis ton dodeka« (jedan od dvanaestorice).[34] A tu razliku pravi i sam Isus, kad na pr. veli: »vama je dano, da znate tajne kraljevstva nebeskoga, a njima nije dano.«[35] Stoga se ne čudimo, kad gledamo, kako je

[33] Mat. 18, 15 - 18. Por. Dieckmann I. str. 262 sqq. Samo možda nije potrebno toliko inzistirati na neposrednom kontekstu, jer posredni t. j. sve manje više, što svete knjige pripovijedaju o nadama, shvaćanju i položaju Apostola i to sve onako »usput« i kao »slučajno« pa stoga zbilja posve nepatvoreno, zahtijeva i dopušta jedino to tumačenje.

[34] Vidi na pr. Mat. 10, 1. 2.; 20, 24.; 26, 47.; Djela 1, 26.

[35] Mat 13, 11. Por. Marko 4, 11.

[36] Djela 2, 42.

ta svijest, rekli bismo, upravo spontano našla svoju primjenu poslije uzašašća Isusova na nebo. Treba samo čitati na pr. Djela Apostolska o prvim kršćanima, kako su bili »postojani u nauci *apostolskoj*«[36], promatrati držanje Apostola na prvom saboru u Jeruzalemu i čuti njihove svijesne riječi: »Jer je našao za dobro Duh Sveti i *mi* . . .«,[37] ili slušati sv. Pavla, koji poručuje Korinćanima, da se paze, te ne dođe k njima »sa šibom«[38], jer da »ne će štedjeti« nikoga, »ako dođe«[39], da će postupati »strogo po vlasti, koju mu dade Gospodin«[40], da će ga vidjeti, »kako ne bi željeli«[41], jer će »kazniti svaku nepokornost«[42]. Isti taj Apostol ističe, da ima sudačku vlast samo nad vjernicima, a ne nad nevjernicima.[43] Uistinu objektivan posmatrač mora priznati, da su Apostoli bili duboko uvjereni, e je njihova zadaća osnovati, širiti i upravljati Crkvu t. j. zajednicu, koju je zamislio i htio Krist, i da su zato primili potrebitu vlast, koje su suvereni nosioci. Baš ta suverenost ili neovisnost o svakoj ljudskoj vlasti istaknuta je, da ne može biti jasnije, riječima Kristovim; »jer će vas predavati sudovima i po svojim zbornicama bičovat će vas i pred upravitelje i kraljeve vodit će vas poradi mene... A kad vas predadu, ne budite zabrinuti, kako ćete ili što ćete govoriti... I ne bojte se onih, koji ubijaju tijelo, a duše ne mogu ubiti.«[44] Apostoli stoga ne pitaju nikoga za dopuštenje, kad hoće da izvršuju svoju Bogom danu misiju, nego pozvani na odgovornost govore: »Sudite, je li pravo pred Bogom, da vas većma slušamo nego li Boga«,[45] te kažnjavani raduju se, »što su bili smatrani dostojni, da trpe sramotu za ime Isusovo«.[46] A velika Pavlovska duša svijesna toga kliče, dok zbog Evanđelja čami u tavnici: »po evanđelju mojemu, u kojem trpim zlo, sve do okova kao zločinac, ali riječ Božja nije svezana.«[47]

IV. Zajednicu, koja ima nastaviti Kristovo djelo, zamišlja Isus kao monarhiju, u kojoj će monarh biti nosiocem religiozno-moralnog suvereniteta (primat Petrov).

Kao što Apostoli pokazuju svijest, da će oni biti nosiocima vlasti u »kraljevstvu Kristovu«, a Krist ih u tom utvrđuje, isto tako pokazuju i svijest, da će i među njima samima biti razlike, da ne će ni oni imati svaki jednaku vlast, a Krist i opet potvrđuje

[37] Ibidem 15, 28.

[38] 1 Kor. 1, 23.

[39] 2 Kor. 13, 2.

[40] Ibidem 13, 10.

[41] Ibidem 12, 20.

[42] Ibidem 10, 6.

[43] 1 Kor. 5, 12. Svi ovi tekstovi, kojih bismo mogli još sijaset navesti, pokazuju, da ne koristi ništa izbacivati onih iz svetih Evanđelja. Pače ovi zahtijevaju one, da razumijemo, odakle Pavlu tolika samosvijest. Ako protestantski racionaliste zbog ovih svjedočanstava rado govore o »organizatoru« Pavlu, onda zaboravljaju, da time stvaraju novu zagonetku i kod Pavla i kod Evanđelja i to ne sv. Luke, koje je u nekoj ovisnosti od sv. Pavla, nego sv. Mateja. Zar nije puno prirodnije tumačenje, koje slijedi već iz prirode novozavjetnih spisa, da je sv. Pavao radi svojega golemoga rada oko osnivanja crkvi, imao više prilike i morao više da o tom govori?

[44] Mat. 10, 17 sqq.

[45] Djela 4, 19.

[46] Ibidem 5, 41.

[47] 2 Tim. 2, 9.

ispravnost toga uvjerenja. Tako je baš u osamnaestom poglavlju kod sv. Mateja, gdje Spas formalno predaje vlast jurisdikcije Apostolima ovaj kontekst. Isus, koji je odmah spočetka priklonio Petru posebnu pažnju te ga i par puta posebno odlikovao, opet je istaknuo toga Apostola plativši čudesno hramski porez za se i za nj. Ne da to mira ostalim Apostolima, koji još nisu znali zauzdati svoje ambicije, pa će zapitati Isusa: »Tà tko je najveći u kraljevstvu nebeskom?«[48] Isus osuđuje tu ambiciju te traži djetinju poniznost, ali ne niječe nego potvrđuje, da ima »najveći« u kraljevstvu nebeskom ili, kako veli na drugom mjestu, najveći među Apostolima.[49] To, što su Apostoli naslućivali, i što ih je toliko kopalo, odredio je Isus u formi obećanja kod sv. Mateja onim poznatim riječima: »Ti si Petar, i na toj stijeni sagradit ću crkvu svoju«,[50] spomenuo praktičnom aplikacijom kod zadnje večere, kako pripovijeda sv. Luka,[51] te konačno i izveo, kako pripovijeda sv. Ivan evanđelista.[52]

Kako su tekstovi jasni, mogu se egzegetski tumačiti bez natezanja samo tako, da je Krist zaista učinio Petra vrhovnim nosiocem pravoga auktoriteta, koji je osnovao i podigao osim državne vlasti. I premda se s ovom tvrdnjom nalazimo na novoj raskrsnici, na kojoj se svim ostalim navedenim protivnicima pridružuju još

[48] U grčkom čitamo: Τίς ἄρα kao da im je već dojadilo čekati odgovor na to davno pitanje, te ono nestrpljivo provaljuje na njihova usta: Ta reci već jednom... i opet vrlo značajno i razumljivo samo, ako je Spas već više puta pokazao, da ne će svi biti jednaki. To isto svjedoči i ona scena s majkom Ivanovom i Jakobovom, koja je svakako htjela osigurati prva mjesta za svoje sinove moleći Spasa: »Kaži, da ova moja dva sina sjednu jedan s desne tebi, a jedan s lijeve u kraljevstvu tvomu.« Vidi cijelu scenu Mat. 20, 20.s

[49] Luka 22, 24 sqq.

[50] Mat. 16, 18 i dalje: »I ja tebi kažem: Ti si Petar, i na toj stijeni sagradit ću Crkvu svoju i vrata je paklena ne će nadvladati. I tebi ću dati ključeve kraljevstva nebeskoga. Pa štogod svežeš na zemlji, bit će svezano i na nebesima; i štogod razriješiš na zemlji, bit će razriješeno i na nebesima.« U nestručnoj, nepravničkoj terminologiji jedva je moguće jasnije označiti izvor onoga jedinstva u mišljenju i htijenju društvenih članova, upravljenog na zajednički cilj, koje je moralna veza, što ih u društvo veže i bez kojega uopće nema društva. A budući da se radi o duhovnoj suverenoj zajednici, jasno je, da je Petar vrhovni nosilac te suverenosti.

[51] Luka 22, 31. 32.: »Šimune, Šimune, evo sotona zatraži, da vas rešeta kao pšenicu; ali ja sam se molio za tebe, da tvoja vjera ne oslabi, i ti obrativši se utvrdi braću svoju.« Kako dobro opaža Dieckmann, taj tekst pokazuje gotovo savršeni paralelizam s Matejevim: sotona zatraži da vas rešeta = vrata paklena; ja sam se molio za tebe — sagradit ću; utvrdi braću = na toj stijeni; ne će nadvladati = da vjera tvoja ne oslabi. Por. Dieckmann I. str. 313.

[52] Ivan 21, 15 sqq: »Pasi janjce moje!... Pasi ovce moje!« Pa i ta je scena gotovo slučajno zabilježena radi povoda, koji s primatom nema zapravo ništa.

i svi nesjedinjeni grčkoistočnjaci, ipak svi ti protivnici s ovim tekstovima ne mogu ništa ozbiljno početi. Jedan ili drugi neozbiljni pokušaj mogli bismo tek navesti i s pravom nazvati »Kuriosa der Unkultur und der Unwissenschaft«, ali u glavnom se protivnici hvataju kao jedine mogućnosti toga, te dokažu, da ti tekstovi nisu autentični.[53] Tek koja korist od svega, jer se tu zapravo ne radi samo o jednom ili drugom tekstu nego o osnovnoj misli sv. Evanđelja sv. Mateja, koje apsolutno nije moguće izbaciti, ako ne ćemo da se narugamo svim pravilima kritičke povijesti. Apostoli dakle s Petrom na čelu po volji su Kristovoj »na ovom svijetu« nosioci duhovnog suvereniteta Kristova, koji nije »s ovog svijeta«. U tomu je bit pravoga Kristova klerikalizma. Oni su »kleros«, baština Kristova i baštinici Kristovi, Kristove vlasti, koja je od svake druge potpuno neodvisna.

Finale dakle našeg istraživanja o stavu Kristovu prema klerikalizmu jest ovaj. Krist je svoju misiju htio i odlučio predati posebnoj od političke neodvisnoj duhovnoj zajednici, kojoj je Petar na čelu. Tim je rastavio duhovnu vlast od političke, imperatora od pontifexa pa je baš tom rastavom sam začetnik pravoga »klerikalizma« i prvi najveći »klerikalac«. I dok Kristov klerikalizam po svojoj biti traži i priznaje duhovni suverenitet neodvisan od političkoga, dotle lažni u svojoj suštini nastoji »sastaviti ono, što je Bog rastavio«, t. j. stopiti u jedno duhovni i politički suverenitet idući za tim, da ukloni s ovoga svijeta, što nije »s ovoga svijeta«. Stoga zahtijeva, ili da Kristov klerikalizam bude posve s ovoga svijeta, ili ako baš hoće biti s onoga, da nema ništa tražiti na ovome. Stoga nastoji, da kler kao nosilac duhovnog suvereniteta prisvoji i direktnu političku vlast, kao što je to u Spasovo vrijeme činio židovski klerikalizam, ili da politička vlast prisvoji duhovnu, kao što to želi moderni lajicizam. Sve je to zapravo lažni klerikalizam, koji ruši ono, što Kristov gradi. Jer Kristov su klerikalizam složno osudili, a Krista samoga složno na križ raspeli židovski »klerikalizam« i rimski »lajicizam« ili »cezaropapizam«.

Kad bi dakle slobodni zidari i njihove ekspoziture udarale po »klerikalizmu«, koji idući za direktnom poličkom vlasti Krista Boga na križ pribija, mi bismo se prvi s njima u tome složili. Ali, ako ispitamo njihove izjave o klerikalizmu, tad nam je ubrzo jasno, da baš oni brane lajicizam i lažni klerikalizam ili barem proračunato ne razlikuju klerikalizma, koji Krista na križ razapinje, od onoga, po kojem Krist i danas u Svojoj Crkvi živi. Tako se nadaju lakše obračunati sa svakim klerikalizmom prema onoj: »udri po ušima, bit će i po glavi«. Oni udaraju na »klerikalizam«, da ostavi od Krista dobivenu misiju. Jer oni govore, da »rad sveštenstva« ne smije izaći »iz okvira verskih zadataka i obreda« biva smije

[53] Ipak danas i protestantski kritičari teksta kao Nestle priznaju autentičnost teksta Mat. 16, 17 sqq. O fluktuaciji kod protivnika, kojima je danas ono posve krivo, što je jučer bilo jedino ispravno, te o vrijednosti »klasičkih« njihovih dokaza por. Dieckmann I. str. 289 sqq.

biti samo sakristijski; tvrde, da je »i religiska organizacija samo jedan od instrumenata državne politike« t. j. ne priznaju Bogom stvorene religijsko-moralne suverenosti i neodvisnosti od državne, političke vlasti; napadaju »papsku svemoć« i traže za »državnu veru onu, koju narod hoće«, kao da se radi o stvari ukusa, a ne o božanskom pravu; oni se ljute, da se »rimski papa meša u državne poslove hrišćanskih vladara«, pa nastoje »po mogućnosti suzbiti veliki utjecaj klerikalizma na naš kulturni život« te pri tom »rade mirno i oprezno«; oni gledaju u svakom očitovanju života, dà u samoj egzistenciji suverene Crkve Kristove »klerikalizam« i »ultramontanizam«,[54] koji je njima, ili bolje kojemu su oni dindušmani. Po sebi je moguće, da moralni suverenitet prekorači svoje međe i prijeđe na direktno političko područje, ali, kako povijest svjedoči i kako se već a priori lako razlozima domisliti, još se lakše događa, da politička vlast i strast nastoji moralnu upreći u svoju službu, jer osjeća, da nema te fizičke moći, koja bi se mogla mjeriti s moralnom.[55] Vrlo dobro primjećuje Benson: Ako je jednima Kristova Crkva previše »prikovana uz prošlost« te »uvijek govori samo o nebu i paklu, udara glavom o zvijezde, pristaje k nama kao kakav pustinjak u koju od naših najprometnijih ulica«, a drugima naprotiv »previše posvjetovnjačena« te se hoće »bezuvjetno miješati u stvari, koje se nje ništa ne tiču«, onda je zaista »čudno«, da u tim tako protivnim »tužbama, kojima Crkvu neprestano optužuju, ne vide nikakove protivnosti.« A razlog? Kristova Crkva, i »ona jedina od svih vjera na svijetu«, veli Benson malo dalje, »ujedno je preprofana i prenezemaljska, a da bi je mogli trpjeti. Svijet ljubi religiju, koja nije ni jedno ni drugo, nego vjera, u koje nema previše ni života ni rječitosti za drugi svijet, niti se previše zanima za praktične stvari ovoga svijeta; ona treba da bude nedužan i ugodan kompromis obojega, jednom riječju: »moralnost uz nešto čuvstva«. Ta vrsta religije ima uvijek uspjeha, te je uvijek barem trpe. Takova vjera nikada ne mora nà Golgotu, i nikada je ne će razapeti među dva razbojnika.«[56] Zaista je isto: uvući Crkvu u čisto profane stvari tako,

[54] Por gore citirane primjere slobodnozidarske ideologije. Cfr. i članak »Na vjekovnoj raskrsnici« u 1. broju o. g.

[55] Zar nije bizantinski cezaropapizam, nasilje Hohenstaufovaca pa sudbina »narodnih« crkvi počevši od engleske najbolji dokaz, kako politička vlast rado poseže za zabranjenim voćem. A ako tkogod tvrdi, da Crkva prelazi svoju kompetenciju, onda treba da to i dokaže na ovakovim konkretnim činjenicama. Tvrditi, da Crkva kao zastupnica Božjega prava i morala nema nikakove riječi u javnom životu (»vjera je privatna stvar!«), znači protiviti se samomu Bogu. Nije li sam Krist koji nije htio političke vlasti, u ime morala i Božjega zakona opomenuo Pilata, kad Ga je ovaj sudio: »Ne bi imao nikakve vlasti nada mnom, da ti nije dano odozgor.« (Iv. 19, 11.)

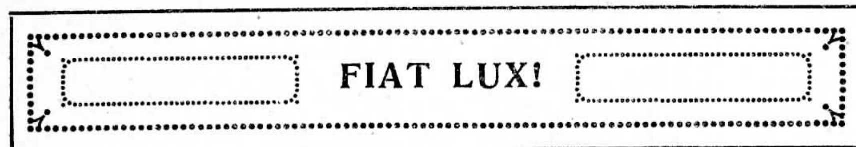
[56] Benson-Schoetensack, Christus in der Kirche, Regensburg 1913., str. 122.-125.

da izgubi svoju moralnu misiju i slobodu, kao što to čini klerikalizam, ili je opet tako dići nad zemlju, da uopće izgubi svaki kontakt sa životom, kao što to čini moderni lajicizam; i u jednom i u drugom slučaju riješio se moderni svijet moraliste, koji neumoljiva i stroga lica u ime Boga neprestano dovikuje i privatnom i javnom životu: ovo smiješ, ovo ne smiješ. Neka Crkva slobodno leti u nebotične visine, samo neka se ne vraća na zemlju, neka se ne dotiče tala, neka modernoga svijeta ne »uznemiruje« svojim zahtjevima! To je gotovo uvijek otac vike na »klerikalizam«.

Za misaona i inteligentna čovjeka slijedi odatle najveći oprez i najveća rezerva pred frazama o »klerikalizmu«. Jer, tko viče na »klerikalizam«, mora dobro paziti, da se ne nađe u taboru protivnika Božjih. A jedna praktična aplikacija za našu inteligenciju jest i ova. Protiv klera kao predstavnika duhovne moralne vlasti moguće je uspješno se boriti gotovo jedino moralnim oružjem. Odatle ona zloradost u iznošenju »chronique scandaleuse« klera, koja tako često zavodi na lakovjernost i pretjeravanje. Plemenit i misaon čovjek uvijek će s bolju u srcu promatrati svaki atentat na duhovni suverenitet, pa dolazio on makar baš i od samoga nedostojnog zastupnika njegova, i šutnjom odbiti takovo potkapanje moralnoga auktoriteta, koje in ultima linea ide za tim, da se vrati staro pogansko ropstvo cezaropapizma. Iz ljubavi prema najvećem dobru čovječanstva i prema najvećem daru Božjem za kršćanski svijet s gnušanjem će osuditi novine, što pune stupce ovakovim stvarima, zabaciti knjige i djela kazališne »umjetnosti«, koje ovakovim stvarima »zabavljaju« ili »odgajaju«.

Iz svega rečenoga slijedi i to, da može i mora biti govora o »jedinoj pravoj Crkvi Kristovoj«. Kristova Crkva može biti samo ona, koja ostvaruje zamisao Kristovu, koja ima organizaciju hijerarhijsko-monarhičku, koju je on dao, ona crkva, koja je bitno »klerikalna«. U »klerikalizmu« je tajna Kristova uspjeha, koji s njim stoji i pada. Stoga je Krist i htio, da ostane s njime, s »klerikalizmom« — do konca svijeta. Izložena slika Kristove crkve slagat će se praktički tek s rimsko-katoličkom Crkvom. Je li time eo ipso riješen i problem prave Kristove crkve? Još ne! Jer teorijski je moguće zamisliti, da koja vjerska zajednica ili i više njih savršeno kopira i izvede organizacijsku strukturu Kristove zamisli, pa ipak to ne bi bile »prave Kristove crkve«. Prava Kristova crkva mora posjedovati onaj religiozno-moralni suverenitet, što ga je Krist donio, sačuvan kroz stoljeća zakonitim nasljeđivanjem. Da li katolička Crkva ima i tu legitimaciju, vidjet ćemo drugiput. Ali jedno je već sada sigurno: ako ima, onda je s v e b a d a v a: b e z n j e z i n a »k l e r i k a l i z m a« — n i k u d n i k a m o!

K. Grimm D. I.

»POVIJEST SVIJETA« ZA 300 DINARA.

Zadnjih mjeseci zaredali su se spretni agenti po našim gradovima, gradićima i selima, da vještim i medenim frazama trgovačke retorike, uvjerljivim i tisuću puta ponovljenim hvaljenjem i kađenjem uturaju ljudima u ruke svoje edicije, među kojima se ističe debela knjižurina od 740 stranica, koje su pomno složene u zelene, zlatom izvezene korice. To je famozna Wellsova »Povijest svijeta«, koja kao »unicum« svakako zavrijeđuje posebnu pažnju.

Herbert - George Wells rođen je 21. rujna 1866. u Bromley-u u Engleskoj. U svoje je vrijeme bio profesorom prirodnih znanosti, a g. 1895. se dao na pisanje romana, i odonda ih je već publikovao na tucete.

U svojim mnogobrojnim spisima bavi se fantastičkim svjetovima budućnosti te »oportune importune« prapagira ideje zagriženog i neznanstvenog evolucionizma. Razni mu izvodi i zamisli dostižu kojiput vrhunac bizarnosti i nevjerovatnosti. Ta bizarnost prelazi u neznanje, u predrasude — a možda i zlobu, kad je riječ o vjeri. Tako su mu u zbirci *Effrois et fantasmagories* (navodim prema francuskom prijevodu) mnoge novele bezvjerske i anarhističke; u djelu *Dieu l' invisible roi* zastupa subjektivizam vjerskih istina i dosljedno dolazi do ateizma; slične predrasude o vjeri sadržava i knjiga mu *M. Brittling commence à voir clair;* u spisu *La Guerre et l' avenir* cinički zadirkuje u Papinstvo.

I u socijalnim svojim nazorima nije g. Wells mnogo dalekovidniji pa se gubi u risanju socijalnih utopija.

Iz svih Wellsovih djela jasno iskače njegov svjetovni nazor: on je krajni evolucionista, koji osim materije ne poznaje nikakve druge supstancije; njemu je i razum i vjera samo plod čisto materijalnog razvitka. Stoga on a priori i bez ikakve diskusije isključuje svako čudo i sve, što je natprirodno. Njega nimalo ne smeta, da li se te unaprijed skalupljene tvrdnje slažu s objektivnom realnošću; vičan na pozitivne eksperimentalne metode fizičkih i kemijskih laboratorija, on misli, da se sav kompleksni duševni život pojedinaca i čovječanstva dade strpati u šablonske okvire kemijskih i matematičkih formula, da se bogata i bitno superiorna spiritualnost može reducirati na stepen anorganske ili vegetativne materijalnosti.

Zadojen ovakovim koncepcijama, fasciniran mišlju, da na čitavu historiju čovječanstva aplicira svoj radikalni evolucionizam, da u povijesti ljudskog roda otkrije »neku zajedničku i jedinstvenu volju«, koja je prema njemu bila dosada nesvijesna, a njegovim nastojanjem bi imala da postane svijesnom i tim da usreći čovječanstvo, u toj dispoziciji Wells piše i svoju omašnu *Povijest Svijeta.* Mnoge stranice, mnogi odlomci odaju, da on stoji još pod jednim utjecajem: da mnoge svoje koncepcije, osobito one o čovječnosti, o saveznoj svjetskoj državi, jednostavno kopira iz zapisnika tajnih i javnih konvenata — *masonerije.*[1]

* * *

Držimo li rečeno na pameti, zaista ćemo ostati zadivljeni, kad Wells započinje svoj uvod sa samosvijesnom i superiornom izjavom: »*Ova Povijest Svijeta hoće jednostavno, točno i jasno da ispriča cijelu do danas poznatu nam povijest života i čovječanstva.*«

Gospodin je Wells uistinu velik u svojim ambicijama. Njemu je — mora se priznati — uistinu pošlo za rukom »da cijelu do danas poznatu nam povijest života i čovječanstva« ispriča *jednostavno,* i to tako jednostavno i jednostrano, da je ta jednostranost »jednostavno« prekoračila ogradu prave historijske znanosti. Zaludu hvali g. Wells svoju povijest kao *jasnu* i *točnu.* Ona je uistinu, kako se djelima ovakove ruke i pristoji, i *netočna i nejasna*

Netočna nesamo stoga, što se kroz nju od prve do zadnje stranice provlači nit velike površnosti, nego još kud i kamo više zato, što *sve vrvi od neispravnosti i direktnih historijskih neistina.*

G. Wells se ne zadovoljava samo konstatacijom činjenica; on hoće da ispita njihov izvor, njihov razvitak. Ima i pravo; samo bi onda trebao da bude dosljedan pa da ide do kraja, a ne da se zaustavi na po puta, jer mu se ostali nužni zaključci ne mile.[2]

Za problem života on jednostavno veli: »Ta je Povijest pokušaj da se protumači *sadašnje stanje stvari, kako se ovaj nevoljan i raznovrstan ljudski život oko nas stvarao, tokom silnih stoljeća iz beživotnog sraza materije...*« (Uvod).

Dakle, on rješava problem: odakle život, apriornom evolucionističkom tvrdnjom: život se razvio iz *beživotnog sraza materije.* Wellsu nimalo ne smeta, što to »rješenje« ne odgovara realnosti, jer sadržaje u sebi nutarnju kontradikciju, kojoj se i znanstveni pokusi i zdrava filozofija najodlučnije protive. Razum ne može da shvati, kako će se nešto više razviti iz nečeg nižeg, kako će jedno biće saopćiti drugom biću jednu sposobnost, koje samo nema, u našem slučaju, kako će anorganska, neživa materija, sama od sebe proizvesti *život,* koji se od nje bitno i neopozivo razlikuje. Te nepokolebljive zaključke razuma potvrđuje i pozitivna znanost sa svojim eksperimentima. Zaludu su se razni evolucionisti Wellsova kalibra kinili i mučili, da eksperimentalno pokažu, kako se iz neživa ipak može da razvije živo: realnost je

---

[1] Onaj epiteton: »*najslavniji živi književnik Engleske*«, samo je obični reklamni »šlager«, koji odaje, da mu izdavač nije baš osobito verziran u poznavanju savremene engleske literature; ne znam, što bi na nj primijetili malo genijalniji korifeji engleske knjige kao Chesterton, Shaw i drugi.

Primijetiti nam je još, da g. Wells očito upotrebljava riječ »povijest« u širem značenju, pa da je i mi tako upotrebljavamo ne želeći ući u pitanje, da li problemi, kojima se g. Wells razbacuje, uopće idu još u »povijest«.

[2] Čudnovato, kako se Epikurova metoda često i danas »s uspjehom« upotrebljava! Por. »Život« br. 5., str. 230., bilj.

uvijek demantirala njihove prohtjeve, i glasoviti su Pasteurovi pokusi zauvijek začepili usta znanstvenim diletantima i triumfalno potvrdili aksiom: *omne vivum ex vivo, sve što živi, nastalo je od živoga.*

Dakle g. Wells nije jasan, jer nije *objasnio problema života, njegov je odgovor u tom netočan, neznanstven.* U sličnoj je i nejasnoći i netočnosti ostavio on čitača i u poglavljima o postanku svijeta. Tu je bio oprezniji, pa nije uopće ni nabacio pitanja: odakle svijet. A nabaciti ga je morao, jer je to prvo pitanje, što ga razum stavlja na ovakva historika, koji si je preduzeo da na sve odgovori. G. Wells zna vrlo dobro, zašto se izmaknuo tom pitanju: on je vrlo dobro osjećao, da bi ga ozbiljnije traganje i reflektiranje na tom terenu dovelo do zaključka, koji ne odgovara kalupu njegovih unaprijed određenih okvira. Možda je nesvijesno oćutio, da problem svijeta neminovno dovodi čovjeka do pojma jednoga realnog, beskrajno superiornog Bića, koje ga je stvorilo — do Boga, a to baš i jest ono, što je g. Wells pošto poto htio da eliminira.

*

* *

Od svijeta i života pređimo na čovjeka. I tu je g. Wells pokazao upravo »majstorski«, kako se trebala razvijati povijest prema pobožnim željama »znanosti«. Najprije nekom suverenom gestom tobože zabacuje teoriju, »da čovjek vuče podrijetlo od nekakvog njemu sličnog majmuna kao što su n. pr. čimpanza, orangutan i gorila.« Na to g. Wells doduše dodaje:

»*To je isto tako razumno kao kada bi rekli, da mi vodimo podrijetlo od kakvih Hotentota ili Eskima, koji su isto tako vrlo stara rasa, a možda i starija od nas. Drugi opet, koji su svijesni ove nemogućnosti, vele da čovjek vodi podrijetlo od istog predka od kojeg i majmuni čimpanza, orangutan i gorila... To su vrlo loše i nemoguće ideje, koje spominjemo samo zato da ih odmah izbacimo iz daljneg razgovora.*« Vrlo pametan zaključak, samo kad bi ga auktor slijedio do kraja. No čovjek se nalazi sav začuđen, kad auktor na istoj 27. stranici sâm prihvaća teorije, kojima se čas prije na oko onako krvavo izrugivao. Odmah u drugom retku dodaje: »... *sada prevladava mišljenje kod onih, koji su pozvani da o tome govore i pišu, da je taj (ljudski) predak bio prije neki majmun, koji je živio na zemlji...*« Fatalno je za g. Wellsa, da su »oni koji su pozvani da o tome govore i pišu«, došli do posve oprečnih rezultata od onih, što ih on prepisuje iz stupaca evolucionističkog *Creda.*

Tako n. pr. njemački učenjak *Dr. Platz* nakon temeljite analize paleontologijskih nalaza zaključuje:[3]

»*Wenn wir nun Alles, was wir im Vorhergenden angeführt haben, aufmerksam erwägen, so folgt daraus unbestritten jene Wahrheit, dass der Urmensch in Bezug auf den Körper ein wirklicher, vollkommener Mensch war. Es findet sich an ihm keine einzige Spur der Annäherung an den Affen oder der Affenverwandtschaft. Der Urmensch, der mit dem Mamut kämpfte, der gegen den Höhlenlöwen sich vertheidigte, der sein mühevolles Leben in der feuchten, ungesunden Luft der Höhlen zubrachte, war hinsichlich seiner körperlichen Beschaffencheit, ganz ein solcher Mensch, wie wir sind. Das kann nicht abgeleugnet werden. Das Bestreben, aus den prähistorischen menschlichen Resten eine Stütze für die Hypothese der Affenverwandtschaft zu erhalten, hat eine vollständige Niederlage erlitten. Auch jene Funde, an denen man die Spuren dieser Verwandtschaft zu finden glaubte, haben in den Händen unparteiischer Forscher aufgehört eine Stütze des Affenursprunges zu sein.*« Slično zaključuje i slobodomislilački prirodoslovac Virchov: »*Wenn wir diesen quaternären, fossilen Menschen, der doch unseren Urahnen in der Descendenz — oder eigentlich in der Ascendenzreiche näher stehen müsste, studieren, so finden wir immer wieder einen Menschen, wie wir es auch sind.*«[4]

Isto tako i marljivi istraživač Dr. Ranke nakon dugih i preciznih anatomijskih i ostalih analiza zaključuje: »*Damit schliessen wir diese Reihe von Beobachtungen, ihr Endresultat ist:* »*Es existieren in der Gegenwart in der gesamten bekannten Menschheit weder Rassen, Völker, Stämme oder Familien noch einzelne Individuen, weche zoologisch als Zwischenstufen zwischen Mensch und Affe bezeichnet werden können.*«[5]

Izvodi navedenih auktoriteta nisu ni kasniji istraživači oprovrgli. Možda je počelo mišljenje o životinjskom poteku čovječjem osvajati duhove, ali *dokaza* za tu hipotezu *do danas* paleontologija nije mogla dati.

Pogotovu prestaje svaka znanost i znanstvenost, kad g. Wels piše o razvitku ljudskog razuma i govora, te o postanku i o razvitku porodičnog života. G. Wells je materijalista. Za nj je čojek isprva obični majmun, kasnije se taj razvija i postaje polučovjekom, no još ne misli; istom kasnijom evolucijom mozga dolazi do prvih misli i do govora.

Već smo prije spomenuli, što ozbiljni učenjaci misle o »napolamajmunu - napolačovjeku«. Ako zabacuju već tjelesni razvitak, onda pogotovu pokazuju, da je čovjek duševno bio *u bitnosti sasvim isto, što i mi danas:* da je bio obdaren *razumom, slobodnom voljom, govorom.* Da i tu navedemo Dr. Platza[6]: »*Und was die geistige Seite anbelangt, nichts deutet darauf hin, dass sie geistig niedriger als viele der jetzt lebenden wilden Rassen gestanden oder näher mit den Thieren verwandt waren. Ja wenn wir die Summe der bis jetzt bekannten fossilen Menschen zusammenfassen und sie dem parallel stellen, was unsere Zeit darbietet, so können wir entschieden behaupten, dass unter denn jetzt lebenden Menschen eine viel grössere Zahl relativ niedrigstehender Individuen vorhanden ist, als unter den bis jetzt bekannten Fossilen.*«

G. Wells je pri cijelom tom razlaganju pokazao, da ne razlikuje dvije stvari, koje se i te kako u realnosti razilaze: njemu je, čini se, kultura identična s civilizacijom. No kultura je više stvar duha i uma, dok je civilizacija odsjev materijalnog napretka.[7] I baš stoga one ne stoje uvijek na istom ni-

---

[3] Der Mensch, sein Ursprung, sein Rassen und sein Alter, Würzburg Leo Woerl, str. 40.

[4] Ib., str. 41.

[5] *Der Mensch,* Leipzig, Verlag des Bibliographischen Instituts, sv. II., str. 359.

[6] L. c., str. 48.

[7] Tu razliku vrlo dobro izražavaju Foerster-ove definicije: »*Zivilisation ist technische Verfügung über die Natur, ist Entfaltung zahlloser Bedürfnisse.*

veau-u. Naš je n. pr. vijek u civilizaciji pretekao sve prijašnje, ali nažalost ne možemo reći, da ih je *eo ipso* nadvisio i u kulturi. Baš naše stoljeće abnormalne brzine i rekordnog natjecanja obiluje plejadama površnih intelektualaca, četama načitane no nesređene poluinteligencije, a da i ne govorimo o moralnoj visini našeg doba.

Ako su dakle primitivni ljudi bili na nižem stepenu civilizacije — ili materijalne kulture —, iz tog ne slijedi, da su bili bez ikakve kulture, da su pače bili na istom stupnju sa životinjama. Ali šta ćemo, kad je g. Wellsu izmakla i ta ipak bitna razlika!

No i kad se znanost ne bi protivila evolucionističkoj hipotezi, da se čovjek tjelesno razvio od majmuna, opet bi evolucionistima preostalo da pokažu, odakle čovjeku razum, slobodna volja, jednom riječju duša, po kojoj se baš bitno i razlikuje od sveg drugog stvorenja. G. Wells je to pitanje posve prešutio. On tu uopće ne vidi nikakva problema; za njega je »postulat« ili možda i »aksiom«, da je to sve samo razvitak materije. Začuđuje nas minimalnost njegovih znanstvenih zahtjeva u tom pogledu.

Jedan od najkompetentnijih njemačkih — a i svjetskih — prirodoslovaca, Erich Wasmann bi na ovakovo piskaranje vrlo duboko primijetio: »... *ako prethistorijskoj antropologiji i zoologiji i pođe za rukom, da učine vjerojatnim tjelesni priključak današnjega čovjeka k životinjskome carstvu, to još time nije nikako istumačen čovjekov postanak. Čime se čovjek bitno razlikuje od životinje, jest njegova duhovna duša, koje se podrijetlo izmiče oblasti prirodnjačkog istraživanja. Čovječji duh radi svoje jednostavnosti može da dobije svoj bitak samo od stvaralačkog akta Božjega; stoga se ne može ni zamisliti »čisto prirodni« razvitak čitavoga čovjeka iz životinjskoga carstva.*«[8]

*

* *

Da bude sve u stilu, g. Wells je bez ikakvih skrupula i historijat postanka i razvitak porodice udesio točno prema antikvarnim evolucionističkim predrasudama. Njemu je to posve prirodno i jasno, da su najstariji ljudi živjeli u čoporima, bez individualnog braka. O kakvoj monogamiji da nije bilo ni govora! I sve to g. Wells opisuje s toliko uvjerenja i uvjerljivosti, s toliko ozbiljnosti, da se čovjek mora da — nasmije.

Jedan od najvećih auktoriteta savremene etnologije o. Schmidt[9] S. V. D. i njegov učenik o. Koppers S. V. D. otkrili su u svojim brojnim znanstvenim raspravama svu izmišljenu apriornost evolucionističkih tvrdnja i dokazali, da

— *Kultur ist Unterordnung alles individuellen Bedürfens unter geistige Lebensmächte, ist die Herrschaft des Menschen über seine eigene Natur.*« *Jugendlehre Einleitung.*

[8] »Život«, 1922/23, str. 84.

[9] W. Schmidt S. V. D., *Die Stellung der Pygmäenvölker in der Entwicklungsgeschichte des Menschen.* — Isti: *Der Ursprung der Gottesidee.* Schmidt-Koppers: *Völker und Kulturen;* mnoge studije u *Anthropos,* Revue Internationale d'Ethnologie et de Linguistique, St. Gabriel — Mödling kraj Beča.

je prvotni oblik ženidbe bila ne horda, ne čopor, ne poligamija — već individualni brak, monogamija; i što se ide dalje prema izvoru čovječanstva, to je ta monogamija stroža i dosljednija.

Pročitavši rezultate Schmidtovih istraživanja i sâm je Wundt bio prisiljen da prizna: »*Jedva da postoji još koje otkriće u povijesti ljudskoga razvitka, koje je tako nenadano, a ujedno tako uvjerljivo razorilo dosada na daleko raširena mišljenja, ko taj nepobitno dokazani pronalazak činjenice, da je primitivni čovjek živio u monogamiji... I u tom pronalasku je najvažnije to, da nije kultura stvorila monogamiju, nego da je monogamija bila jedan od prvotnih uvjeta kulture.*«[10]

Već je g. 1907. jedan od etnoloških prvaka u Engleskoj, W. Rievers, izjavio: »*Smijemo uistinu reći da je smjer, koji vlada u etnologiji, sada protivan svakoj shemi, koja bi htjela da traži potek ljudskoga društva u stanju promiskuiteta, bilo potpunog bilo umjerenijeg, što ga obično označujemo izrazom, skupni brak.*«[11]

Pa i sam marksista i socijal-demokrata Mänchen-Helfen, prisiljen očevidnošću činjenica, priznaje: »*Evolucionističke su sheme postale neodržljivima. Sad je objektivno ustanovljen pravi razvitak stvari...*«[12]

G. je Wells sve te strogo znanstvene rezultate moderne etnologije naprosto mukom premučao i ostao kod starih evolucionističkih fraza, stoga i sve njegove stranice o postanku i razvitku obitelji idu u staretinarnicu, a ne na tržište savremene bibliografije.

*

* *

Jednaku savremenost pokazuju i stupci g. Wellsa o postanku vjere i o razvitku pojma o Bogu. Kad čovjek čita njegovo XI. poglavlje, onda se ne može dosta da načudi, kako to, da se g. Wells sve do 1926. godine nije ma baš nimalo okoristio napretkom etnološke znanosti, nego još u trećem deceniju 20. stoljeća *ad verbum* kopira naivna naklapanja zagriženih evolucionista, koje je ozbiljna znanost već davno likvidirala.

Prema g. Wellsu »*primitivni ljudi, a pogotovu njihovi majmunski predci i mezozojski sisavci, nijesu mogli da imadu nikakav pojam o bogu (sic!) ili religiji... Žrtvena predaja u doba sjetve i čitav niz sličnih vjerovanja, duševnih obreda i lažnih pojmova — sve je to bilo uzrokom da je u duševnom životu ljudi raslo nešto kompleksnog, nešto što ih je počelo da duševno i osjećajno veže na zajednički život i rad. Ovo nešto nazvat ćemo vjerom ili religijom (latinski religare = vezati). Ovo nešto nije bilo jednostavno i logično, nego je to bila cijela mješavina pojmova o bićima i duhovima, koji zapovijedaju, o bogovima, o svim vrstama onoga što se »smije« i što se »nesmije«. Kao i kod svega što se tiče ljudskoga života i kod religije mi vidimo cijeli proces polaganog, ali stalnog razvitka...*« (str. 58.)

[10] Wundt, *Völkerpsychologie,* sv. VII. Leipzig — Dr. Gahs, *Bogosl. Smotra* 1926., str. 111.

[11] *Antropological Essays presented to B. Tylor; Antropos* XIV/XV, 1123; Gahs - ib., 110.

[12] *Der Kampf, Sozialdemokratische Monatsschrift,* Wien, 1925, str. 262. — Ibid., 118.

Ovdje je bez sumnje naša »kritička« povijest na vrhuncu svoje »kritičnosti«, jer *prikazuje postanak religije upravo obrnutim smjerom nego što ga je zabilježila povijest.* G. Wells bi silom da sugerira čitaču, kako se pojam o Bogu postepeno razvio, i da prema tome ne predstavlja ništa realna, već da je produkt postepenog razvitka ljudskih misli i konfuznih osjećaja.

No na veliku nesreću g. Wellsa auktoriteti su moderne etnologije dokazali, da su ljudi prakulture imali posve jasan pojam o Bogu, kao o najvišem Biću, koji je sve stvorio, o kojemu sve ovisi, i kojemu se zato valja moliti i prikazivati žrtve. Ta je ista etnologija dokazala, da su današnje i prijašnje nastranosti u religiji: fetišizam, politeizam etc. *samo degeneracija* prvotne ideje o Bogu, što su je imali primitivni ljudi.

Čitav taj problem obradio je sa spremom vrsnog stučnjaka i naš vrsni etnolog Dr. A. Gahs u svojoj kritičnoj studiji: *Religija prakulture.*[13] Na temelju materijala, što su ga sakupili prvaci savremene etnologije Schmidt, Koppers, Msg. Le Roy i drugi pokazuje Dr. Gahs, da ideja Vrhovnog Bića kod svih primitivnih naroda odgovara našem shvaćanju Boga, i da nijesu prema tome — kako to evolucionizam a priori tvrdi — bili bez religije u današnjem smislu riječi.

Da obiđemo bar neke glavnije od tih primitivnih naroda.

Na Andamanima između Prednje i Stražnje Indije nalazi se jedna skupina nosilaca prakulture: Pigmejci *Minkopi.* Etnološka su istraživanja pokazala, da oni štuju na prvom mjestu Najviše Biće, koje zovu *Puluga.* O njemu vjeruju: »*Premda je njegova pojava kao vatra, ipak je (sada) nevidljiv. On se nije nikada rodio, on je besmrtan. On je stvorio svijet i sve predmete, žive i nežive, ali ne sile zla... On se razljuti, kad čine stanovite grijehe,... On je sudac, od koga svaka duša poslije smrti prima osudu.*«[14]

S andamanskog otočja zaplovimo na zapad prema gorama južne Prednje Indije među prastaro pleme Pre-Dravida i na Ceylon među Vedde. U unutrašnjosti područja Vedda postoji Kult Najvišeg Bića, koje oni nazivlju *Kande Jaka:* »*Odmah poslije smrti ide duh pokojnika pred Kande Jaka, da mu on dozvoli, da prima žrtve od svojih živih rođaka, i da mu on dade moć, da njima pomaže u naknadu za njihove žrtve...*« *On je gospodar svih pređa, oni su svi njegovi službenici i sasvim su zavisni o njemu.*[15]

Najstariji narod Oceanije su Tasmanci. I oni su štovali Najviše Biće, molili mu se, pjevali; držali su ga svemogućim, a nazivali su ga *Tiggana Marabuna,* što prema pronalasku o. Schmidta znači: »*(Extremus) Unus Eminens — Jedini Najuzvišeniji.*«[16]

Tasmanski susjedi — Australci također se klanjaju Najvišem Biću; osobito se među njima ističu plemena Kurnai i Čepara; pleme Juin zove Najviše Biće — Daramulun: »*On je veliki Majstor, koji sve može da čini i svuda može da ide. On je pređima dao plemenske zakone. On može da vidi narod i veoma se srdi, ako čine stvari, koje ne smiju.*« On poslije smrti prima čovjekovu dušu i za nju se brine.[17]

---

[13] *Bogoslovska Smotra,* 1924, str. 447. i dalje.

[14] Istraživač E H. Man, *On the Aboriginal Inhabitants of the Andaman Islands;* B. S. 1925, str. 93. ss.

[15] Ib., str. 112.

[16] Der Ursprung der Gottesidee, str. 220 — B. S. str. 125.

Analiziravši sve pojedinosti u vjeri tih i ostalih južno-azijskih i oceanskih plemena Dr. Gahs zaključuje: »*Iz svega ovoga je očito, da u južnoj Aziji i Oceaniji barem kod naroda: Minkopa, napose plemena Aka Bea, kod Semang i kod jugoistočnih Australaca, napose plemena Kurnai, postoji izričito vjerovanje u jedno Najviše Biće. Moral je tih naroda povezan s Najvišim Bićem. A ti narodi su bezuvjetno članovi relativne prakulture čovječanstva.*«[18]

Do istih rezultata došla je etnologija i kod prakulturnih naroda ostalih kontinenata, tako te Dr. Gahs nakon minucioznog opisivanja i poređivanja s potpunim pravom nadodaje: »*Nosioci... relativne prakulture u Africi i Južnoj Americi podudaraju se u temeljnim crtama originalnih religijskih nazora sa svojim srodnicima u Južnoj Aziji i Oceaniji.*«[19] I ovi su naime imali kult Najvišega Bića — Stvoritelja sviju stvari. A to isto vrijedi i za prakulturna plemena Sjeverne Amerike i za Paleo-Eskime.

»Konačni je rezultat sigurno taj,« dobro napominje Dr. Gahs, »da se nosioci relativne prakulture u Sjev. Americi, koji su poglavito predstavnici ove kulture uopće na *sjevernoj hemisferi,* podudaraju sa svojim srodnicima *južne hemisfere* nesamo na temeljnim crtama svoje originalne religije nego i u mnogim njezinim detaljima...«

Vidjeli smo, da su te temeljne crte u prvom redu uzvišena i apstraktna ideja o Najvišem Biću, koje je sve stvorilo, kojemu se duguje molitva i žrtva, dakle racionalna i svijesna vjera, koja nema ništa zajedničkog s konfuznom, nelogičnom i besvijesnom vjerom prema Wellsovom tumačenju.

* * *

Nakon svega dosele rečenog lako ćemo razumjeti, da će kršćanstvo, o kojem je govor u XX. poglavlju, proći i više negoli maćuhinski. Preludij tom poglavlju imala je biti već XIX. glava, u kojoj g. Wells govori o izabranom narodu židovskom. On se trudi, da pošto poto skine s tog naroda tu oznaku »*izabrani*«, i da ga u vjeri izjednači s drugima. Stoga bez ikakva krzmanja tvrdi, da Izraelci nisu spočetka vjerovali u jednog, osobnog Boga, već da se i kod njih kao i kod ostalih naroda ta ideja postepeno razvila. I opet stara pjesma: evolucionizam. I tu je g. Wells otvorio uši sireni historijske evolucionističke škole, što ju je osnovao Vatke 1835. Ta je pak škola nastojala, da rekonstruira historiju Izraelaca *ne na temelju objektivnog proučavanja povijesnih vrela, već prema okvirima svoje hegelijanske filozofije.* Stoga je i sâm nekatolički učenjak *Eduard Koenig* nazvao *rezultate te škole »umjetnim proizvodima evolucionističke teorije.*«[20]

Da je g. Wells malo iz bližeg zavirio u Stari Zavjet i povijest Izraelskog naroda, opazio bi, da postoji doduše neki razvitak u objavi: da je Bog naime iza Abrahama i Mojsija obdario svoj narod novim rasvjetljenjima

---

[17] Schmidt. o. c. 345. — A. W. Howit, The Native Tribes of South East Australia, London, str. 495, 538, 543. — B. S., str. 129.

[18] B. S., 1925, str. 132.

[19] B. S., str. 223.

[20] *Revue Biblique,* 1912, avril; str. 265 — I u *Geschichte der Alttestamentlichen Religion kritisch dargestellt,* Gütersloh, 1912.

tim, što nauke o Božjoj duhovnosti, o Mesiji postaju sve jasnijima i preciznijima, no da je polazna točka čitavog tog razvitka ne kakva vjera nižeg stupnja: animizam, fetišizam etc. *već vjera u jednog pravoga Boga.* Tako zaključuje specijalista u pitanju, breslavski profesor univerziteta Dr. J. Nikel u francuskoj kolekciji *Christus:* »*Reste que ce développement a pour point de départ non une forme de religion inférieure, animisme, fétichisme, polydémonisme, mais la croyance en un seul vrai Dieu.*«[21]

Zasjenjen istom mrenom evolucionističkih hipoteza načinje g. Wells i svoje poglavlje o Kristu. On doduše na strani 282. upravo retorski uvjerava čitača o svojoj potpunoj objektivnosti u tom predmetu, ali mu već na drugoj stranici uteče dragocjeno priznanje, kad veli: »*Sva četiri evanđelja prikazuju nam sliku potpuno definirane ličnosti, te nam uvjerljivo... iznašaju istinu o Isusovom zemaljskom životu. Usprkos svih dopuna o čudesima mi smo prisiljeni da kažemo: Ovaj je čovjek postojao, ovaj dio svjetske historije nije izmišljen.*«

»Objektivnost« g. Wellsa dakle bira iz evanđelja ono, što joj se sviđa, konvenira. Tu je g. Wells postupao točno po diletantskom receptu Renanovu: »*Il ne s' agit pas, en de pareilles histoires, de savoir comment les choses se sont passées; il s' agit de se figurer les diverses manières dont elles ont pu se passer.*«[22] Stoga je on od historika napravio više manje fantastičkog romanopisca:

»*Le talent de l' historien consiste à faire un ensemble vrai avec des traits qui ne sont vrais qu' à demi.*«[23]

Polazna točka svih Renanovih nekritičnih tvrdnja i hipoteza o životu Isusovu jest *njegova apriorna negacija čuda i svega svrhunaravnog.* On je intelektualno odviše lijen i zaražen jednim sistemom; mnogo je jeftinije *a priori* nijekati sve svrhunaravno i u svijetlu te negacije kalupiti historiju. Da su njegove negacije čuda uistinu plod apriornih teorija, a ne plod historijskog istraživanja, svjedoči njegovo vlastito priznanje:

»*Si le miracle a quelque réalité mon livre n' est qu' un tissu d' erreurs. — Ako čudo uistinu postoji, onda je čitava moja knjiga samo skup zabluda.*«[24] Da je Renan postupao strogo kritičkom historijskom metodom, mogao se uvjeriti, da to čudo — mnoga čudesa u životu Isusovu *de facto* postoje. No on sâm veli: »*Mes négations ne sont pas le fruit de l' exégèse, elles sont antérieures à l' exégèse — Moje negiranje čuda nije plod kritičnog proučavanja Evanđelja, ja sam čudo negirao već prije no što sam počeo kritički proučavati Evanđelje.*« Renan, historik, nije si uistinu mogao izdati lošije svjedodžbe za svoje historijsko piskaranje.

Na iste se historijske akrobacije dao i g. Wells. On jednostavno sva mjesta u Evanđelju i sv. Pismu, koja govore o čudesima, proglašuje *umetnutima.* Za takovo sakaćenje historije uistinu nije potrebna osobita ni inteligencija ni erudicija.

---

[21] *La Religion d' Israel u Christus,* str. 843. s. Beauchesne, Paris.
[22] *L' Histoire d' Israel,* Préface.
[23] *Vie de Jésus,* Préface de la 13 e édition.
[24] *Vie de Jésus,* Préface de la 13 e édition.

Ne ćemo se duže zadržavati kod tih »historijskih vježba« g. Wellsa; to mu je poglavlje od drugih bijednih još najbjednije u cijeloj knjizi. Spominjemo samo još njegovu i odviše očitu tedencioznost, kad je god riječ o Crkvi; tako se za njega o raskolu na 299 str. zapadna Crkva odijelila; o Papama i svećenstvu 300, 368, 375 ss, 377, 407. Osim toga g. Wells prečesto nema jasnih pojmova o stvarima, o kojima piše; tako on na pr. na str. 422. Bl. Alberta Vel., sv. Tomu, Pierre Abelard-a trpa jednostavno među nominaliste. Ili g. Wels ne zna, što su u filozofiji nominalisti, ili ne poznaje sv. Tome i drugih, a po svoj prilici ni jedno ni drugo. Slična površnost mu karakterizuje i mnoge druge sudove i prikaze. Tako na pr. govoreći o užasnoj gladi u boljševičkoj Rusiji 1921 - 1923. spominje razne pomoćne akcije, a o Papinoj pomoći, koja je spasla na stotine tisuća ruskih života — ni riječce (str. 696.). Sve uime objektivnosti!

* * *

Zadnja — četrdeseta glava, osobito njen 15. i 16. paragraf odaju pravi izvor Wellsovih historijskih inspiracija: *ideologiju svjetske masonerije.* Kao što Wellsovo poglavlje o svjetskoj federativnoj državi, »*koja će se osnivati na zajedničkoj svjetskoj vjeri, pojednostavljenoj, generaliziranoj... (gdje) neće biti ni kršćanstva ni Islama, ni budhizma, niti inače kakve osobite posebne vjeroispovijesti...*(718) *(gdje) će biti malo teškog i mučnog rada*« (str. 721.) i odviše sjeća deklamacijâ framazunskih Konvenata[25], tako je i cijela Wellsova pisanija imala da — svijesno ili nesvijesno, nehotice ili *po nalogu i narudžbi* — bude travestija ljudske povijesti prema masonskim hirima i željicama, prikaz Povijesti Svijeta, iz kojeg se sistematski uklanja sve, što podsjeća na Boga — tako da ostane samo deificirano *Čovječanstvo* s velikim početnim slovom. Sirote li povijesti!

* * *

Nas bi zanimalo znati, čemu je *Narodno Djelo* išlo da izdaje tu knjigu i ulaže toliki kapital u »Povijest«, koja je sve prije nego kritička i objektivna historija svijeta. Čemu? Možda nam je odgovor dao sam izdavač g. P. M. Petrović u svom *vrlo značajnom* uvodu:

»*Wells najavljuje da u intelektualnom i duševnom kaosu današnjice nemože biti pravih pogleda na svijet, ako se ponovno ne probude duhovi novom religijom. Ta religija ne će doći ako mi ostanemo skrštenih ruku, čekajući da se pojavi njezin osnivač. Za taj novi duh mi sami moramo da radimo... Iz tih pobuda i mi smo nastojali da to značajno djelo dođe u naš narod.*«

A koja je to nova vjera? Zar se i *Narodno Djelo* stavilo u službu masonerije? Tu nam pada na pamet zanimljiva činjenica: *Narod. Djelo* je izdalo i prijevod Papinijeve *Istorije o Isusu* — bez sumnje malo solidnija stvar no Welsova naklapanja — ali samo ćirilovicom, dok je Wellsovu Povijest izdalo i latinicom, kao da je nekom *osobito stalo da se ta »nova vjera« raširi osobito među katoličkim življem.*

---

[25] Vidi n. pr. *Convent, Grand Orient,* 1923, str. 403, 410, 430, 431; *Convent, Grande Loge de France* 1923, str. 124, 111, etc.

»Narodno Djelo« nosi u svom grbu lozinku: *Država počiva na Prosvjeti.* Posve pravo! Ali neka g. P. M. Petrović bude uvjeren, da je prosvjećivanje naroda u masonskom duhu bacanje naroda u opskurantizam i sektarstvo i da je »*masoniziranje nacije*« *najsigurniji put k boljševiziranju naroda.*

Na kraju upozorujemo svu katoličku javnost, da je djelo H. G. Wells-a: »Povijest Svijeta« po kanonu 1399, n. 2., 3. i 6. na Indeksu. *Spectator.*

NAŠA PUBLICISTIKA NA BRANIKU ISTINE I MORALA.

Vatikan i Rusija — prema informacijama jednog zagrebačkog dnevnika. Pri koncu prošle godine raspisale su se zagrebačke »*Novosti*« nizom »senzacijonalnih« članaka, pretiskanih iz masonskog im subrata u Holandiji *Nieuwe Rotterdamsche Courant.* Tako su usvom broju od 12. XII. 1930. pretiskale i ovaj odlomak: »*Pacelli se malo brinuo, kad je u Rusiji likvidiran sveti Sinod, i kad su vođe pravoslavlja protjerani. Tek, kad je pravoslavna crkva ležala u ruševinama i ostala bez odbrane, smatrao je Vatikan, da je došlo vrijeme, da se priređivanjem protestnih demonstracija katoličkih vjernika natječe za simpatije pobožnog ruskog naroda, i da se Rusija pridobije za katoličku uniju — kod čega bi i Mussolini došao na svoj račun . . .« I* »*Novosti*« su to iznijele pred svoju čitalačku publiku kao potpunu istinu, nepobitno utvrđenu činjenicu bez ikakvog — nažalost — i najmanjeg komentara.

Zar su ta gospoda istom jučer stupila u javni život pa ne znaju, što je Vatikan, što je Papa Pijo XI., što je Paccelijev predšasnik učinio za Rusiju? Kardinal Pacelli je naime istom *nedavno* postao državnim sekretarom, stoga je ona rečenica: »Pacelli se malo brinuo, kad je u Rusiji likvidiran sv. Sinod, i kad su vođe pravoslavlja protjerani« dokaz savršene zbrke pojmova i svijesnog ili nesvijesnog iskrivljavanja događaja. Sv. Sinod je raspušten davno prije nastupa Pacellijeva; vođe ruskog pravoslavlja su protjerani mnogo prije, nego što je on imenovan Papinim sekretarom; stoga ćete morati oprostiti kardinalu Pacelliju, što se nije prije zauzimao za Rusiju. No zato se Vatikan, zato se sam Papa od prvih dana ruske nesreće s nježnošću zabrinute majke stara i zauzima za patnički ruski narod u Rusiji i u emigraciji. Međutim, pustimo riječ činjenicama:

Već 1919., veliki Mironosac dvadesetog vijeka, Papa Benedikto XV. intervenira kod sovjeta za pravoslavne ruske svećenike, da ih se ne progoni; posebnim brzojavom zaklinje Lenjina, da prestane s progonom klera.

Nasljednik mu Pijo XI. također sve moguće čini, da ublaži bolove ruskoga naroda. 14. svibnja 1922. naređuje svom državnom tajniku, da se telegrafskim putem zauzme za neke dostojanstvenike ruske pravoslavne Crkve, a napose za patrijarhu Tihona, kojemu je prijetila opasnost, jer nije htio da boljševicima preda sveto posuđe i svete relikvije.

29. travnja iste godine pozivlje sv. Otac sve državnike, sakupljene na konferenciji u *Genovi,* da se u svojim vijećanjima sjete i svih grozota, što se odigravaju u Rusiji, i da joj priteknu u pomoć. 14. svibnja predlaže istim državnicima, da kao temeljni uvjet svakog paktiranja sa sovjetima zatraže od njih garanciju potpune slobode savjesti u Rusiji, slobode kulta i nepovrjedivosti crkvenih dobara. Od svega bi toga pravoslavna crkva imala mnogo veću korist nego katolička; no Papa se u tim crnim danima nesreće nije obazirao na razliku crkvi; vodila ga je samo želja, da se pomogne unesrećenicima.

No najočevidnije se očituje velika i duboka sućut rimskih Papa prema Rusiji za onih užasnih dana neopisive i nezapamćene gladi, koja je harala u nepreglednim krajevima Rusije i pokosila od 1921.-1923. milijune i milijune ljudskih života.

Benedikto XV. izdaje 5. kolovoza 1921. poziv na cijeli svijet, na sve ljude, koji se još osjećaju ljudima, da priteknu u pomoć ruskim ogladnjelima. Sav ganut vapije i zaklinje papa: »*S dolina Volge se diže jauk mnogobrojnih milijuna ljudi, koji se nalaze pred opasnošću najstrašnije smrti i očajno vape za pomoć. Radi se tu o narodu, koji je već i onako grozno iskušan ratnim nevoljama . . . I premda je taj narod odijeljen od nas zidom, što su ga dugi vjekovi podigli, ipak je on to bliže našem očinskome srcu, što je nesrećniji. Veličina je njegove nesreće tako strašna, da je prijeko potrebno, te se svi narodi združe, da mu uzmognu pomoći . . . Obraćamo se stoga prije svega na sve kršćanske narode . . . , obraćamo se i na ostale civilizovane narode, jer se svaki čovjek, koji je dostojan tog imena, mora smatrati dužnim, da pritekne onamo, gdje drugi čovjek umire . . .* «

Jednaka se očinska zabrinutost, jednaka nesebična ljubav očituje i u apostolskom pismu »*Annus fere*«, što ga je Pijo XI. 10. srpnja 1922 upravio čitavom svijetu kao poziv na veću velikodušnost, veću darežljivost u milodarima za gladnu Rusiju. Pijo XI. spominje, kako su se mnogi odazvali pozivu njegova predšasnika, a zatim nastavlja: »*No ipak ta pomoć nije nikako bila u razmjeru s onom beskrajnom nevoljom, kojoj je trebalo pomoći. Svakoga nam dana stižu vijesti sve jedna žalosnija od druge; svakoga dana dopiru do nas bolni vapaji; jedan očajniji od drugoga . . . Stoga . . . svim žarom svoga srca ponovno zaklinjemo Vas, časna braćo Biskupi, i po Vama svakoga, tko ima kršćansko ljudsko srce, da pritekne u pomoć toj neizmjernoj bijedi; što nevolja biva većom, to i Vaša ljubav mora da postane velikodušnijom...*«

I da ta pomoć bude što izdašnijom, sv. Otac sam organizira posebnu karitativnu misiju, koja pod vodstvom američkog Isusovca o. Walsha i još 12 raznih redovnika kreće u Rusiju, i tu uz silne klimatske i druge opasnosti osniva kuhinje u mjestima, koja baš najviše gladuju, i prehranjuju na stotine hiljada ruske djece, žena, muževa, staraca, i spasavaju ih od sigurne smrti.

Ruski je narod razumio tu ljubav rimskoga Pape, i sv. je Otac za vrijeme te prehrane primio na stotine pisama sa svih strana, u kojima mu ruski pravoslavni svećenici, redovnice, oci i majke, pa i sama dječica zahvaljuju, što ih je spasio od očite smrti. Tako pravoslavni svećenik Aleksis T. piše: »*Iskreno zahvaljujem Njegovoj Svetosti Piju XI. za veliku pomoć, što je pruža ruskome narodu u ovo doba gladi i nevolje . . .* « Drugi neki pravoslavni svećenik piše sv. Ocu: »*Dopustite mi . . . , da Vašoj Svetosti izrazim osjećaje svoje duboke zahvalnosti. I ja sam imao čast, da bolestan zajedno sa svoje petero djece i sa svojom ženom, učiteljicom, dobijem od Vaše sv. misije pomoć u živežu . . . Neka buduća pokoljenja blagosiljaju Vaše Ime i Vaša dobročinstva. Poniženi i patnički ruski kler ne će toga nikada zaboraviti . . . Mi znamo kako Vas svi štuju i slušaju, nesamo u Rimu, već i daleko izvan njegovih granica . . . Svetosti, Sveti Gospodaru i Papo, nemojte nas ni u buduće lišiti svoje ljubavi i svoje pomoći! Neka nam Bog pomogne!*« Osobitu dražest i nježnu zahvalnost odaju dječja pisma. Navodimo za primjer pisamce kćerkice ortodoksnog svećenika Nikole R.: »*Svijatoi Papa, Blagodariu za vkusnui kakao i molokom* (mlijeko). — *Djevočka Ana*« — Slično

tepa i četirigodišnja Marija: »*Milui Sv. Papa, Spasibo Vam za posujiku* (Zahvaljuje Vam za pošiljku.) *Musija Kedriavceva. 24. februarja« 1923.*[1]

U svijetlu tih činjenica uistinu jadno, žučljivo, sektarski zvuče ona masonska izvrtavanja i naklapanja, kao da je Papina akcija za Rusiju najnovijeg datuma, i da je tu Vatikan tražio samo svoje — pače i kvirinalske interese. Dä, i ovo konstantno i sistematsko identificiranje Vatikana s Musolinijem, koje »*Novosti*« prečesto i upravo upadno ponavljaju, dokazom su, da one vrlo poslušno stoje pod masonskim tutorstvom i da vrlo bigotski primaju i bez verificiranja uvrštuju sve skovane »*informacije*«.[2] Cijeli onaj članak o nekakvoj Vatikanskoj akciji u Podunavlju vrvi od političkih kontradikcija i odsijeva u najmanju ruku herojsku naivnost u poznavanju realne evropske situacije.

Perspicax.

[1]Tko želi ostale zanimljive i važne potankosti te papinske misije i drugih dokumenata o Papinom zanimanju za Rusiju, upozorujemo ga na djela: *M. D' Herbigny: L' Aide Pontificale Aux Enfants Affamés de Russie;* Idem: *La Tyrannie Soviétique et le Malheur Russe,* (Spes, Paris), te *Acta Apostolicae Sedis* 1918-1930.

KNJIŽEVNOST

Paris O. P., De donis Spiritus Sancti in genere (str. XII, 114), Marietti-Taurini 1930. Cijena 6 lira.

Nauka o darovima Duha Svetoga jamačno je veoma važna, jer duboko zasijeca u život milosti od najnižih pa do najviših stepena. Za mnoge je ova nauka srce mistike u najstrožem smislu. Zato je pisac svojim djelom veoma zadužio sve one, koji znaju, što je život milosti. U prvom dijelu raspravlja o izvorima nauke u sv. Pismu i u crkvenoj predaji kod sv. Otaca i kod sredovječnih bogoslovaca. Napokon pisac prikazuje nauku sv. Tome. Drugi dio obuhvaća spekulativno promatranje pojedinih darova: Najprije, u čemu se sastoje, kako se razlikuju od kreposti, pa i najsavršenijih, od blaženstva i od plodova Duha Svetoga. Onda o broju darova i o njihovoj potrebi. Zatim o njihovu međusobnom odnosu i o njihovu odnosu prema milosti i prema ljubavi Božjoj. Napokon, što će ostati od darova u nebu. Makar ne bile ovim djelom uklonjene sve poteškoće, ipak će sigurno pridonijeti boljemu poznavanju nauke o darovima Duha Svetoga, osobito nauke sv. Tome.

Fr. Šanc D. I.

Pirotta O. P., Summa Philosophiae aristotelico-thomisticae vol. I. **Philosophia rationalis** (str. XII, 265), Marietti-Taurini 1931. Cijena 12 lira.

Ovo je prvi svezak prikaza čitave filozofije. Drugi će svezak biti »Philosophia Naturalis«, treći »Philosophia Metaphysicalis«, četvrti »Philosophia Moralis«. Djelo je namijenjeno početnicima (tyrones), t. j. ima da bude priručnik za klerike, koji uče filozofiju prema propisima crkvenoga prava. Zato je djelo napisano na latinskom jeziku. Još se više pokazuje ova svrha u izboru nauke, koja je u djelu prikazana. To je Aristotelova filozofija, kaošto ju je shvaćao i usavršio sv. Toma, najsigurnija filozofija, koja uživa i najveće povjerenje katoličke Crkve. Bezbrojni citati iz Aristotela i sv. Tome izvrsno služe svojoj svrsi, naime da uvode u poznavanje ove filozofije. Ipak se pisac obazire i na novije i savremene filozofe, premda u dosta manjoj mjeri. I metoda je prikazivanja strogo skolastička s jasnim razdiobama, tako te je djelo vrlo pregledno.

Ovaj prvi svezak »Philosophia Rationalis« obuhvaća logiku bez kriterijologije, po prilici ono, što drugi noviji skolastici zovu dijalektikom. Ali od ovoga izraza za oznaku »racionalne filozofije« pisac zazire, jer kod Aristotela dijalektika znači vještinu nagovaranja ili predobivanja slušatelja, bili razlozi istiniti ili ne. Zato pisac i zabacuje razdiobu logike na dijalektiku i noetiku. Niti ima njegova razdioba logike na formalnu i materijalnu isto značenje, kaošto kod mnogih drugih, za koje formalna logika znači dijalektiku, a materijalna noetiku. Čini mi se, da se ne može zahtijevati, da se svatko služi Aristotelovim riječima u Aristotelovu značenju. Inače može lako doći do prepirke o riječima, od koje nas odvraća sv. Toma.

Fr. Šanc D. I.

Ivo Juras, Naše more i primorje (str. 163). Jeronimska knjižnica. Knjiga trista trideseta.

Lijepa ova knjiga krasan je opis našega Jadrana i svih naših pokrajina, koje na njem leže. Pisac pokazuje u obrađivanju raznih tema veliku stručnu spremu, pun je ljubavi spram mora i svih njegovih ljepota, a pri tom vrlo popularan. U kratkoj povijesti Jadrana zna lijepo spojiti prošlost sa sadašnjicom i dati smjernice za budućnost. Sve je to kratko, jezgrovito i dobro. Put po Jadranu pravi je mali Bedeker te će svakom posjetiocu njegovom vrlo dobro doći, da upozna sve prilike Jadrana, a napose sve naše pomorske gradove i njihove znamenitosti, kojih ima daleko više, nego to mnogi naši naobraženi ljudi znaju. Stoga je ova knjiga najbolja propaganda za naš Jadran. Osim toga sva je knjiga mali leksikon svega, što zasijeca u more i njegovo poznavanje. Šteta, što pisac nije na kraju knjige dodao malo stvarno kazalo svega, da se može odmah naći, što zatreba, a napose pojedine važnije a manje poznate stvari i izraze. Bit će tiskarska pogreška, što je prozirnost mora na str. 14. označena sa 150 a na str. 30. tek sa 50 metara. Tu i tamo potkrala se i po koja mala tiskarska pogreška. Valja pohvaliti zamisao vodstva sv. Jeronima, što je ovu lijepu knjigu izdalo. Da su slike malo bolje bila bi vrijednost njezina mnogo veća. Sigurno to nije bilo moguće kraj tako niske cijene. Djelo toplo preporučamo svima.

J. Müller D. I.

Kniewald, Rimski misal (str. VI i 1015) Knjige kat. života; (naklada Dra Stjepana Markulina), Zagreb 1930. Drugo izdanje.

Poznato je, da se u nas duhovni život sve više razvija i sve jače produbljuje. Kako je središte svega duhovnoga i religioznoga života sv. Misa, bilo je jako potrebno, da se svim našim vjernicima dade u ruke dobar i točan a lako razumljiv prijevod Rimskoga Misala. To je učinjeno s ovim drugim izdanjem, »koji je potpuni prijevod Rimskoga Misala s misama za sve dane u crkvenoj godini i sa svim svetačkim blagdanima, kako se slave u općoj Crkvi.« Kako su odstranjeni svi tehnički nedostaci prvoga izdanja,

a dobro popravljene i uređene druge nekoje malenkosti, na koje je upozorila praksa, moći će odsada svatko da se ovim Misalom služi onako, da: »vjernici ne prisustvuju svetim obredima kao tuđinci, već u punom osjećaju liturgijske ljepote.« (Papa Pijo XI. u apostolskoj konstituciji od 20. XII., 1928.)

Zgodan dodatak na kraju Misala s najpotrebnijim a tako lijepo prebranim molitvama nadomjestit će i s te strane svaki drugi molitvenik te uputiti čitatelja, da samo upotrebljava jednu knjigu, što opet jako dobro odgovara praktičnom duhu moderna čovjeka.

Šteta, što zasada nije moguće izdati jednaki Misal samo s većim slovima za naše starce i starice, koji bi se i te kako rado poslužili ovako lijepom knjigom. Osim toga bilo bi jako potrebno, da se drugom zgodom priredi i jedan mali priručnik kao »uputa«, kako će se vjernici služiti s Misalom i moći naći sv. Misu, da je čitaju zajedno sa svećenikom. Praksa pokazuje, da je ovo kraj svih odlika Misala ključ do svega, jer se nije lako u to uputiti. Misal najtoplije preporučujemo svima. **J. Müller D. I.**

Šegvić, Borba za hrvatsko bogoslužje i Grgur Ninski (str. 119). Pretiskano iz »Bogoslovske Smotre« Zagreb 1930.

Profesor Šegvić ovom svojom monografijom unio je mnogo svijetla u pitanju o glagolici u 11. vijeku u Hrvatskoj i u Dalmaciji. I dakako u koječem je osvijetlio lice Grgura Ninskog. Na početku navodi opširno izvore za povijest hrv. bogoslužja i Grgura Ninskog ističući i razne falzifikate (str. 4—28). Značajni su izvodi Šegvićevi: da sv. Ćiril nije izumio glagolice (str. 29—32), da staroslavenski jezik nije uveden u Crkvu po nečijem indultu, dozvoli (str 32. i slj.), da Grgur Ninski nije živio za Tomislava (str. 58—63) nego oko sredine XI. vijeka u doba nadbiskupa splitskoga Ivana III., da ninska biskupija nije bila isto što i biskupija Hrvata (str. 64 i slj.), i obrazloživši postanak i značenje biskupa Hrvata da borba između Ivana splitskoga i Grgura Ninskoga nije bila u vezi s glagolicom, da je Grgura Ninskog epopeja nezaslužno proslavila kao zatočnika slovenštine (str. 78 do kraja).

Žalimo, što se na str. 112. i dalje ističe zarobljenje Slavca (stariji pisci pišu »Slavić«, no bolje je »Slavac«, jer to odgovara zakonima filologije. — Por. Šišić, Geschichte der Kroaten 265). Isusovac Maslać, profesor travničke gimnazije, dokazao je, da svatko mora otkloniti onu presmionu hipotezu. (Vidi »Život« 1925. g. VI. br. 2., str. 81—88 i br. 3., str. 136—147. »Grgur VII. i propast kralja Slavca«.).

Uvaženi je pisac ventilirao splitski sabor g. 924. (925.) i mnoga druga pitanja, koja zasijecaju u staru i srednjevekovnu povijest hrvatsku. Djelo je sastavljeno s velikom stručnom spremom. Preporučamo. **J. Predragović D. I.**

Teraš O. Cap., Pri studencih zdravlja in moči. (str. 196), Ničman — Ljubljana 1930. Stoji 24 dinara.

Knjiga sadržaje onaj dio askeze, koji se odnosi na t. zv. put rasvijetljenja (via illuminativa). Sistematički, jasno i po mogućnosti ukratko obrazloženo je u njoj sve, što je čovjeku na tom stupnju duh. života potrebno da zna. Djelo preporučamo dušobrižnicima kao priručnik, a vjernicima, osobito onima, koji imaju viših duh. potreba, kao zgodan putokaz u njihovom nastojanju oko napretka u kršć. kreposti. **J. Ivčić D. I.**

Kleine-Natrop, Maria (str. 128 s 18 slika u bakrorezu), »Ars sacra« — München. Stoji 5,50 maraka.

Djelo je napisano isključivo na osnovu evanđelja. Kad pomislimo, da su nam evanđeliste o Bl. Dj. Mariji zabilježili tek nekoliko rečenica; kad si dozovemo u pamet, koliko je već oštroumnih i bogoduhih umova o tom predmetu pisalo iza dubokog i dugotrajnog razmatranja: mogli bismo već a priori stvoriti sud, da ćemo u knjizi jedva štogod naći, što ne bismo već toliko puta u drugim djelima čitali. Pa ipak, takav sud bio bi sasvim neispravan. Taj životopis Marijin nov je dokaz, da je evanđelje doista zlatan rudnik, kome ne možeš do dna doći. Auktor nam svojim originalnim izvodima podaje sliku unutarnjeg duh. života Marijinog: kako je Isus svoju božansku Majku vodio i doveo do najvećeg stupnja savršenosti i svetosti; kako ju je vodio putem tajinstvenim tako te ga ona, premda »Djevica premudra«, s početka nije mogla razumjeti. Diljem cijele knjige nižu se jedna za drugom vrlo zgodne primjene za naše duh. usavršivanje. Knjigu preporučamo osobito ženskom svijetu, kome ju pisac u prvom redu i namijenio. **J. Ivčić D. I.**

Naegele O. Carm., Tage mit Gott (str. 128 s 15 slika), »Ars sacra« — München. Stoji 3,60 maraka.

Rodnu vinovu lozu valja dobro privezati, da je vijavica ne obori na zemlju, jer bi njezin plod na zemlji ostao bez sladora, pače bi sagnjio i propao. To isto vrijedi za nas ljude; i lozu naših tjelesnih i duševnih moći treba zaštiti, da ih vijavica raznih briga ne obori, jer bi tada djelatnost naša bila u očima Božjim bez prava, često i bez svake vrijednosti.

To je imao na umu pisac ove knjige te nam za svaki dan u godini daje po jednu, vrlo kratku izraženu misao, koja će nas kao čvrsta vrpca cio dan vezati uz Boga i sav naš rad upraviti prema Njemu. Ta knjižica dobro će doći svakom, koji i u velikoj zaposlenosti želi sačuvati sabranost duha i živjeti duhovnim životom te koji ne dospije, da čita »multa« pa zato traži knjigu, u kojoj će i u pojedinim rečenicama naći napisano »multum«. Preporučamo. **J. Ivčić D. I.**

Camm O. S. B.-Grolleau, De l' Anglicanisme au monachisme (str. 112), Collection »Pax«, Desclée de Brouwer — Paris 1930. Stoji 5 franaka.

Dom B. Camm opisuje, kako je s anglikanskog ritualizma prešao na katolicizam i postao Benediktinac. Knjiga je vrlo poučna osobito stoga, što nam pokazuje, kako se teško dolazi iz zablude do prave istine. Zapreke, što ovakvoj duši stoje na putu, ne svladavaju se toliko apologetikom, koliko smjernom molitvom. Ovaj obraćenik daje nam lijep uvid u ritualistički pokret u Engleskoj. Preporučamo. **F. Mašić D. I.**

Camm O. S. B., Le Bienheureux John Roberts (str. 312), Collection »Pax«, Desclée de Brouwer — Paris 1930. Stoji 15 franaka.

15. prosinca 1929. proglasio je sv. Otac Pijo XI. blaženima 136 engleskih mučenika, koji za okrutnih progona, što se svališe na katolike u Engleskoj za vrijeme Elizabete, Jakova I., Karla I., Karla II., prolišе svoju krv za prava Krista i njegove Crkve. Među ovim mučenicima ističe se bl. John Roberts. Kao mnogi Englezi obraćenici i John nalazi pravu vjeru u tuđini s ovu stranu

Kanala, pa se vraća u domovinu, da istu vjeru propovijeda zalutaloj braći. Historijski događaji, što ih auktor znao vješto uplesti, čine djelo još zanimljivijim. Preporučamo. F. Mašić D. I.

HRVATSKA BIBLIOGRAFIJA

Pod ovim naslovom donosimo po mogućnosti sve novosti hrvatske knjige. Označujemo ih: a) »neprijekorne«, ako u njima barem nema ništa protiv katoličkih načela; b) »prijekorne«, ako se bilo u čemu ne slažu s katoličkim načelima; c) »zle«, ako se s katoličkog gledišta moraju posve zabaciti; d) »zakoni i sl.«, ako ih uredništvo uopće ne klasificira s katoličkog gledišta.

b) Prijekorne:

Bećimović-Trebješki, Pogibija Blaža Boškovića (ćirilski), 2. izd., Nikšić 1930. Oglašuje svakojake knjige.

Branko Radičević, srpski narodni kalendar za 1931. g. (ćirilski), Novi Sad. Odmah prva pjesma »Vragolije« jest nemoralna.

Bučar, Kod Lužičkih Srba, Ljubljana 1930. Odnos između vjere i gimnastičkih društava ne shvaća ispravno.

Delovko i dr., Lirika, Zagreb 1931. Crtaju se socijalni problemi (=lirika?), a ne rješavaju se nikako. »Starica u crkvi«: »*varkom* molitve. . . staračko srce blaži.«

Dimitrijević, Sv. Sava (ćirilski). Nema ispravnih pojmova o zadaći vjere.

Dva hebrejska pripovjedača. Novele. Biblioteka »Židov« br. 3., Zagreb 1930.

Đorđević, Naši ljudi (ćirilski), Skoplje 1931. Pokatkad malo grubo, a nema posebne veličine u crticama.

Gregorić, Slovenski humoristikon (ćirilski), Beograd. Nema dužnog pijeteta prema sv. stvarima, katkad nezgodan moral.

Ilić, Đačko pevanje, igre i deklamacije (ćirilski), Beograd.

Jović, Komitska majka (ćirilski), Beograd 1930. Čudnim moralnim osjećajem odobrava ubojstvo druga i samoubojstvo, da se čovjek riješi patnje.

Jurjevski, Ženska republika, šaljiva igra u 2 čina. Kazališna biblioteka br. 99. Zagreb. Dvolično.

Kalendar Srpski Zadrugar za g. 1931. »Jača od smrti« od Thompsona prikazuje životinju po Brehmovu načinu tako, te joj pridaje gotovo cijelu ljudsku psihologiju. A ima u kalendaru i drugočemu prigovora.

Matić, Primeri srednje književnosti (dubrovačke, dalmatinske i bosanske), Beograd 1930 (ćirilski). Str. 3.: »Jak uticaj latinštine i talijanštine i kosmopolitska organizacija katoličke crkve učili su da katolički deo našeg naroda primi posebne pokrajinsko-geografske nazive na štetu opšte nacionalnog imena.« Zaista divno! Kozmopolitstvo širi partikularizam!

Narodni humor, humoristična biblioteka br. 11. (ćirilski), Beograd. Ima i nezgodnih šala, koje vrijeđaju zdrav vjerski osjećaj.

Protić, Zlatni dani Subotice od oslobođenja 13. novembra 1918. do potpisa mira 4. juna 1930., Subotica.

Radić, Božićnica 1931. Drugo izdanje. Hvale se na pr. Welsova Povijest svijeta i sl.

Renak (Reinach)-Vasić, Apolo, Opšta istorija plastičke umetnosti (ćirilski), Beograd 1930. Neke ilustracije trebale su izostati; tumačenje na pr. Michelangelove »Pietà«, da je »suviše ohola da plače«, vrijeđa kršćanski osjećaj, i ne odgovara baš nikako proživljaju samoga umjetnika, nego je posve nastrana interpretacija.

Vilović, Hrvatski sjever i jug, Zagreb. Obrađuje na pr. u »Gorica« nezgodnu temu i ne obazire se na moralni osjećaj pravilan i prema kršćanskom zakonu.

Vučica, Leptirica, pripovijest za mladež, Zagreb. Za mladež ne će biti odgojno onako pripovijedati o goloj cigančadi i cigankama. Ima li uopće cijela pripovijest kakav nauk?

Župić, Pesnik bele radosti. Studija o poeziji Đorđa Glumca (ćirilski), Cetinje 1930. Str. 3. (u knjizi nema stranica broja!): »Okultistički učitelj Štajner« će nas naučiti uživiti se u pjesnika.

c) Zle:

Novi šareni svjetski kalendar 1931., Vošicki — Koprivnica. Razne sumljive pripovijesti, napose »Betlehemsko čudo« udara, čini se, na historičnost betlehemskog događaja (»priča«!)

Veliki domaći kalendar 1931. Sanovnik i nepristojne pripovijesti.

Crnjanski, Sabrana dela, knjiga I., Beograd. Biblioteka savremenih jugoslovenskih pisaca. Opaža se, da je pisac »tumač novoga morala«, kako veli u uvodu Bogdanović.

Crveni kalendar 1931., Zagreb. Oduševljava za Marksa, Engelsa; zastupa načelo, da je »vjera privatna stvar« itd.

Danubić, Skitničevi alemovi (pjesme; ćirilski), Beograd. Momče od sedamnaest godina pjeva o »svojoj loli«, pa mu se to u »Uvodu« još i odobrava.

Kalacanović, Robovi krvi (ćirilski), Beograd 1930. Seksualnosti.

Mali domaći kalendar 1931., Horvat — Virovitica. Sanovnik i dr.

Mali narodni kalendar 1931., Vošicki — Koprivnica. Ima nepristojnih slika i neodgojnih štiva (na pr. »Moj način odgajanja djece«).

Petronijević, Osnovi psihologije (ćirilski), Beograd 1930. Asocijacionizam; sumlja se u egzistenciju duše u toj »psihologiji«.

Poleder, Onanija, knjiga II. (ćirilski), Beograd. Pretjerava u uzrocima onanije, krivi faktore, koji su baš protivni njoj; dopušta zloupotrebu braka (preporuča pače upotrebljavanje preventivnih sredstava).

Sv. Aleksander Nevski (ćirilski), Beograd 1930. Str. 8. i 9. upravo bezočno govori o papi Inocenciju IV., koji da »po rimskom običaju nije birao sredstvo«, i o njegovu nastojanju oko unije.

Vulović-Đerić, Opšta istorija srednjeg veka (ćirilski), 4. izdanje, Beograd 1930.

Vulović, Opšta istorija staroga veka, 2. izd. (ćirilski).

»Život« ne izlazi u srpnju i kolovozu!

Barada, »Episcopus chroatensis« (str. 55), posebni otisak iz »Croatia sacra« 1931., Zagreb.

Bessodes, Saint Roch (str. VII i 168), Marietti - Taurin 1931. Stoji 8 franaka.

Bulić, Sv. Venancije prvi biskup solinski i mučenik duvanjski (str. 17), posebni otisak iz »Vjesnika hrv. arheol. društva«, Zagreb 1928.

Cocchi C. M., Commentarium in codicem iuris canonici ad usum scholarum, liber II. De personis, ed. III. (str. VIII i 480), Marietti - Taurini 1931. Stoji 14 lira.

Črnko, Povijest Segeta grada (str. 63), Društvo sv. Jeronima - Zagreb. Stoji 8 dinara, uvezano 18.

De oriente documenta et libri (str. 282), »Orientalia christiana« - Junio 1931, Roma.

Esih, Poljsko slavenofilstvo s osobitim obzirom na poljsko-hrvatske odnose (str. 35), »Napredak« — Sarajevo 1931. Stoji?

Honnef, Die Botschaft des Wortes Gottes. Zweite Reihe (str. X i 312), Herder - Freiburg 1931. Stoji 5,60 maraka, u platnu 7.

Jaegher S. J., Confiance. Méditations. Tome I. i II. (str. 305 i 314), Museum lessianum — Louvain 1931. Stoji?

Karaman, Natpis djakona Dobra iz vremena narodne hrvatske dinastije (str. 12), Split 1931.

Karaman, Sa narodnim vodičem u srcu Dioklecijanove palače u Splitu (str. 21), »Bihać« - Split 1931.

Karaman, Tragom hrvatskih kraljeva (str. 18 i XIII), »Bihać« — Zagreb 1930.

Kulunčić D. I., Zvijezda mora (str. 188), »Glasnik Srca Isusova« - Zagreb 1931. Stoji 10 dinara.

Lahner, Od svetaca Božjih (str. 65), Društvo sv. Jeronima - Zagreb. Stoji 6 dinara bez poštarine.

Lamot, Zabilješke iz moje pastirske službe (str. 225), Rast - Kutina 1931. Stoji 25 dinara.

O kršćanskom braku. Enciklično pismo pape Pija XI. (str. 79), Kaptol vrhbosanski - Sarajevo 1931.

Opeka, Knjiga postave II. zvezek (str. 133), Ničman - Ljubljana 1931. Stoji 25 dinara.

Pravila »Bihaća« hrvatskog društva za istraživanje domaće povijesti u Splitu.

Rittig, Majka Božja u Kamenitim vratima 1731 - 1931., Spomenica odbora za jubilej Majke Božje Kamenite, Zagreb 1931. Stoji 30 dinara po knjižarama ili kod odbora (Zagreb, Radićeva 5.)

Sacerdotale ad eorum praecipue usum qui animarum curam gerunt (str. 298), ed. altera, d' Auria - Neapoli 1931.

Soljačić, Prvi i jedini, roman (str. 132), Društvo sv. Jeronima — Zagreb. Stoji 15 dinara, uvezano 25.

Timpe P. S. M., Der selige Weg. Gedanken für jeden Tag (str. VIII i 400), 5 - 10.000, Herder - Freiburg 1931. Stoji 4 marke, u platnu 5,20.

Vanino D. I., Illyricum sacrum i Filip Riceputti (str. 34), posebni otisak iz »Croatia sacra« 1931., Zagreb.

»Život« izlazi 10 puta godišnje na 48 stranica. — Urednik Karlo Grimm D. I. — Vlasnik: Kolegij Družbe Isusove u Zagrebu, A. Alfirević D. I. — Tiskom »Glasnika Srca Isusova« — K. Grimm D. I.